

ДЖАК ХАРТ

СЛЕД БАГЕРА

Превод от английски: Вергил Немчев, 2010

chitanka.info

На майка ми Лоли Харт и баща ми Джон Харт

1

Помниш ли гледката на кон и рало, които браздят зелено поле в самия край на зимата? Онова тясно зелено поле покрай Рак Роуд, което се спуска на вълни към морето? Мъжът зад ралото подтиква коня с кратки думи като удари на камшик и бърза да обърне почвата, за да улови първото топло слънце в деня на света Бриджит.

А белите птици от брега, изгладнели от зимната оскъдица, се събират на ята и се спускат в хищни набези над прясно изораната земя. Пищят и крякат в спор за плячката. Кафявата ивица върху зеленото поле се разраства и привлича още птици, които се спускат в пръстта и я усвояват, сигурни, че гладът е свършил.

И с багера беше така, нали? Помниш багера, плъзнал със своите вериги по торфеното блато на Мидландс, огромна машина от стомана и целеустременост, размахваща своите зъбци и ножове, разрязваща повърхността на пролетното торфище със своите остри като бръснач кофи. Стрелата се спуска надолу, забива челюсти и откъсва парчета прогизнал торф. Победоносните кофи издигат своята плячка високо нагоре и нагоре и я изсипват в бутмящия стомах на машината. А екскрементите, изстискани през стоманеното черво, излизат, наредени на подноси, сякаш са от фараон, минават по дългото рамо и падат отстрани на редове.

И ние вървяхме след багера като гладни птици. Долетели от Кери и Донегал, от Клеър и Мейо, от всичките бедни графства по западния бряг на Ирландия. И още преди да дойде лятото се разпилияхме на ята по торфището, намирайки прехрана в екскрецията на багера, ликуващи в своята победа над нуждата, усвояващи земята.

2

Пътят навън от графство Слайго се извиваше, миля след миля, сякаш противейки се на някакво неприятно задължение. После, когато границата наближи и съпротивата вече беше безсмислена, пътят ни изведе на превала на планината Кърлю.

На едно място, от което пред нас се разкри цялата шир на Централната равнина, а зад нас се виждаха планините, долините и езерата на Слайго, татко помоли шофьора Мартин Хенри да спре камиона.

— Искам да погледнеш — каза ми той, като отвори вратата и слезе от кабината. — Това е бъдещето. — Татко посочи с широк жест пейзажа пред нас. Пейзажът беше равен, равен като море в спокоен ден. И също като морето се простираше пред нас дотам, докъдето стигаха погледите ни, без нито едно възвишение или падина, без планини и долини.

— И почти всичко е торфище — каза татко. — Централната част на Ирландия почти цялата е торфено блато. Блатото на Альн, така се казва, и се простира оттук до Дъблин. Удивително, нали? Това е бъдещето, младежо. Да покажем и на другите.

Гледах тази равна шир, това бъдеще, докато татко размени няколко думи с мама и останалите, които зяпаха през страничните дъски на каросерията.

Мама беше настояла да пътува отзад с останалата част от семейството. Татко единствен знаеше къде отиваме, затова трябваше да седи в кабината и да показва пътя на шофьора, който никога дотогава не бе напускал границите на графство Слайго. И когато ми предложиха мястото в кабината между Мартин Хенри и татко, аз бързешката приех. Но когато чух песента, която постепенно се разнесе зад нас, помислих си, че може би съм събркал и може би е по-забавно в гнездото, оформено от дюшесците и завивките, разположени между масата, столовете, шкафа, рамките на леглата, всичките ни мебели.

След като разгледах бъдещето, отидох отзад да позяпам миналото. Трима от братята ми надничаха на различна височина между дъските на каросерията.

— Къде е Баликлеър, татко? Вече вижда ли се Баликлеър? — питаха те.

От задната част на камиона се разкриваше съвсем различна гледка. Планината Бриклийв издигаше своя гръб, белязан от древни гробници, а от едната страна в хълбока ѝ се врязваше долина, забулена в облаци. Татко посочи това място и го нарече Проломът на ветровете — подходящо име. Там бяха водили своята епична битка туата де данан^[1] и форморите. Отвъд пролома тъмните пещери на Кийш проникваха толкова надълбоко в планината, че туата де данан може би още се криеха в някоя от тях.

В ниското под планината се виждаха езерата Лох Ароу и Лох Кий. Мъчех се да видя зад Бриклийв планината Окс, чиято дълга верига отделя Тирера от останалата част на Слайго и от останалата част на света. Не можех да съм сигурен, че тъмносинята извивка на хоризонта е част от моята планина. Можеше да е Бен Булбен или Нокнариа. Затова насочих поглед към пухкавите облаци над хоризонта и си представих, че дори в този миг те гледат право надолу към Иски, Килинъф и Дромор Уест. Продължих да ги съзерцавам докато татко не ме извика обратно в кабината. Докато заобикалях задната част на камиона, Майки извика:

— Роби, Франк се изпика в ботуша ти.

В каросерията избухна смях.

— Не им обръщай внимание, Роби — каза мама. — Лъжат, искат да те ядосат.

— Не, Роби, истина е — каза Майки. — Много му се ходеше, а нямаше къде. Викахме на татко да спре камиона, но той не ни чу. Никой от вас не ни чу. Затова Франк взе единия от ботушите ти и се изпика вътре. — И отново избухна веселие някъде между столовете и таблите на леглата.

— Не им вярвай, Роби — чух отново гласа на мама, спокоен и убедителен. — Ботушите ти се намокриха в дъжда и те измислиха тази история за Франк, за да те ядосат. Те просто ти завиждат, че се возиш отпред с татко.

И отново се чу подигравателен смях, докато гласът на мама не стана строг и възстанови реда.

Помъчих се да си спомня дъжда, за който говореше тя, питайки се как е възможно дъждът да проникне през брезента и да намокри ботушите ми, когато всичко останало изглеждаше сухо. Но татко вече ме викаше да се кача обратно в кабината. Реших, че съм бил така умислен, та не бих забелязал и гръмотевична буря, камо ли някакъв си дъждец.

Камионът започна да се спуска на завои по склона на планината Кърлю, надолу към полето.

В главата ми се въртеше една-единствена мисъл. Защо? Защо трябваше да изоставим нашите места, канарите над морето, скалистия бряг, планините и реките, сивите молози и буренясили ливади, за тази равна шир, където очите не виждат нищо освен няколкото сиромашки ниви от двете страни на пътя. Защо? Защо да оставим приветливото баронство, където познавахме всички и всички ни познаваха, където бяхме свързани с всяко живо същество? Защо? Защо?

Заслушах се в съображенията, които татко излагаше пред Мартин Хенри относно преместването. Там имаше работа, сигурна заплата в края на седмицата, училища и колежи, където децата да се изучат. От известно време това беше единствената му тема при всяко негово идване в Килиндъф. Той замина внезапно предишното лято, излезе от ковачницата, затръшна вратата и отпътува просто така. Вратата остана затворена, с въглените върху наковалнята, с меха и с железните пръчки, наредени покрай стената.

Татко си идваше в края на всяка седмица, за да нагледа нивата и да приbere торфа. И постепенно започна да говори за нов живот за всички нас долу в Мидландс, където вече осъществяваха проекта за промишлено усвояване на ирландските торфени полета. Там имаше машини, големи колкото къщи, дори по-големи от някои от къщите, които познавахме, и бригади от мъже, дузини, стотици, а през лятото дори хиляди, които атакуваха торфищата на Ирландия и прибраха купчините торф, подредени в редици, които окото не можеше да обхване и умът не можеше да пресметне.

Татко замина за Баликлеър, където един човек от Тирера, Уили Морахан, работеше като бригадир на едно от най-големите торфени полета в Мидландс. Уили веднага му намери работа. Но тъй като

отговаряше за полската дейност, можеше да го наеме само като работник. За работилниците отговаряше друг бригадир. Между работилницата и полето беше ковачницата. В нея назначиха татко като работник, но работата му беше ковашка, занаятчийска. Уили го увери, че това е само временно и скоро ще му признаят майсторски разряд и ще получава пълна заплата.

Шест месеца татко беше живял в общежитие, или както той се изразяваше, „на квартира“. Понякога, когато се прибереше, той разправяше за общежитието и за другите мъже от всички краища на страната, които бяха настанени там с него. Беше много странно. Това бяха няколко реда постройки с набълскани в тях стотици мъже, които спяха на койки, готвеха си сами, играеха футбол или карти след работа, след вечеря или просто седяха около печката и си приказваха.

И ето ни и нас, цялото семейство, пълен комплект, натоварени на камиона на Мартин Хенри, препуснали към бъдещето, за което татко говореше с толкова оптимизъм.

Когато наблизихме село Баликлеър, татко каза на Мартин да намали.

— Сега напускаме окръг Конахт. Почакайте само да видите реката.

Стигнахме до мост и широкият жест на ръката му отново ни подканни да разгледаме пейзажа. Забелязах, че Мартин беше приковал очи в тесния мост, а юмруците му стискаха здраво волана. Аз обаче се огледах наляво и надясно над парапетите и бях поразен. Реката под моста беше стотина метра широка, а надолу по течението, преди да се влезе в езерото в далечината, бреговете ѝ се раздалечаваха на цяла миля един от друг. Бях поразен. Дотогава бях виждал само реки, които можех да премина пешком без да си измокря и коленете.

Бавно прекосихме дремливото селце, което изглеждаше като другите дремливи селца, през които бяхме минали по пътя от Слайго. Но в края на селото, преди църквата, завихме надясно и аз видях нещо, което не бях виждал дотогава, редици новопостроени къщи, всичките еднакви.

— Това е — каза татко. — Тук ще живеем.

Ето го значи Паркът, за който слушахме от месеци и който се опитвахме да си представим.

— Можех да избирам от всички къщи без две — обясни татко на Мартин Хенри. — Преди мен бяха заели само две. Можех да избера онази кръглата. — Той сочеше една причудлива къща, съвсем кръгла с изключение на квадратната пристойка към нея. Мигом харесах тази къща. Напомняше рисунките от книгите с приказки.

— Защо не я взе? — попитах аз.

— Градината не струва. Избрах къщата с най-голямата градина, за да садим достатъчно зеленчуци, с които да се из храним.

Продължихме с камиона покрай редицата двуетажни къщи, след което завихме наляво по улица с едноетажни постройки.

— Ето я — посочи той, — първата. Паркът, № 33. Какво ще кажеш? — обърна се той към мен, докато Мартин вкарваше камиона в алеята отстрани.

— Страхотна е — казах аз. — Има и барака.

— Да, в нея ще държим торфа през зимата.

Слязохме. Татко и Мартин отидоха отзад да свалят другите.

— Пристигнахме ли, татко? Това ли е? — гласовете на Айлийн и Майки трептяха от вълнение.

Свалиха брезента, свалиха задната преграда и спуснаха капака. Един по един братята ми скочиха навън, после сестра ми и накрая внимателно слезе мама, придържана от двете страни от баща ми и Мартин Хенри.

Татко ни поведе към къщата. Следвахме го развлнувани. Той самодоволно закрачи наоколо, сякаш сам я беше построил.

— Това е кухнята с печката. Отзад е килерът и мивката с течаща вода от крана, топла и студена.

Никога не бяхме виждали вода да тече от кран, камо ли топла. Никога не бяхме виждали тоалетна с казанче и братята ми, възхитени, не спираха да натискат лоста, за да видят миниатюрния водопад отново и отново. А коридорът с всички врати беше като истински лабиринт след тристаната ни къщурка в Тирера, където от кухнята се влизаше в горната стая или в долната стая и никъде другаде. Тук имаше три спални, баня, а също килер и кухня. Сестра ми и братята вече играеха на криеница, когато татко ме извика да помогна в пренасянето на мебелите.

Разположихме голямото двойно легло и едно единично легло в предната стая, две единични легла в едната от задните стаи и едно

единично в другата.

— Кой ще спи тук? — извика Майки. — Къде ще спим?

— Това ще е стаята на момчетата — обяви мама, застанала между двете единични легла в задната спалня. — Майки и Кормак ще спят на това легло, а Франки и Били — на това.

— А къде ще спи Роби? — попита подозрително Майки.

— Той ще спи в единичното легло в предната стая.

— Не е честно. Защо на Роби се пада цяло легло?

— Защото е най-голям. Искаш ли да спи в твоето легло?

— Та да ме бута и да ме рита — как не.

— Тогава?

— Ами Айлийн сама ли ще спи в стаята? — Майки се опитваше да схване логиката на подредбата.

— Да, но когато спестим малко пари, ще купим още едно легло за тази стая, та ако някой ни дойде на гости, да има къде да спи.

— Но у дома всички спяхме в една стая.

— Вече това е нашият дом, така че можем да се разделим.

Когато мама се обръна да нагледа разопаковането на порцелана, тенджерите и приборите, Майки ми се изплези и заподскача на леглото, за да пробва пружината.

---

[1] туата де данан — в келтската митология народ, произлязъл от богинята на земята и плодородието Дан, който заселил Ирландия, водейки множество битки, включително с демоните, наречени формори, преди да бъде победен от народа на Мил. — Б.ред. ↑

3

Ти си в мен като фигурката във вътрешността на матрьошка. Знаеш ли какво е матрьошка? Не, разбира се. Дядо Коледа ти подаряваше пистолет с капси на всяка Коледа, най-хубавата играчка. Там, на ливадата на Даудикен, с другите момчета, където стреляше и убиваше, умираще и живееше, между камъните и храстите, и в онези опасни открити места, където можеше да бъдеш покосен от лошите, и където по-късно щяха да цъфнат най-ярките иглики. И когато ти свършиха капсите, ти продължи да стреляш с „бум, бум“, и когато пистолетът ти се счупи, ти си издялка нов пистолет от чепат ясенов клон и продължи напред, неуморим.

Матрьошката представлява кукла, поставена в кукла, поставена в кукла. Ти си най-вътрешната. У мен. Малко, усмихнато човече. Ти не растеш, не се променяш. Ти само обличаш кожа върху кожа, като ризи, всяка нова маска — неточно копие на първата. Като че някаква изначална болка в центъра издига щит след щит, да се предпази от нова скръб, нахлуваща отвън. Така ли е с всеки и с всичко? Нима и грамадният дъб пази своята първична рана, която обраства с нова кора срещу жестокостта на всяка нова зима? Не знам.

Нима не си се променил, не си пораснал? Нима всяка нова дреха е била лъжлива външност? Нима всяко ново лице е било само опит за нов живот без предишната болка и правила? Защо оставаш у мен с всичката си скръб и с целия си възторг? Защо трябва да остана, вкоравен отвън, на пластове, празна черупка, която само съхранява нежната ядка, където съществуват болката и радостта, където и двете са все още истински. Изглежда, куклата съм аз, а не ти.

Но какво да направя, за да те стигна? Да троша черупките една след друга? Да събличам дрехите, които си навлякъл срещу ледения вятър на живота? Или да пробия обвивката с един точен изстрел?

4

Конският пазар в Баликлеър се провеждаше през първата седмица от февруари. Това беше местен празник. Училищата се разпускаха и всички спираха работа, за да изкарат Конския пазар. Дори Торфената компания даваше почивен ден на работниците. В началото на февруари и без това нямаше кой знае колко работа.

— Някога е било голям пазар — каза татко. — От най-големите. Колкото този в Балинасло. Но конете вече си изпяха песента. Все пак ще отидем да разгледаме. Може да свършим някоя работа. — Той хвана Франки за ръка, а Майки и аз тръгнахме след тях по циментовата пътека.

Когато свърнахме зад ъгъла, видяхме тълпите на поляната пред църквата, камиони със свалени капаци, омацани с изсъхнал тор, разпрегнати коне. Не бях виждал толкова голям пазар. Продаваха се само коне, нямаше нито добитък, нито овце. Когато стигнахме църквата, можехме да видим цялата главна улица, чак до моста към окръг Конахт. Навсякъде беше претъпкано с коне, хора и сергии.

— Тук може да падне здраво подковаване — пошегува се татко, имайки предвид занаята си.

— Кажи им, че си ковач — подканих го аз.

Той ме погледна остро:

— Вече не работя за бедните фермери. Знаеш ли колко трудно се взимат пари от фермер? Подковеш му коня, а той ти каже, че ще ти плати, като продаде картофите или сеното. След това цяло лято се тревожиш за времето и гледаш как покарват листата на нивата му, като се надяваш да не ги нападне листната въшка, преди да станат картофите. Така ли се изкарва хлябът?

— Можеш да го накараш да ти плати, когато му свършиш работата.

— И като ти каже, че в момента няма пари — тогава какво? Как да разбереш дали наистина няма и стотинка, или те разиграва? И ако наистина няма пари, как да му откажеш?

— Затова ли заряза ковачницата?

— Не се ядосвах толкова на бедните фермери, колкото на богатите. Веднъж при мен дойде един човек, който имаше много земя и много пари, човек, който беше доста по-заможен от мен самия. Искаше да му свърша някаква работа и аз казах добре. Само че нямах подходящо желязо. Обясних му какво и откъде да вземе и като го донесеше, щях да му свърша работата. Знаеш ли какво ми каза? Попита ме дали да го пише на моята сметка, или ще му дам парите за желязото. Как да работиш с такива хора, без да ти дойде до гуша?

Не можех да отговоря. Това ли ни беше изселило от Тирера? Затова ли беше затръшнал вратата на ковачницата и беше оставил пръчките лъскава стомана да ръждясват и да се разпадат на люспи по пръстения под?

— Все пак можем да свършим нещо полезно — каза той след малко, сякаш беше решил да вземе участие в пазара. Продължихме нататък с по-бодра крачка.

Майки и Франк зяпаха с отворена уста конете, пазарящите се собственици и купувачи и търговците, предлагани всичко — от инструменти и дрехи до вакса за обувки. Витрините на сергиите бяха преградени с дъски, положени върху бъчви, за да не влязат животните през стъклата.

В подножието на хълма, по средата на селото, имаше кръстопът, а на ъгъла имаше бакалия с кръчма, наречена „Игъл“. Когато се приближихме, чухме през входната врата народна мелодия, изпълнявана на флейта.

— Чудесна свирня — каза татко. — Добър е.

Влязохме в предната част на постройката, където беше бакалията. Беше претъпкано с мъже, които седяха на столове и пиеха черна бира, тъй като в кръчмата, която се намираше в дъното и беше отделена от бакалията с нещо като преграда, нямаше достатъчно място.

Свирачът на флейта беше точно до входа. Постояхме там да послушаме, докато мелодията свърши. Когато музикантът свали флейтата от устните си, се раздадоха одобрителни възгласи.

— Браво, Шан. Да си жив и здрав.

— Чудесна свирня — каза татко, когато гълчката утихна.

— Откъде си, добри човече?

— От Слайго — каза татко, — къдото разбираме от хубава музика.

— Така е. Много музика има по онзи край.

— Музика има, но децата с музика не можеш изхрани. Затова сме тук.

Старецът погледна татко, после хвърли към нас проницателен поглед изпод козирката на каскета си.

— Сигурно живеете в Парка.

— Точно така.

— Тогава добре дошли в Баликлеър и дано при нас ви хареса.

— Благодарим. Сигурен съм, че ще ни хареса. Флейтата добре ти служи — каза татко, кимайки към изльскания от старост инструмент.

— А бе не свири съвсем както трябва — заяви онзи, вдигайки я пред очите без прекалена загриженост. — От доста време не съм свирил на нея. Трябва да се държи смазана, за да работи добре, също като при нас, хората. — Той погледна флейтата между длани си, за да изплакне вътрешността ѝ. След това затъркаля флейтата между длани си, за да изплакне вътрешността ѝ. След това изтръска флейтата на пода, при което трите деца неволно отстъпихме назад, за да не ни намокри. — Това ще я оправи. — Той кимна на татко. — Тази е за теб.

Старецът подхвана весела мелодия и ми се стори, че флейтата наистина звучи по-добре, след като я беше смазал.

— Свири „Момчетата от Балисадеър“ — прошепна татко, щастлив, че музикантът го поздравява с песен от Слайго.

Когато флейтата отново замълча, татко попита свирача:

— Познаваш ли някой фермер, който да дава един-два декара под наем? Искам да посадя малко картофи и зарзвават, когато се запролети.

Старецът отново хвърли бърз поглед към татко изпод каскета си.

— Да не те праща някой при мен?

— Не, защо?

— Помислих си, може да си чул, че имам земя за даване.

— Не — отвърна татко. — Ти си първият човек, когото питам.

— Е, случил си тогава на когото трябва.

— Страхотно. Значи имаш един-два декара за даване?

— Колкото поискаш.

— Два декара ще стигнат.

— Ще ти покажа нивата, а ти сам ще си отмериш колкото искаш.

- А наемът? По колко върви тук арендата?
  - О, няма да ти взема скъпо.
  - Все пак да се спогодим.
  - Какво ще отглеждаш?
  - Картофи, зеле, зарзават.
  - Устрои ли те да ми даваш по няколко чуваля картофи?
  - Вместо наем? Устрои ме идеално.
  - Значи се спогодихме.
  - Чудесно.
  - Ела утре да ти покажа нивата.
  - Къде да те намеря?
  - На миля надолу по пътя за Балимахон.
  - Ще дойда някоя вечер следващата седмица. За кого да питам?
- Старецът отново му хвърли онзи поглед, сякаш въпросът беше твърде личен.
- За да те намеря — поясни татко.
  - Ще ме намериш лесно. Питай някого за къщата на Шана.
  - Чудесно — каза татко. — А аз се казвам Джо Дауд.

Шанът продължи да гледа татко подозрително, сякаш за първи път участваше в ритуал с размяна на имената и се отнасяше към него с недоверие. Но татко кимна на останалите и напуснахме кръчмата.

Навън, между конете, купчините конска тор и звука от възбудени разговори, татко килна каскета си назад и се разсмя.

— Не съм вярвал, че ще дойде ден фермер да ме чака да си прибера реколтата.

5

Помниш ли онзи ден в Килиндъф, когато мама обеща да ни заведе на морето? Беше лято и слънцето печеше. Но тя имаше да върши къщна работа, ти помагаше без желание, а Айлийн и Майки мърмореха. Най-сетне взехме дрехите и пешкирите, мама взе под мишница постелката, навита на руло, и всички весело се запътихме към Рак Роуд.

Но когато стигнахте до хълма Чимин и погледнахте към очертанията на залива Куанамор, видяхте, че е настъпил отливът. Бяхте закъснели. Заливът вече не беше пълен, водата не плискаше крайбрежния чакъл, както всеки друг път, когато идвахте да се къпете. Ти гледаше смутен оголените скали.

Мама сигурно също беше разочарована. Разочарована от това, че къщната работа ви беше забавила. Но тя ви поръчала да използвате каквото има и да се покъпете в локвите, които отливът беше оставил. Така и направи. Обикаляше локвите в търсене на повече вода, в опит да пресъздадеш пълнотата на откритото море чрез няколкото останали шепи вода. Помниш ли?

Така се чувствам сега. Върнах се. Върнах се, за да спазя твоето обещание. Но морето се е отляло. Исках да хвана прилива, мислех си, че морето винаги ще бъде пълно, но се забавих твърде много с моята шетня, моите задължения, моите отговорности.

Заливът никога вече няма да се изпълни от същия прилив. И аз се щурам от локва на локва, оскъдните остатъци от живота, който имах, и се опитвам да го пресъздам в пълнотата му. И мълчаливите духове се носят около мен с укорителни погледи.

Зашо се усмихваш на отчаянието ми, ти, който обеща? Не виждаш ли, че сега търся да задоволя своята нужда? Искам да счупя черупката, да я захвърля и отново да намеря нежната ядка, където болката и радостта са възможни, където любовта изпълва дробовете, както соленият въздух, а кръвта бушува от всеки досег с красотата.

6

През март багерите излизаха на торфеното поле.

— Страшна работа — казваше татко, докато си белеше картофите, с нотка на гордост и намек за възможностите на машините, сякаш той лично ги пускаше в полето.

— Кога ще видим багер, татко? — извика Майки от дъното на масата с интерес, разколебан между вечерята и разказа на татко.

— Скоро — каза татко, сякаш премисляше всеки нит, забит в машините по време на подготовката им за сезона на рязането. Всяка вечер на масата ние изслушвахме последните новини за това как върви работата и се измъчвахме от всеки проблем или неудача, сякаш притежавахме собствен дял в тези машини. — Скоро — повтори той.

— Но кога, татко, кога? — За Майки неопределеният отговор не беше достатъчен.

— В неделя, ако не вали. Ще взема един от вас с колелото.

— Може ли аз да дойда, татко? Може ли? — Майки спря да мачка картофа в зелевата си супа и се изправи на стола, размахал вилица в юмрука си като воин, вдигнал копие.

— Според мен е редно първо да отиде най-големият — намеси се мама. — Всички ще отидете поред.

— Значи Роби ще отиде първи, той винаги е първи — запротестира Майки.

— Такъв е редът. Ако ти беше най-голям, щеше да отидеш ти — настоя мама.

Майки обърна вилицата си и яростно замачка картофите.

— Не е честно — рече.

— Трябва да има ред — каза мама. — Щом редът е най-големият да иде пръв, значи е честно.

— Добре де — каза Майки и отново размаха вилицата, — а когато се бняме в събота вечер? Защо Роби не е първи тогава? Но не, тогава първи е най-малкият, а Роби остава последен.

— А искаш ли да бъдеш последен — намеси се Айлийн — и да използваш водата след всички други?

— Да използвам водата, в която сте се къпали ти и Роби? Не, благодаря.

— А на нас ни се налага да я използваме след теб, след Франк, след Били и Кормак. За какво мрънкаш?

Ставаше дума за ритуала в събота вечер, когато всички взимахме вана един след друг. Нагревателят не се справяше много добре с горещата вода и се налагаше да топлим допълнително вода с чайници и тигани. След това един по един влизахме вътре и изтривахме едноседмичната мръсотия от себе си. Когато и мама и татко се изкъпеха след всички останали, водата никак не изглеждаше приятно. Все пак отбелязвахме подобрението в сравнение със старото тенекиено корито, което използвахме в центъра на кухненския под у дома в Килиндъф.

— Не казвам, че винаги искам да съм първи или последен. Просто Роби като че ли винаги получава най-доброто — вилицата на Майки, която беше престанала да бъде оръжие, разбиваше картофите на фино пюре.

— Така е, защото никога не си доволен от своето. Пред себе си имаше вкусна топла вечеря, а я остави да изстине, докато спориш за глупости — тонът на мама беше категоричен.

Майки погледна вечерята си, свали вилицата, взе голяма лъжица и започна да изсипва разкашканите картофи в нацупената си уста.

Татко имаше колело марка „Ръдж“. Аз предпочетох да се возя на багажника, вместо да се свивам отпред между него и кормилото. Когато искаше да ми каже нещо, той обръщаше глава настрани и говореше силно, за да надвика вята, който душише отляво.

— Уили Морахан може да е долу — каза той.

— В неделя? — извиках в отговор и размърдах задник на багажника, който ме убиваше.

— Такъв си е Уили. И в неделите е там.

Вълнувах се. Вълнувах се от това, че ще видя багера, за който бях слушал толкова много. Вълнувах се и от възможността да се срещна с Уили Морахан, человека от Тирера, който ръководеше дейността по превръщането на ирландските блата в торф. Надявах се

разговорът да се насочи към дома, към старите места и общите познати.

Пропътувахме с велосипеда две-три мили, след което стигнахме до кръстовище, където железопътната линия пресича пътя. Татко спря колелото и слезе. Подпра го на една туфа прещип и двамата слязохме при релсите. Татко обясни, че Компанията прекарваше торфа по линията до депото, където товареха камионите от Дъблин. Компанията имаше локомотиви и вагонетки, които постоянно пресичаха торфището.

Повървяхме покрай линията около миля, а от двете ни страни се простираше девствено торфище, както го нарече татко — там още не беше добиван торф. След това видяхме Първи ров. Дъхът ми секна. Като никаква огромна канавка, двайсет метра широка, той се простираше в далечината, напряко на линията. От двете страни на големия ров имаше нещо като полегати брегове, а над тях в две редици беше нареден изкопаният торф. Правите линии на наредените парчета торф, бреговете и рова се губеха в далечината. Възхищавах се на мащабите на този пейзаж, създаден от ръцете и труда на хората.

— Това е Първи ров — каза татко. — Ровът е изкопът по средата, но когато от Компанията говорят за Първи ров, имат предвид изкопа, кариеите отстрани и блоковете подреден торф. Багерите ще излязат на Трети и Четвърти ров по средата на торфището. Те са отворени най-отдавна и са най-добре дренирани. Тук багерът ще потъне като камък във вода — татко посочи подгизналото торфище пред нас.

Всички торфища, които бях виждал дотогава, бяха влажни и ми беше трудно да си представя, че може да има други. Продължихме да вървим по линията, която пресичаше по диагонал рововете и може би в обратната посока след средата, тъй като ровове, брегове и блокове нарязан и нареден торф се събраха в една линия от двете страни на хоризонта.

Когато стигнахме до Трети ров, което според татко беше центърът на торфището, наистина почвата под краката ни стана по-суха и твърда. Той се огледа нагоре и надолу, но наоколо нямаше никакви признания на трудова дейност. Отнякъде долитаха откъслечни гласове, примесени с механично тракане. Минахме покрай блоковете нареден торф и стигнахме до Четвърти ров, където пред нас се очерта

грамадният силует на машина в оранжево-жълт цвят на фона на кафявото торфище. Очите ми с усилие обхванаха мащаба на обекта.

— Това е багерът — рече татко простишко, докато стояхме там, може би еднакво обзети от страхопочитание.

Стъпила на самия ръб на рова, машината стоеше пред нас. Едното й рамо се спускаше надолу в рова, а другото се издигаше във въздуха от другата страна, подобно на пиян акордеонист, разтегнал инструмента си. По рамото се движеше конвейерна лента с кофи, монтирани по такъв начин, че когато излизаха от рова, бяха пълни с торф. После кофите се издигаха на конвейерната лента до върха, след което се обръщаха и изсипваха съдържанието си в дупка, зейнала в корпуса на машината. След това отново се спускаха надолу, за да отхапят част от брега.

Докато се приближавахме, татко ми посочваше различните части на машината и въодушевено обясняваше предназначението им. Можех да видя как багерът изстисква безкраен екскрет като две непрекъснати парчета торф. Двете безкрайни линии мокра пръст вървяха по конвейера, който ги пренасяше по рамото над дължината на брега — разстояние от около петдесет метра. Това рамо, представляващо възхитително съоръжение от колела, лостове, ремъци и макари, които поддържаха конвейерната лента, се движеше едновременно с багера и се обръщаше, щом редовете торф стигнаха горния край на брега. Поредица метални дискове по протежение на рамото изкусно нарязваха торфените линии на правилни калъпи, дълги един фут всеки.

Въпреки прецизността и сложността на механичното чудовище видях, че с изключение на мотора, който работеше някъде във вътрешността му, повечето от съставните му части можеха да бъдат произведени в ковачницата на татко.

Докато погледът ми се опитваше да свикне с мащабите на машината, слухът ми се опитваше да анализира експлозията от звуци, излизаша от сърцето на това производство, в рязък контраст с абсолютната тишина на безкрайното торфено поле. Ритмичното боботене на двигателя беше съпроводено със силни викове на човешки гласове. Наоколо имаше дузини мъже, които се движеха насам-натам и крещяха един към друг и един на друг.

Когато се вгледах внимателно, видях, че повечето от тях са заети с това да местят дървени дъски, които вдигаха иззад багера и

пренасяха отпред, за да ги поставят пред машината.

— Какво правят? — попитах татко.

— Земята под багера е мека. В този сезон на много места е така. Дъските държат багера да не затъне. Подлагането на дъски за багера по това време на годината е най-тежката работа, която може да се даде на човек. Сигурно умират от щастие да вършат това в неделен ден — каза с мрачна ирония татко.

— Ти работил ли си на този багер?

— Виждаш ли тези кофи? — той посочи кофите на изкопното рамо, които се забиваха в торфения бряг. — Всичките аз съм ги заварявал.

Погледнах с гордост острите зъбци, които режеха торфената почва.

— Мили боже, Морахан е тук. Голям мъж. А дори не е длъжен да идва тук в неделя — той кимна по посока на човек в бяла риза, който се беше появил иззад другия край на машината. Изненадващо бялата му риза беше отворена на врата, с ръкави, навити над лактите. — Той е производственият бригадир и бог е свидетел, че гледа на работата си сериозно.

Сърцето ми затрептя от гордост при вида на земляк от Тирера, който беше началник, крещеше заповеди и насочваше работниците, затрептя от нетърпение да се срещнем с този човек и да чуем говор от Слайго за първи път, откакто бяхме прехвърлили планината Кърлю.

С машината работеха към трийсет човека. В кабината имаше двама — очевидно багеристите. Други двама наблюдаваха конвейерното рамо. Останалите бяха заети с непрекъснатата работа да вдигат дъските, останали зад багера, да ги пренасят напред и да ги нареждат на пътя на машината.

Татко посочи огромните гъсенични вериги, с които багерът се движеше напред по настилката от дъски.

— По принцип гъсениците го държат на повърхността, но когато почвата е толкова мокра, трябва да се подложат и дъски. Ще ти кажа само, че това е тежка работа.

Сам виждах, че е така. Някои от мъжете се бяха съблекли до кръста, докато газеха в калта и водата, въпреки студения вятър, който държеше палтото ми закопчано до врата. Те отлепваха всяка от дъските, забити от багера в торфището, вдигаха я на рамене и я

пренасяха до машината, където я подаваха на колегите си от другата страна. Те от своя страна пренасяха на рамене дъската до предната част, за да я поставят на пътя на цепещата тежест на желязното толовище, което отново щеше да ги вбие в земята.

Имаше нещо трескаво в ритъма на работата, във виковете и псувните на мъжете, които се издигаха над монотонния ритъм на мотора и тракането на движещите се рамене. Уили Морахан беше над всички и виковете и псувните му се чуваха по-силно от всички. Незабавно различих акцента на човек от Слайго. Той псуваше мъжете за това, че не са достатъчно бързи, псуваше багера, дъските и блатото. Мъжете от своя страна се псуваха един друг и се оплакваха един от друг. Това предизвикваше върху им още псуви и заплахи, изречени с акцента от Слайго. Бях потресен и ужасен. Никога не бях виждал възрастни да се отнасят по този начин един с друг. Имаше толкова сгъстена агресия и омраза, че всеки миг очаквах да започне бой.

Вече бяхме достатъчно близо, за да видим лицата на мъжете, но очите им бяха съсредоточени и угрожени, а челата им се набраздяваха, когато вдигаха калните дъски, за да ги пренесат до мъжете от другата страна. Всички бяха потни от усилието и дишаха шумно като коне, впрегнати в тежък товар. Лицата, ръцете и дрехите им бяха изцапани с мокра кал. Докато носеха дъската, на всяка крачка трябваше да изтръгват краката си от лепкавия капан на тресавището.

Татко продължи да ми показва различните части на багера, но вниманието ми беше приковано най-вече от гледката на множеството мъже, които вдигаха товара си, викаха и псуваха. Никой не вдигна глава и не поздрави по общоприетия в провинцията начин. Омацани с блатна кал, те сякаш се бяха костюмирали, за да изпълнят някаква странна сцена, която нито харесваха, нито разбираха.

Когато видя татко на кариерата, Уили Морахан се приближи към нас. Бях загубил интерес към интонациите на родния говор, след като го бях чул да крещи и да псева на този благословен език. Това светотатство ме беше пронизало повече от студения мартенски вятър, беше попарило духа ми повече от гледката на мъжете, които изтръгваха кални дъски от подгизналото тресавище. Той ми кимна, когато татко ме представи като свой син.

Те поговориха известно време, като Морахан току прекъсваше разговора, за да отправи нови обиди към някого. Аз се отдалечих да

погледам дългата двойна непрекъсната ивица омесен торф, която излизаше по рамото на багера, да гледам как тази ивица се носи неумолимо към стоманените пластиини, и как, в края на конвейерната лента, тъкмо когато достигнеше края ѝ, се обръща, да гледам въртенето на конвейерната лента от багера чак до края на брега, където изцеждаше двата успоредни реда омесен торф на земята. Покатерих се върху блок нареден сух торф, за да погледна пейзажа отвъд багера. Докъдето погледът стигаше се простираха редове торф, нарязан на равни парчета от фалангите метални дискове на края на рамото. Вдигнах калъп сух торф от блока, върху който стоях — остатък от миналогодишната реколта. Беше ми трудно да си представя, че буците кал пред мен щяха да изсъхнат и да станат твърди като камък. Но те лежаха пред очите ми на прави, безкрайни редове и чакаха да бъдат транспортирани с вагонетки до депото.

Най-сетне татко ми подсвирна. Беше приключил разговора си с Морахан и бригадирът крачеше обратно към групата работници, известявайки пристигането си с нов порой от псуви.

— Е, разгледа ли?

— Какви са тези хора?

— Това са постоянно наети работници на Компанията. Никого ли не разпозна? Някои от тях живеят в Парка. Джони Кинкейд е тук. Не видя ли Джони? Той живее в номер четирийсет и две. А също и Били Макормак от номер двайсет и шест, двуетажната къща. Не го ли видя?

— Не, всички бяха черни, а и никой не вдигаше глава. Защо не вдигат глава да поздравят?

Татко се засмя.

— Това не ти е Слайго, момко. Това тук е Торфената компания. Тук ти плащат, за да работиш, а не да се подпиращ на оградата и да си бъбриш с комшията. Това време свърши и по-добре. Мъжете са създадени да работят, а не да дрънкат.

Премълчах несъгласието си. Нямаше нищо по-приятно в родния край от това, както си вървиш по пътя, някой съсед да остави работата си, за да дойде до оградата да поприказва с теб. Не можех да възразя срещу татковата страст към работата, макар понякога да ни досаждаше с дългите си проповеди за добродетелния труд, както и със също толкова многословните си осъдителни речи по адрес на онези, които според него не бяха заслужили и въздуха, който дишаха. В този списък

той включващите политиците, свещениците и началниците навсякъде по земята.

Докато крачехме покрай железопътната линия, той отново заговори:

— Голяма работа е този Уили Морахан, а?

— Защо?

— Ще повярваш ли, че инженерите не искаха да пуснат багерите на полето. Според тях тресавището още било прекалено меко. Обаче Уили се опъна, искаше да се почне производството. Събра всички работници до последния и ги сложи да редят дъски под багера непрекъснато, на три смени. И видя ли вече колко е изкопал? Но пък ако багерът потъне, ще загази здравата. И според него доста хора ще се зарадват, ако се издъни. Защото му завиждат. Но няма начин Уили да се издъни. Дошъл е в неделя, съблякъл е палтото и ръководи.

— Това, което правят, изглежда опасно — щеше ми се да променя темата, тъй като не споделях възхищението, което татко изпитваше към Уили Морахан.

— Разбира се, че е опасно. Миналата година един мъж на име Пади Бърн го хвана мелачката. Залитна ли, подхлъзна ли се, не знам. Докато спрат мотора, беше станал на пюре. А беше свестен мъж, кротък, от нашия край, от Конахт. Остави жена и три деца.

Тази случка ме изпълни с още повече ужас, и ние отново замълчахме. По траперите не можеше да се ходи равномерно, защото на някои места бяха разположени нагъсто, а на други бяха доста раздалечени, така че аз или ситнех като пиле, или разтягах крачка като гъсок.

Когато се качихме на колелото, татко се отърси от мислите си.

— Говорих с Уили за заплатата. Каза, че ще я вдигне, колкото на другите и ще ми я носи.

— Още ли не сте се разбрали за заплатата?

— Все същото. Плащат ми като на черноработник, макар че съм майстор и върша занаятчийска работа.

— Голяма ли е разликата?

— Разбира се. На майсторите се плаща с около двайсет и пет процента повече, отколкото на работниците.

— Защо не ти ги дават?

— От злоба. Пет години съм чиракувал и съм слугувал на майстора в Ривърстаун, без да взема и стотинка. Изкаран съм си всичките изпити и съм взел всички тапии. Така че съм толкова квалифициран, колкото и шлосерите и стругарите. Върша същата работа като тях, а и доста повече от някои от тях. Те обаче ми излизат с това, че в компанията нямало категория ковач. Казват, че съм нает като работник и че могат да ми плащат само като на работник. Сякаш не съм учил нищо. Но Уили ще ги оправи. Имам вяра в Уили.

През нощта се буших много пъти, присънваха ми се мъже с омацани лица и омацани ръце, и омацани гърди, които работеха трескаво пред неумолимо настъпващия и ненаситен багер. А псуvnите на Уили Морахан се стоварваха върху гърбовете им като камшици. Ако се забавеха или спираха да починат, лакомата машина изпълзяваше напред, засмукваше някой от мъжете в мелачката, смачкваше го на пюре и кръвта и месата му излизаха на конвейерното рамо, омесени в подгизналия торф. А щом татко беше работник, него също можеше да го засмуче мелачката и месото и кръвта му щяха да изчезнат във влагата и коренаците на блатото.

Какво накара ръцете ми да завъртят волана онази нощ и да ме отклонят по крайбрежния път? Дали беше шокът от срещата с Антъни в деня, в който смъртта бе положила ръка на рамото му? До този ден аз бях отлагал мечтата, бях мислил, че всичко ще дойде с времето си, че възможностите никога не ще затворят врати пред мен.

Или беше шокът от гледката на гигантските вятърни мелници, завъртели перки на темето на планината Окс там, където в твоето детско въображение се бяха изправили един срещу друг великаните, за да премерят сили в хвърляне на камъни? Дали не насочих колата по траекторията на скалите, мятани от тях към Килиндъф? Дали не исках да се уверя, че великият Фин^[1] не бе успял да хвърли до морето, отстъпвайки по този начин на своя съперник? Може би исках да се уверя, че скалата, която беше разцепил на две в яростта си, още се търкаляше в полето зад училището? Великанни и ветрогенератори се впуснаха в битка в главата ми.

А шокът при вида на лъскавия метрополис, в който се беше превърнал Дромор Уест, разположен сред така добре познатите места? Дремливото родно селце на мама, където предците й бяха правили хляба за хората от Тирера почти от времената на Големия глад, е останало в миналото. Сега едва ли би го познал. Игрището и мелницата си стоят. Все още са там и водопадът и няколкото дялани камъка, останали от замъка, в който Хю Рижия прекара последната си ирландска Коледа. Още са там. А наоколо са къщи, офиси, супермаркети и дори модерни имения. Мъчех се да различа местата. Може би това ме накара да следвам крайбрежния път в търсене на стари истини, които не бяха паднали под косата на безмилостното време.

Колко странно бе да намеря старата къща непроменена, сгущена о къщата на Антъни, малко мърлява и олющена, но все още права и читава.

И след това стряскащата фигура на мъж в черен костюм, който забиваше с чук табела „Продава се“, забиваше я в пръстта, върху която си бяхте играли, пръстта, напоена с потта на татко, пръстта, която кокошките ни ровеха в корените на обичките.

И познах търговеца. Ти си виждал баща му. Веднъж той те закара с каруцата си до тресавището и ти показва полето, където живеят само дъждосвирец и заек, каза ти имената на тънкото дърво, което ражда червени плодове, отика и калина. И ти никога не забрави тези смешни плодове, копнееше за тях, както е копняла Гроня в легендата^[2], когато си мислела, че ще умре, ако не се наслади на сочното месо на плодовете от може би същите онези дървета.

Но търговецът е бизнесмен с офис в града. Той е доста учуден, дори заинтригуван, когато отварям малката портичка от ковано желязо, пазеща под ръждата си белезите от чука на татко, и казвам:

— Купувам я.

---

[1] Фин Маккул — легендарен ловец, и воин, един от най-популярните персонажи в ирландската митология. — Б.ред. ↑

[2] Легенда за девойката Гроня, която поискала от крал Дирмид да й донесе от плодовете на офиката, като за целта трябвало да убие великана, който пазел дървото. — Б.пр. ↑

8

Джим Шанът беше готов да ни даде под аренда колкото земя пожелаем. Стопанството му беше оставено на угар и тъй като щяхме да му плащаме с продукция, татко прецени, че няма да е прекалено, ако вземем два декара.

Един от местните фермери, който имаше трактор, се изсмя, когато татко поиска да ни изоре нивата.

— Нивата на Шана? Докато я изора, ще счупя поне пет плуга. Само коренища е. Страшна работа. Навремето трябва да е било джунгла. Единственият ти шанс е да хванеш някой, който не знае каква е тази нива.

След като се обърна към неколцина трактористи, татко най-сетне успя да хване един. Той или не беше чул какво се говореше за нивата, или беше толкова отчаян, че прие дори такава поръчка. Но работата, която свърши, представляваше жалка картина. Той едва разора повърхността на почвата. Нивата имаше съвсем бегла прилика с обичайната равномерна оран.

— Какво ще правим с нея? — попита татко, докато съзерцавахме плачевния резултат.

— Ще я копаем като едно време — отвърна той унило.

— Как?

— На трапове. Както се прави на склон или на скалисто място там, на запад. Мислех, че сме се отървали, но ей го пак.

Той взе лопатата и започна да копае трап през нивата, изхвърляйки изкопаната пръст отляво и отдясно. Когато изкопа донякъде, спря и се върна обратно, започвайки нов трап, на около метър от първия. След това отиде до живия плет, избра една здрава ясенова фиданка и я откърши. После окастри всички листа и клони с изключение на един в основата, който отчупи така, че от стъблото останаха да стърчат десетина сантиметра. Изправи я. Приличаше на малка кокила, но аз знаех, че татко не би направил нищо без практическо приложение.

— Използва се по този начин — каза татко, връщайки се на трапа, който беше оформил в бедната почва. Сложи крак на късия остатък от клона, натисна пръчката и я заби в земята, след което я размърда насам-натам и я извади.

— Готово — каза той, — идеалният размер за семе — и пусна в дупката половинка от картоф, за да ми покаже. — Фасулска работа, а?

Грабнах пръчката и ентузиазирано се захванах с трапа, като го надупчих с пръчката — по три ями в един ред, както ми каза татко. След това пуснах във всяка дупка по едно парче картоф с малка пъпка, а татко вървеше след мен и покриваше дупките обратно с изкопаната от трапа пръст.

Ето значи как обработваха планинските склонове по нашия край. Изправих гръб и неволно отправих поглед на северозапад, където последната дневна светлина сияеше зад връх Шлийв Бон. Макар не много по-голям от хълм, наричаха го „белият връх“ сякаш беше покрит с вечен сняг като Еверест. Той постоянно привличаше погледа ми, а угласващата светлина зад него ме очароваше, тя сякаш грееше над далечната Тирера, докато тъмнината най-сетне я погълнеше.

— Като им сложим отгоре малко торчица, тези юнаци направо ще заизвират от земята — каза татко, като тупаше трапа с плоското на лопатата, сякаш за да възбуди у картофите всичката им налична воля за растеж.

— Откъде ще вземем тор? Тук няма море, за да вадим водорасли?

— Не, няма да газим в морето до под мишниците, за да вадим водорасли. Това ти е спестено, млади момко. От него избягахме на цели сто мили. Не го забравяй.

— По-лошо ли беше от това, което правят мъжете на багера?

— На тях им се плаща да работят на торфището. Всеки четвъртък си взимат чековете. По-добре е, отколкото да вадиш водорасли и да се надяваш да изсъхнат, а после да се надяваш, че ще ти платят нещо за тях.

— И все пак.

— Няма все пак. Тук ще има училища и работа. Ако се стараеш в училище, няма да ти се наложи да вадиш водорасли, нито да вървиш след багера. Ще се перчиш наоколо в костюм и вратоворъзка и никой копче няма да ти каже.

— Не ти ли липсва?

— Какво да ми липсва? Слайго ли? — Той се изправи, също като мен отправи поглед към светлите облаци над Шлийв Бон, и за миг се умълча. — Знаеш ли какво? През лятото ще се реди торфът. От редене се изкарват добри пари и всеки може да поработи. Така че ако се хванем да изкараме малко пари, ще наемем камион и ще се приберем за кратка ваканция преди края на лятото. Какво ще кажеш?

Затаих дъх. До този момент бях живял между надеждата някой ден да си съберем багажа и да се приберем в Слайго и отчаянието от това, че никога повече няма да зърна родния край. Изведнъж се беше появила трета възможност.

— Ще бъде чудесно — с усилие промълвих.

— Знаех си, че ще ти хареса. Ще изтичаш ли сега да попиташ Джим дали има да ни продаде една-две колички тор?

Друг път такава задача щеше да ми причини мъчително неудобство, но сега скочих с увереността на човек, който държи в джоба си ключа за райските двери.

Джим живееше в малка къщурка с покрив от цинкована ламарина. Около нея беше разположено малко стопанство с няколко сайванта за животните и птиците. Вратата беше отворена, а във вътрешността на къщата мъждукаше светлинка. Джим седеше до огнището и палеше лулата си. Когато най-сетне я разпали, взе пробито стоманено капаче и я покри с него, след което се облегна назад, наслаждавайки се на дима и на възможността да поприказва с някого.

— Е, как е нивата? — попита той.

— Горе-долу. Не можеше да се оре, затова няма бразди. Ще сеем на трапове.

— На трапове си е добре — Джим сви рамене сякаш го обвиняваха. — Нали все на трапове сме садили, преди да измислят ралото?

— До, но така ще трябва и да ги вадим на ръка — обясних аз проблема, както бях чул от татко. — Няма да можем да използваме картофовадачка.

— И по-добре, синко. Тези машини съсипват продукцията. Почти половината излизат нарязани. Никога няма да използвам машина. А като ги вадите на ръка, всички картофи ще се запазят.

— Аха — казах аз, съзнавайки колко работа означаваше това за татко, а и за мен.

— Между другото не казвайте на нея за нашата договорка с арендата. Не обичам всеки да ми знае работите, сещаш ли се?

— На нея ли?

— На жената. Сега я няма, но като те срещне някъде, ще те разпита. Не ѝ казвай нищо, чу ли?

— Добре.

Джим замълча, успокоен, и отново запафка от лулата със стоманеното капаче.

— Вярно ли е, че измисляш песни и стихотворения, Джим?

— Вярно е.

— Дай ми да прочета. Имаш ли ги записани?

— Не ги записвам. Държа ги в главата си и ги казвам на глас.

Татко ни беше разказал една история за Шана и някакъв кръчмар, който се усъмнил в способността му да съчинява свои неща, заявявайки, че всички песни, които знае, са научени от другого. Джим приел предизвикателството и накарал кръчмара да заложи по една халба черна бира за всеки в кръчмата, ако му докаже обратното. Кръчмарят приел и заинтригуваната публика се събрала около двамата. Кръчмарят поискал Шанът да съчини съвсем ново стихотворение. Джим го уверил, че без усилие ще установи оригиналността на съчинението му. След това отишъл до тоалетната. Когато се върнал, изрецитирал поема за неприличното затруднение, в което кръчмарят веднъж изпаднал. Никой повече не поставил под съмнение оригиналността на Джимовите произведения.

— Искаш ли да чуеш нещо? — попита той.

— Да.

Той извади лулата от устата си, прокашля се и плю в огъня, след което изрецитира унищожителна сатира за едно семейство, което постоянно взимало назаем, но никога не връщало. Заставах неспокойно на стола си. Очевидно с Шана шега не биваше.

— Баща ми пита дали имаш тор за продан. — Реших, че ще е най-добре да свърша работата и да си тръгна, преди да ме възпее в някая своя поема и да стана за смях на хората.

— Нямам — отвърна Джим. — Но ще ти кажа кой има. Чарли Ратиган. Той живее в близката къща от другата страна на пътя.

Когато му разказах за притеснението на Джим да не би жена му да разбере за сделката, татко се изсмя.

— Опасен човек. Намислил е нещо. Сигурно ще ѝ продаде картофите и зеленчуците на солена цена. Тя върти земеделската работа и държи парите. Веднъж отгледала хубава юница и пратила Джим да я продаде на пазара. Джим я продал и взел добри пари — четирийсет фунта. Когато се прибрали вкъщи, жена му го попитала колко е взел. Познай, рекъл ѝ той. Трябва да са ти дали трийсет и пет фунта, отвърнала тя. Някой сигурно ти е казал, рекъл Джим и бръкнал да ѝ отброи трийсет и пет фунта.

— Няма тор да ни продаде, но каза, че можем да вземем от съседа, човек на име Чарли Ратиган.

— Добре. Ще наминем там веднага, щом довърша този трап.

Къщата на Чарли Ратиган се оказа колиба със сламен покрив, разположена успоредно на пътя. Тя изглеждаше много дълга, защото от двете ѝ страни имаше обори. Прекосихме двора до вратата, която се оказа отворена. Кухнята беше тъмна, осветена от една-единствена гола крушка, която висеше от една греда на тавана.

Чарли си беше у дома и вечеряше. Той изръмжа за поздрав, но не стана да ни посрещне, както биха направили повечето хора. Посочи към празните столове пред огнището. Седнахме и опънахме краката си към горящите торфени въглени, погълтайки топлината им, сякаш за това бяхме дошли, докато Чарли си довърши вечерята. Изчакахме мълчешком, докато седна при нас.

— Видях, че работите на нивата на Шана. — Фермата му се намираше на възвишение, откъдето сигурно имаше изглед към съседните стопанства.

— Да — отговори татко, изпитвайки също като мен облекчение, че неудобното мълчание свърши.

— Раничко сте почнали, и по-добре. Няма да изкарате лесно реколта от тази нива.

Когато чух това, сърцето ми натежа, сякаш Шанът ни беше измамил със своята хитрост.

— Защо да е трудно? — попита татко.

Чарли замълча за миг, загледан в огъня.

— Това е нова нива. Преди около четирийсет години изсякоха шубрака и отводниха мястото. Но коренищата гният много бавно в

блатната почва.

— И по-бедна земя съм работил в моя край — каза татко.

— Дано не ви иска много пари.

— Не, в това отношение е свестен. Иска само няколко чуvalа картофи.

— Правилно. Вие му правите услуга, като му прекопавате земята. Ще стане хубава земя след едно поколение време. — Чарли пусна тънка усмивка.

— Искаме да купим две каруци тор.

— Две коли тор?

— Да, толкова.

— Ще се намери толкова. Имате ли кола?

— Не.

— Кога я искате?

— Все едно. Може в събота.

— Добре, ако дойдете в събота следобед, ще впрегна коня и ще можете да вземете две коли от ямата в горния край на двора.

Работата беше свършена и отново се настани тишина, докато гледахме отблясъците на огъня над изпружените си крака.

— Видях, че имате доста кокошки — прекъсна най-сетне татко тишината. — Продавате ли яйца?

— Да — каза Чарли. — Колко искате?

— Имате ли като за десет шилинга?

— Може да има.

— Всяка седмица?

— Това са доста яйца.

— И ние сме доста гърла.

— Добре. Ще пазя яйца за десет шилинга всяка седмица и ще ви ги продавам по цена на едро. Все още са кът и са скъпи, но като се затопли времето, кокошките ще снасят повече.

— Хубаво. Ще пращам Роби дотук да ги взима всяка неделя след литургия.

Когато станахме да си вървим, отново бях с натежало сърце. Мисълта, че ще трябва да се разправям с Чарли сам, не ми харесваше. Той почти не ме беше погледнал, докато бяхме в кухнята, а мрачната му затвореност ме изпълваше с притеснение. Все пак евтините яйца са си евтини яйца и аз бях готов да допринеса с каквото мога за всякаква

икономия, след като татко беше разкрил пред мен чудната възможност да се върнем в Слайго на почивка.

9

Днес си спомних колко много ти липсваше морето. И други неща ти липсаха, разбира се, хората най-вече, звънът от църковната камбана в Иски, разнесъл се над полето в неделната утрин, клоните на върбата, полюшващи се над стената на Малуни. И докато лежеше буден в единичното си легло в предната стая в Балиkleъr, ти напрягаше слух да чуеш морето.

Чувам го сега. Постоянен тих шепот, толкова лек и естествен, че не нарушава тишината. Този шепот беше постоянно в ушите ти от деня, в който се роди, до деня, в който замина. Тишината на Мидландс след това ти се струваше мъртва.

Да, днес си спомних твоята болка и копнеж. На шега попитах майстора дали все още добиват пясък от Чимин. Той ми каза, че пясъчните ивици отдавна са затворени за добив. Добави, че строителите поначало не обичат да използват пясък, ваден от крайбрежието, защото лесно се овлажнява и сълзи по време на прилив.

Каза го сериозно. А аз си спомних болката ти от раздялата в сълзящия пясък.

10

Кръстът беше естествено място за срещи и шляене на децата от Парка, а деца имаше в почти всяка от шейсет и четирите къщи. Имаше много момчета на моята възраст и ние се събирахме около кръста вечер след края на домашната работа или в неделя следобед.

В един такъв неделен следобед седяхме на бетонния постамент на кръста и разсъждавахме как да прекараме блажените часове свобода, с които разполагахме. Дали да поритаме футбол на игрището, или да прескочим телената ограда и да играем на индианци и каубойци в Гилъновите ливади.

— Хайде да отидем на разузнаване в гората — предложи Вал Бренън.

— В малката или в голямата? — попита Пати О'Донъл.

— В голямата, естествено. Какво да ѝ разузнаваме на малката?

— Ще загубим много време — каза Пати. — Сигурно ще закъснеем за чая и ще пратят полицията да ни търси.

Четиридесета се обърнахме да погледнем към Шанън и към Лох Рий. Кръстът беше така поставен, че да се вижда от цялата околност, така че от него пък се откриваше гледка към местата наоколо. Голямата гора се простираще надолу чак до брега на реката. Идеята ни привличаше. Спряхме се да помислим.

Вал беше най-отскоро в Парка, но идваше от Дъблин и демонстрираше спокойствие и увереност, каквито човек би очаквал само от местните. Никой не можеше да разбере защо едно семейство ще напусне Дъблин, за да дойде на място като Баликлър, и защо човек, който може да се хване на всякаква изгодна работа в града, ще предпочете да работи за Торфената компания. Когато зададоха този въпрос на бащата на Вал, той отговори, че причината е в чистия въздух и риболова. Никой не повярва на това, тъй като чистият въздух не се броеше между нас за придобивка, а и никой не ядеше сладководната риба, уловена от мъжа по време на самотното му въдичарство под моста.

— Хайде тогава всички да се приберем до дома, да кажем, че отиваме в голямата гора да съберем дърва за огъня и че може да закъснеем. — Дъблинският му акцент правеше гласа му още по-убедителен и ние се съгласихме. Фактът, че бащата на Вал работеше на някаква мистериозна машина, наречена струг, също сякаш допринасяше за по-дълбокото познание, което Вал притежаваше за света.

Пади О’Донъл беше от Донегал, а Арт Макхю — от Ерис, графство Мейо. Техните бащи работеха на торфището. И двамата имаха червена коса и лунички и хората често ги взимаха за братя. Но приликата беше само на повърхността — Пади беше жив и общителен, докато Арт беше много затворен.

После отново се събрахме и се отправихме надолу през Гилъновите ливади. Те заемаха много голяма площ и се простираха от оградата на Парка до шосето. Навсякъде по тях растяха храсти. Ливадите бяха осияни със скали и камъни, по които пъстreeха петна, струпени и вдълбнатини, оставени от лишеите и природните стихии. Обичахме тези ливади. Някои вечери всички деца от Парка се втурваха в тях като индианци, решени да си отвоюват обратно земята от белите. С многобройните си хълтнини и скали това поле беше идеално за продължителни престрелки, докато Белият човек в лицето на ядосания фермер Джон Гилън не се появише, за да обърне в бягство индианците, които бързешком се оттегляха зад границите на резервата.

Този път не се спряхме да поиграем на индианци и каубойци. Отивахме да изследваме непознати земи, всеки запасал въже през рамото на едната ръка и под мишницата на другата.

Пресякохме шосето и навлязохме в голямата гора. Тя представляваше гъсталак от млади дървета и храсти, най-вече ясен, бреза и леска. Успяхме да намерим пътека през шубрака, макар и по нея да се провирахме с мъка. Дълбоко в гората открихме огромен бор.

— Ако се изгубим, можем да се изкатерим на върха на това дърво и да се ориентираме — каза Вал.

— Не можем да се изгубим. Хълмът върви надолу чак до реката, а нагоре — чак до шосето — забеляза Пади.

Вал беше разочарован. Той очевидно се беше надявал да се изгубим, след което да се наложи да проявим героизъм, за да се отскубнем от обятията на гората.

И така, продължихме да се спускаме надолу по склона, докато гората внезапно се отдръпна, наоколо стана светло и ние се озовахме на брега на реката. Всъщност на това място реката представляваше нещо като вир над тесен пролив, през който водата се вливаше в Лох Рий. Пред очите ни обаче имаше не вода, а тръстики.

— Тук някъде трябва да са пясъчните плажове — каза Пади.

Бяхме чули местните момчета да приказват за пясъчните плажове, на които лятно време ходеха на пикник и се приличаха. Тръгнахме покрай тръстиките и не след дълго гората се отдръпна назад от затревения бряг. След това стигнахме до пясъчни ивици, които не можеха да се сравнят с атлантическия бряг, но все пак бяха неголеми плажове от пясъчна основа, която излизаше от водата, а обраслите с тръстика брегове се отдръпваха назад, оформяйки естествен плувен басейн.

— На това място ще е страховто през лятото — каза Вал. Можем да си носим храна и да се къпем в реката.

— Можем да плуваме — намеси се развлнувано Арт. Той толкова рядко се обаждаше, че другите автоматично замълчахме да чуем какво казва. Когато усетеше внимание върху себе си, Арт обикновено ставаше срамежлив и затворен и се отдръпваше. Този път обаче възбудата беше по-силна от свитостта му.

— Не мога да плувам — каза Вал.

— И аз — каза Пади. — А ти, Роби?

— Не.

— Аз плувам. Мога да ви науча — каза Арт. Не го бяхме виждали така развлнуван.

— Къде се научи? — попита Вал.

— При нас, в Ерис. Имахме един учител, който ни водеше всички на един малък вир до морето, казваше се Пол Горм. При отлив оставаше обграден отвсякъде и затова беше напълно безопасен. Все казваше, че ще научи всички деца в Ерис да плуват, пък ако ще това да е последното нещо, което ще направи, защото много хора се давеха от лодките. Казваше се господин Лавел.

— Щом хората толкова често са излизали с лодки, защо не са могли да плуват?

— Точно там е работата. Преди господин Лавел да дойде, никой не умееше да плува. Смятала, че е по-добре човек да не умеет да плува.

Така, ако лодката ти се обърне, краят идва по-бързо.

— Майчице — каза Вал. — Искаш да кажеш, че нарочно не са се учили да плуват, за да може да се удавят по-бързо, когато паднат от лодката?

— Именно — отвърна Арт, като погледна надолу и се изчерви от това, че излага по този начин земляците си.

Пади разбра неудобството му и се намеси:

— Как ви научи да плувате?

Арт възвърна настроението си:

— Имахме сума ти гуми, автомобилни и велосипедни, сума ти напомпани вътрешни гуми. Първо ни учеше, като слагаше под нас големи автомобилни гуми и ни показваше движенията. Когато научихме движенията и свикнахме с водата, изпуснахме част от въздуха от гумите. После преминахме на велосипедните гуми и постепенно напредвахме, докато вече можехме да плуваме без никакви гуми.

— И ви водеше там през училище? — попита Пади, ококорен от учудване.

— Понякога, ако времето беше хубаво, когато наблизеше лятната ваканция. Иначе ходехме след училище. Но пак беше задължително. Ако някой се опиташе да избяга, той отиваше при родителите му и се караше. Всички се страхуваха от господин Лавел и затова не се караха с него. Баща ми все разправяше, че това е губивреме и по това време от годината е по-добре да помагаме в стопанството. Но въпреки това ме пускаше. Беше страхотно.

— Браво на господин Лавел — каза Вал. — През лятото ще дойдем тук с гуми. И ще ни научиш да плуваме.

— Добре — каза Арт, радостен по своя срамежлив начин.

— Най-добре да вървим да съберем дърва, че ще закъснеем — рече Пади.

Върнахме се покрай брега и когато съгледахме високия бор, се отправихме към него, а след това нагоре по хълма, докато стигнахме пътя. Там намерихме равно място и положихме въжетата си на земята. Набързо събрахме суhi клони, каквито имаше разпилени наоколо, и ги положихме върху въжетата. Когато насьбрахме колкото можехме да носим, вързахме ги на снопове, метнахме ги на гърбовете си и се отправихме към Парка право през Гильновите ливади.

11

Това „зашо“ не спираше да те мъчи. Знаеше обясненията на татко. Те звучаха разумно. Прекалено разумно може би. Не се ли опитваше той да облече в разум нещо, което се ръководеше от чувства и настроения? И аз не знам, дори сега.

В доводите му за училището и работата имаше много съобразителност. Училищата в Баликлеър бяха по-удобни, но тези в Тирера не бяха така отдалечени. Разработването на торфените блата отваряше работни места и водеше със себе си промишлената култура в Мидландс. Но земята на успеха си оставаше Дъблин. Тогава защо?

Дали причината беше в неумолимата туберкулозна смърт, покосила в бърза последователност братята и сестрите му? Дали не се страхуваше, че жълтата гостенка ще отнеме и теб, и Айлийн, и Майки, и останалите? Дали не бягаше от дамгата на туберкулозния род?

В Тирера го обожаваха заради сърдатостта му на футболното игрище. Той донесе слава на енорията и служеше вярно на графството. Тогава защо? Дали не беше въпрос на чест? Когато чух за онзи случай, реших, че това обяснява всичко. Но веднъж, докато седяхме на чашка, му го напомних. Той реагира остро. Каза, че онова, което го е засегнало, не било въпрос на чест или безчестие. Пътищата им се бяха срещнали на моста в Иски. Размяната на думи се превърнала в размяна на юмруци и той щял да хвърли онзи от моста, ако мъжът не успял да се изсули от палтото си. Онзи избягал, за да спаси живота си, а татко останал на моста с празно палто в ръце, което захвърлил в реката. Бил на косъм от убийството.

12

— Може да намерим костите на някой викинг тук — пошегува се татко. Той изхвърляше буци влажен торф от най-ниската част на рова. Този най-долен пласт беше на повече от три метра дълбочина и татко стигаше до слоя чакъл под него, но торфът на дъното беше гъст и черен и от него ставаше най-доброто топливо, затова татко бързаше да го добие.

Вече се здрачаваше и мракът в торфения ров се сгъстяваше. Дрехите и лицето на татко бяха черни от цял ден работа в ковачницата и когато вдигаше лопатата нагоре, за да хвърли буца торф в ръцете ми, единственото, което различавах в тъмното, беше бялото на очите му.

— Доста по-дълбоко е от торфищата в нашия край — продумах аз, надявайки се да прекъсна за малко неспирния дъжд от торфени буци. Моята работа не беше особено тежка. Трупах буците върху плоската количка и когато се напълнеше, я откарвах настрани и я разтоварвах там, където торфът щеше да съхне.

— Да — каза той.

Не беше лесно да въвлека татко в разговор, нито да го върна в миналото. През повечето време между него и миналото се издигаше каменна стена. Той сякаш мечтаеше единствено за бъдещето, така, както стрелката на моя компас постоянно сочеше към миналото, на северозапад. С обръщането на всяка количка аз вдигах поглед към гаснещата светлина зад Шлийв Бон.

Татко и село Баликлеър си прилягаха със своя устрем към бъдещето, сякаш вчерашният ден не съществуваше. Нови магазини отваряха врати, хората започваха свой бизнес, например фризьорски, шивашки услуги или други подобни. Някой беше превърнал една стара барака на главната улица в кино и показваше каубойски филми като „Шейн“ и филми с дуелиране като „Тримата мускетари“. Вече строяха чисто ново кино близо до главната улица и собственикът Джон Кени беше предложил на Пади и Вал да работят там за по два шилинга и половина на вечер. Което не беше никак зле, при положение, че

останалите плащахме по половин шилинг да гледаме филма. Работата им щеше да е да показват местата на хората и да метат залата след прожекция. А Джони им беше обещал да ги научи да прожектират, което беше най-страхотното.

Такава работа щеше да ми хареса много повече от това да плевя картофи, да прореждам моркови или да разсаждам зеле. А с три пъти по два шилинга и половина в седмицата можех да купувам разни неща. Това беше най-трудното време, преди да почне лятото. Запасите ни бяха свършили и се налагаше да купуваме картофи и зеленчуци от магазина. Месо можехме да си позволим едва през ден, а през останалото време яяхме брутин — мачкани варени картофи с накълцан лук, масло и мляко. Понякога мама ни изненадваше с консерва печен боб.

Да, беше бедно време и няколко шилинга в повече щяха да ни дойдат добре. Мама винаги ни даваше по шест пенса — на Айлийн, на Майки и на мен — за да отидем на кино в неделя вечер, така че можех да ѝ спестя тези пари, като гледам филма бесплатно.

Чудех се как да отворя дума по този въпрос пред татко. И сега, докато беше скрит от мен като свещеник в изповедалня, използвах възможността.

— Пади и Вал ще работят в новото кино — опитах се да прозвуча небрежно, докато хващах една буца торф, за да я сложа в количката.

— Така ли? Какво ще правят?

— Отначало само ще помогнат, ще късат билетите, ще метат залата, такива работи.

— Лесно ще се справят.

— След време ще се научат да работят на прожекторите и ще пускат филмите.

— Това ще им хареса.

— Да. Може да вземе още някой. Аз бих се хванал.

— Имаш какво да правиш. На нивата има доста работа и ще бъдеш зает чак докато приберем торфа.

— Пак мога да се справя. Киното е чак в осем вечерта, и то само три дни в седмицата.

— Само три дни в седмицата! А домашните? Ще ги зарежеш ли?

— Мога да се справя, честна дума. Няма да ми пречи.

— Виж какво, момче, забрави за киното. Искам да влагаш цялото си старание в училище. Ти си паметлив и ако се стараеш в учението, ще видиш бял свят, вярвай ми.

— Знам, харесва ми да се уча. Няма да изостана.

В гласа ми прозвуча нотка на отчаяние и молба, която издаде колко много ми се иска да се присъединя към приятелите си и да се перча с тях в киното. Точно това ядоса баща ми.

— Престани да ме дразниш. Няма да оставя сина си да работи за друг човек. Нямаш представа какъв късмет имаш. Баща ми ме прибра от училище, когато бях на твоята възраст или по-малък. Спря ме от училище, за да работя при един скапан фермер по-надолу по пътя. Работих като роб и накрая на годината фермерът отдели едно биче и баща ми дойде да го откара у нас. Това беше отплатата за една година тежък труд. Тогава се заклех да се отърва от това. Но бога ми трябваше да го направя по трудния начин. Трябваше да работя пет години за нищо, за да се изучва за ковач. И като ти казвам за нищо, значи за нищо — едно пени не съм взел. Ти имаш възможност да постигнеш повече и по-лесно, затова залягай над учението и забрави за киното.

Разбрах, че повече няма смисъл да споря. Справях се с уроците дори със завързани очи и освен това ученето ми допадаше, затова не можех да разбера причината за раздразнението му.

Буците заприиждаха двойно по-бързо и той проговори отново едва след няколко колички.

— Когато дойде лятото, ще можеш да изкарваш пари. Виждаш ли всичкия този торф, нарязан от компанията? Щом изсъхне, ще трябва да се реди. Тогава ще има работа за всички. И ти ще работиш за Компанията.

Погледнах към безкрайните редици торф, наредени в прости линии покрай багера, чак до хоризонта. В сравнение с тях нашият торф, ваден на ръка, изглеждаше разхвърлян и мижав. Мястото, на което копаехме по ставоремския начин, се намираше на края на торфеното поле. Когато Компанията придобила цялото огромно поле, бяха оставили една ивица по края, където фермерите да могат да вадят торф за себе си по традиционния начин. Точно от такъв фермер бяхме наели мястото.

Татко изхвърли и последната буца от ямата и бързешком се изкатери навън. Чувах как гумените му ботуши жвакат в мокрия торф.

Когато излезе на ръба, разгледа буците, които бях разхвърлял наоколо с количката, след което погледна към огромните площи, обработвани от Компанията.

— Лятото ще има много работа и ще могат да се изкарат много пари. А когато свърши лятото и преди да тръгнете на училище, ще отидем в Слайго.

13

Народът казва, че колелото на живота не спира да се върти и ту ни качва горе, ту ни сваля долу. Което ми напомни за гранитната плоча в двора, на която татко обковаваше дървените колела на каруците. Помниш ли светещата лента желязо, огъната на обръч, която той вадеше от огъня с дългите клещи? И как след това я поставяше върху голото колело и я биеше с чука, докато се намести?

Плочата не се вижда. Земята я е покрила. Плочата лежи някъде под земята като толкова други неща, като татко, като мъжете, които се въртяха наоколо и наблюдаваха с възхита как майсторът упражнява занаята си и чакат възкресението или лопатата на археолога. Дори ковачницата я няма вече.

Но къщата още е там и аз я откупих, най-после. Изпълних обещанието си към теб. И това към Антъни, като се надявах то да го вдигне от леглото, за да се сбъдне мечтата докрай. Колко ли пъти сме се срещали в одимени барове в далечни градове и сме мечтали отново да сме в Килиндъф един до друг? Антъни, който притежаваше способността да превръща камъните във фигури с неизразима красота. Ти очакваше Антъни да постигне успех. Той винаги си е бил такъв, отдаден докрай, не на кариерата, а на онова, с което се е захванал. Дори болен на легло, той постоянно мислеше за творба, с която да изрази нещастието си в образи и знаци. Не обичаше да лежи.

Не разбирах, че вълшебните му способности го напускат, докато не сподели, че му е трудно да извае Ковача. Последната му фигура беше на татко с ковашката му престилка, със силните ръце, потопили клещите със съскащо желязо в коритото за охлаждане. Сега тази фигура краси град, в който татко никога не е стъпвал.

Преглеждах нотариалните актове. Интересно как бащите ни построили къщите си на един и същи парцел, когато отчуждили земята от стария господар и я разпределили между местните фермери. С по-малко от година разлика, ти го помниш откакто си проходила, и двамата израснахте заедно като братовчеди, другари и съседи. А ние с

Антьни заедно възмъжахме и узряхме като близнаци и единомышленици. Колко пъти в разни задимени барове, след като бяхме споделили всеки своите неща от своя свят, скулптура и литература, ние се връзахме към темата, която ни изпълваше с радостно вълнение — Килиндъф, Тирера. И след като обсъдехме може би начина, по който Лъ Корбюзие прилага златното сечение, се връзахме в спомените си към местата, където намирахме най-сладкия див грах, и как веднъж, докато пасяхме гъските на стария път, намерихме богат урожай под едни тръни и с каква наслада пухахме зрелите шушулки, за да сдъвчим миниатурните грахчета.

Антьни все ме увещаваше да си върна старата къща. След това мълчахме, унесени в мечти.

Да, върнах си къщата. Но миналото не се връща.

14

Около двора пред работилницата на Компанията растеше гъста папрат и скриваше парцела, на който нашият ръчно добит торф съхнеше на разхвърляни буци. Аз се криех във високата папрат и чаках татко. Днес беше важният ден. Днес щеше да се случи голямото събитие. Компанията беше обявила, че торфът е готов за редене.

От няколко седмици се говореше само за това. Мъжете, които бяха тук по-отдавна, обясняваха как се взимат и се запазват парцели. Техните описания бяха създали у мен впечатление за голямо състезание подобно на онези в каубойските филми, където отваряха някой нов щат и заселниците се нареждаха с хиляди по границата. С изстрела, който даваше старт на състезанието, всички се втурваха в галоп да оградят и запазят най-добрия парцел земя.

Обсъждаше се колко пари може да изкара сам човек и колко — ако има деца, които да му помогнат. Приемаше се, че тъй като едно дете е по-близо до земята и не трябва да се навежда толкова, то може да върши почти толкова работа, колкото и един мъж.

На това място трябваше да посрещна татко, след като му свършеше смяната. Докато се криех в папрата, поглеждах от време на време към тъмния вход на ковашкия цех и виждах как се обръщат вагонетките и съдържанието им се изсипва в камионите под тях. При всяко изсипване на товар се чуваше громолене и от камиона се издигаше облак торфен прах. На повечето от камионите пишеше „Макхенри“ и знаех, че техният товар е предназначен за пазара в Дъблин.

Най-сетне сирената иззвири и аз видях татко, който излезе от входа на цеха, сякаш готов за стартовия изстрел. Торбата, в която носеше обяда си, беше преметната през рамото му, а палтото му беше преметнато през ръка. С другата си ръка носеше котле. Както винаги лицето му беше черно от въглищния прах в ковачницата, което подчертаваше очите му, в които беше събрано цялото му изражение.

Помахах с ръка и той се насочи право към мен през двора.

— Да караме поред — каза той и седна до мен в папратовия шубрак. Внимателно остави котлето на земята. То беше пълно до гърлото с горещ чай, сварен до тъмнокафяво, както го обичаше той. Отворих торбата, която носех, и извадих чистите чаши и сандвичите, които мама беше приготвила. Настанихме се удобно и се наядохме като царе, сякаш само затова се бяхме събрали. И макар да трябваше да съrbам чая през зъби, за да прецедя листенцата чай, обядът ни беше толкова вкусен, колкото може да бъде само хапването на открито.

— Май сме готови — каза татко, когато приключихме. — Хората казват, че празен чувал прав не стои, но за работата, която ще вършим, е по-добре да не преяждаме, защото тогава пък няма да можем да се сгъваме. — И се засмя на шегата си. Беше в добро настроение.

Бързо изминахме краткия път до Трети ров, където същата сутрин беше започнало реденето. Геометричните линии на изкопания торф бяха нарушенни и навсякъде имаше тъмнокафяви могили от подреден торф, издигащи се от тъмнокафяво поле.

И там, покрай ивицата на рова, докъдето ни стигаше погледът, се виждаха стотици хора, мъже жени, деца. Пъстрите цветове на дрехите им ярко контрастираха с тъмния торф, и внасяха нотка на веселие. В моите възхитени очи картината напомняше карнавал.

Но гърбовете им бяха наведени и те не вдигаха глави да ни поздравят, докато вървяхме над тях по ръба на ивицата. Татко ми показа как редовете изкопан торф са разделени на парцели, като границата на всеки следващ парцел беше отбелязана със забита в земята дървена летва с изписан номер. Всеки човек си запазваше парцел, като правеше купчинка калъпи на най-горния ред. Някои от работниците трябва да бяха започнали доста рано, защото голяма част от парцелите им вече бяха обработени.

След като повървяхме около четвърт миля покрай тази пъстра работна сила, стигнахме до място, където бяха събрани само един-два реда, което означаваше, че парцелите са започнати наскоро. Още понатам пред нас се простираха само редовете изведен торф. Татко оставил палтото си върху блок събран сух торф и разгледа първия свободен парцел. Аз направих същото.

Той посочи летвата, която бележеше първия ред от парцела. Върху земята до летвата имаше страни отпечатъци. Когато го попитах какво е това, той се засмя.

— Викаме му „сврча стъпка“. Бригадирите слагат този белег до всяка летва, за да не може да се мести. По-рано един хитрец имаше навика да премести летвата с два реда, като ги добави на съседа си, за да ги спести на себе си.

— Но това е измама. Защо му е да го прави?

— Ще разбереш, че когато става дума за пари, хората са способни на всичко. Затова си дръж очите отворени и не се оставяй да те преметнат.

Погледнах торфището и редовете превити гърбове. На някои парцели работеха сами мъже, но на други се трудеха цели семейства — мъж, жена и три-четири деца. Едва ли можеше да съществува нещо поневинно от тази гледка. Татко вече струпваше могилите, с които да запази парцела.

— Колко ще ни платят за този парцел? — попитах аз.

— Доста. Ако обработим два такива парцела, ще изкараме толкова, колкото взимам аз за една седмица работа в ковачницата.

Той започна един ред, за да ми покаже как се редят калъпите според изискванията на Компанията. Тук се трупаше по различен начин, а не като при ръчно добития торф. При традиционния начин два калъпа се подпират изправени един в друг, след което до тях се добавят още пет или шест, също изправени, така че хем да ги огрява слънце, хем да ги суши вятър. След това върху този ред калъпи се поставят още два-три по дължина, които не се опират в земята. Калъпите на Компанията обаче бяха по-дълги, по-тънки и по-твърди от ръчно копаните. И новият метод на редене беше опростен. На земята се слагаха успоредно два калъпа на известно разстояние един от друг. Върху тях напряко се слагаха други два и така шест до осем реда на височина. Големите отвори между калъпите и кухата вътрешност на купчината осигуряваха добро проветрение на калъпите.

— Трябва да се редят в права линия, за да може да се върви между тях, каза татко, като се върна на своя ред и ме оставил да продължа започнатия. — На кошарки — добави той.

— Какво?

— Така се казва реденето — на кошарки.

— Хората ли му казват така, или го използва Компанията?

— Не знам. Така му казват — на кошарки.

Беше очевидно защо. Татко ги редеше с голяма бързина и вървеше пред мен през полето, като работеше три реда пред себе си и оставяше един-единствен прав ред наредени кошарки зад гърба си. Опитах се да правя като него, но този начин ми се стори много скучен — два калъпа отстрани върху два калъпа отстрани върху два калъпа. Когато направих десетина кошарки, разбрах, че в един ред има страшно много торф, да не говорим за деветнайсетте реда, от които се състоеше всеки парцел.

— Как ти се струва? — попита татко, като се изправи.

— Много бавно.

— Карай спокойно. Не се напрягай толкова. Изчакай гърбът ти да свикне с навеждането и за нула време ще се оправиш.

Погледнах няколкото кошарки зад себе си. Резултатът беше жалък, а той ми казваше да карам спокойно. По цялото поле се виждаха единствено превити гърбове; дори жените и децата не спираха, и аз се дивях на усилията им, предвид това, че някои от тях се трудеха от сутринта.

Продължих да ги гледам, за да разбера колко време издържат, без да се изправят. Бях изумен. Никой не спираше и за миг.

— Как така работят без да спират? — попитах татко, който се приближаваше към мен, карайки втори ред.

Той се изправи и хвърли поглед към пъстрите редици, работещи бясно.

— Сигурно си мислят за парите, които ще получат, когато завършат парцела си. Това е доста силно болкоуспокояващо средство — засмя се той и поднови работа. — А може и гърбовете така да ги болят, когато се изправят, че им е по-лесно да си стоят наведени.

Бях стигнал към средата на моя ред, което ми се стори някакво постижение. Разходих се до края на реда, за да преброя калъпите торф, които трябва да наредя, след което се върнах обратно и преброих вече наредените, за да се уверя, че вече съм минал половината. Когато татко ме видя да се разхождам, вдигна глава.

— В торбата има още два сандвича и малко мляко. Донеси ги, ако искаш, да ги довършим.

С радост го послушах. И ние се опънахме върху равния блок нареден торф отстрани на пътя, дъвчехме смачканите сандвичи и подавахме бутилката мляко помежду си. Храната имаше невероятен

вкус, като кралско ястие. Храната винаги е по-вкусна под открито небе, а когато замества тежкия труд, е още по-превъзходна.

— Всяка вечер ще работим по малко така, плюс съботата. Не е нужно да се преработваме. Когато започне ваканцията, ти и Айлийн, и дори Майки, ще можете да идвate всеки ден. Аз ще идва в вечер след работа. Ще направим няколко парцела и ще си приберем парите.

— Как ще ни плащат?

— Когато завършим парцела, бригадирът си го отбелязва в тефтера. След това добавят парите в чека ми, така че го плащат до две седмици.

— Кой е бригадирът?

— Не знам кой е на този ров, но скоро ще разберем. Ще го познаеш веднага по това как крачи и се перчи наоколо и се прави на важен. Но гледай да си в добри отношения с него, който и да е той. Тези гюбрета могат да ти вгорчат живота, ако решат да се заяждат с теб.

— Ще внимавам.

— Съгласявай се с тях, каквото и да ти кажат. Не обичат някой да им противоречи или да спори. Дори да ти натякват за нещо, кимай с глава. Много държат хората да признават колко са важни и колко много са постигнали в живота. Сещаш се. Ако решат, че са те впечатлили, повече няма да се занимават с теб.

— Знам. Всички говорят за Пади Макивой Дългия. Преди отивал с колелото на работа с другите, след работа се връщал заедно с тях. Но след като го направили бригадир, започнал да си тръгва от работа рано сам. Глупак.

— Може и да е глупак — каза татко, като се засмя, — но за теб той не е Пади Дългия, а мистър Макивой. Сега ще можеш ли да си довършиш реда? Щом приключиш, си взимаме багажа и си тръгваме.

— Добре — рекох и скочих на крака.

15

Помниш ли тълпата, която се събра в деня на заминаването ви? Мъже, жени, деца. Децата, повечето братовчеди — първи, втори, трети, гледаха мълчаливо как част от другарите им внезапно изчезват от живота им. Жените помагаха на мама с опаковането, носеха кашони с посуда, сгънати одеяла и бохчи с дрехи към задната част на камиона отвън.

Ти им помагаше да ги качват в каросерията. Тогава някой ти подаде кутията с футболните медали, които подрънквала вътре, и ти не знаеше къде да я сложиш. Как да метнеш такава светиня отзад в камиона. Ти отхлупши разкривения капак и прокара пръсти по лъскавите колелца, докосна златото на най-ценните от тях, шампиони на Слайго, шампиони на лига Конахт. Някои се повтаряха и принадлежаха на покойните ти чичовци. Липсваше медалът от първенството на Ирландия, спечелен от чичо ти. Беше се изгубил след смъртта му, както много други неща.

Гласът на татко те сепна от унеса. Той, Джоузи Конър и Ред Лавел се готвеха да качат наковалнята в камиона. По лицето на Ред се стичаха сълзи. Джоузи Конър беше мълчалив и сериозен — той, който беше винаги усмихнат и готов да се шегува, и който веднъж те закара на рамката на колелото си да гледате цирка на Дъфи на панаира в Дромор Уест. Повече не можеше да гледаш.

Под претекст, че търсиш по-сигурно място за кутията с медалите, ти изостави поста си и се скри в кабината. Седеше там, без да смееш да погледнеш мъката по лицата на хората, мъжете, жените и дори безмълвните деца. Гледаше напред към пътя, по който щяхте да поемете покрай Разцепената скала и отвъд хълма Килкъльн.

Тогава се отвори вратата на кабината. Антъни се качи и седна до теб. Какво ти каза той? Какво му каза ти? Не помня. Но седяхте там, докато натовариха всичко отзад.

Призраците на всички тези хора са с мен сега, седнали на ниската стена отвън, съседите Бриджи и Кейти Малоуни, Майк и

Чарли. Те живееха тихо в съседство, животът им беше естествен като този на кленовото дърво. Защо скърбяха в този ден? За нас или за себе си? Има ли нещо, което вечно ни отделя от спокойното цъфтене на обичките?

И какво да се опитвам да направя аз? Да върна миналото? Да го пресъздам? Да дам на тези призраци гласове, с които да говорят? Мога ли да накарам маргаритката да разцъфти и коса да запее?

16

Всяка събота следобед отивах да взема яйцата от къщата на Чарли Ратиган, и макар в началото това да беше задължение, скоро се превърна в удоволствие. След литургия грабвах пазарската торба, качвах се на колелото и изминавах двете мили до дома му.

Той си беше все така мрачен, все така сумтеше вместо поздрав, неловката тишина се възцаряваше всеки път, докато увивах яйцата едно по едно в накъсани листове от „Фермерски журнал“. Въпреки това чувствах топлина, усещах, че под суровата външност се крие благородство.

Веднъж, докато се приближавах към отворената врата на дома му, поразен, чух смях. Първо си помислих, че има гости. Заслушах се. Нямаше говор, звучеше единствено радиото, настроено на популярна хумористична програма. Отново се чу смях. Беше Чарли, който се смееше с пълна сила на всяка една от шегите. Беше ми неудобно да го прекъсна, но не можех и да се върна; не можех и да стоя като уплашен заек и да рискувам да ме хванат, че слухтя. Затова изтрополих с крака и бавно се приближих към вратата. Естествено, той мълкна веднага и отново стана сдържан.

Дали по някакъв начин се бях издал, че го виждам в непозната светлина, дали обичайното му настроение беше разсеяно от хумористичната програма, или той се смuti от опита ми да открия в очите му веселието, което криеше, не знам. Но той отново ме изненада, като отиде в стаята и се върна с някаква книга, най-голямата книга, която бях виждал. Държеше я с две ръце и я сложи на масата пред мен. Книгата беше подвързана с дебела кафява кожа със златни букви, които се бяха изтрили до такава степен, че не можех да прочета заглавието.

Чарли отвори книгата. Извади отвътре оръфана и пожълтяла вестникарска изрезка и я сложи пред мен.

— Познаваш ли тази къща? — попита той, като сочеше снимка на къща със сламен покрив в горната част на листа.

Разгледах я внимателно. Изглеждаше като най-обикновена къща със сламен покрив. В нея нямаше нищо особено. Прочетох надписа под снимката. „Родната къща на Фр. Джоузеф Малули“. Малули беше местна фамилия, но все още не можех да разбера коя е къщата.

- Какъв ще станеш, когато пораснеш? — попита Чарли.
- Не знам.
- Не ставай детектив.
- Защо?
- Защото в момента седиш в тази къща.
- Така ли?
- Така.

Разгледах статията. Беше биографична бележка за отец Малули, първия археолог в Рим. Той служел в църква на името на свети Климент и вярвал, че църквата е построена върху стара базилика, издигната от самия свети Климент в зората на римокатолическата църква. Започнал да разкопава. И не само открил базиликата на свети Климент, но намерил под нея и стар римски храм. Откритието било толкова невероятно, че всички европейски владетели идвали да го видят с очите си.

Бях поразен. Не бях се срещал със славата, поне не с тази отвестниците. Отново разгледах къщата. Постепенно различих някои особености, макар снимката да беше правена много отдавна.

Отворих книгата на заглавната страница. Неин автор беше Преподобният Джоузеф Малули и в нея се разказваше за археологическите му открития.

- Може ли да я прочета?
- Книгата не е напускала тази къща откакто е донесена тук преди почти сто години.
- Но аз искам да я прочета.
- Тогава ще трябва да я четеш тук.

Отворих на първата страница и зачетох, но половината думи ми бяха непознати.

- Думите са много трудни. Ти чел ли си я?
- Не съм учен. Но от теб може да излезе такъв.
- Защо мислиш така?

Чарли ме погледна и се опита да скрие усмивката си.

- Ами защото носиш очила.

- Но то е понеже съм късоглед.
- А не е ли защото четеш много книги?
- Само учебници. И комиксите, които един приятел получава от Америка. Имаш ли и други книги?
- Само тази. За какво са ми книги?
- Тази я имаш от сто години.
- Това е друго. Той ми беше прачичо и е роден в тази къща. Аз също съм роден тук и наследих къщата, фермата и книгата. Когато майка ми беше на смъртно легло, тя отдаде повече значение на книгата, отколкото на къщата или на фермата. Сигурен съм, че никога не я е чела. И аз не съм я чел. Но въпреки това я пазеше, все едно без нея слънцето няма да изгрее, тревата ще спре да расте и кокошките ще спрат да снасят. Така сме били.
- Като О’Донълови.
- Кои О’Донълови?
- О’Донълови от Донегал, знаеш, известните.
- А, тези О’Донълови.
- Те имали книгата на свети Колмкил, най-старата книга в Ирландия, и всеки път, когато отивали на бой, носели книгата със себе си. Вярвали, че докато книгата е у тях, няма да бъдат победени.
- Разбирам ги. Кой ти разказа тази приказка?
- Това не е приказка, има го в учебника по история.
- Хм.
- Хората знаят ли?
- Какво да знаят? Че имам известен прачичо?
- Да. И че е роден тук.
- Хората в днешно време не се интересуват от такива неща.
- Отгърнах страницата и попаднах на някакви илюстрации. Не можах да ги разбера. После открих портрет на автора. Разгледах го внимателно, но не открих прилика с Чарли. Но пък аз и къщата не бях успял да различа, така че той може би имаше право — разследването не беше по моята част.
- За колко време можеш да я прочетеш?
- За много. Това е книга за възрастни.
- Ще ти я дам за две седмици да видим как върви.
- Но нали каза, че никога не е напускала къщата.
- Така е. Но мисля, че мога да ти имам доверие, че ще я пазиш.

- Ще я пазя. Но сигурен ли си?
- За две седмици. И после ще ми кажеш какво пише.
- Добре. Много ще внимавам.

Не можех да повярвам, че ми дава книгата. С вълнение наблюдавах как я увива в двоен лист от „Айриш Индипендънт“. Сложи я на дъното на пазарската ми торба.

- Внимавай с яйцата. Ако счупиш някое, ще изцапа книгата.

Потеглих обратно като на тръни. Всяко трепване на кормилото ме караше да изтръпвам. Всяко друсване ме оставяше без дъх. Но аз бях специалист по транспортирането на големи пратки яйца. Когато разопаковах яйцата, намерих книгата невредима на дъното.

Когато мама ме попита какво съм донесъл, отговорих, че е просто книга от Чарли. Занесох я в предната стая, легнах на моето легло и започнах да я разглеждам и да душа плесенясалата кожа на корицата. При всяко отгръщане се притеснявах от неразбираемия текст.

По-късно я занесох в кухнята, където мама и татко седяха както винаги в неделя следобед и четяха вестника. Показах им книгата и обясних за великия прачично на Чарли. Мама разгледа илюстрациите и когато намери портрета, започна да открива приликите с Чарли.

- Къде е нашата книга? — попитах аз.
  - Имаш предвид „Златната съкровищница“?
- Книгата, която можех да имам предвид, беше една-единствена.
- В гардероба е — отвърна тя.

Взех един стол и се покатерих. Между пакетите захар и пакетите брашно, между соса тартар и чая, се гушеше книгата. Нямаше корици, нито предна, нито задна, а първата страница беше номер xxiv. Избърсах я от захарта, брашното и трохите.

- Може ли да я взема?
- Може, ако я искаш. Стига е стояла така.

Взех я и се върнах на леглото, за да я разгледам. Да, стига е стояла така. Помнех, че някога имаше опърпана червена корица. Откога ли я имахме в семейството? Може би от сто години, като книгата на Чарли. Това беше нашата книга, фамилната ценност, и сега тя беше моя.

Разтворих я и започнах да обръщам страниците. По-голямата част от увода липсваше, а последната страница свършваше по средата

на стихотворение, така че и от края също липсваха страници. Но средната част изглеждаше здрава. Някои от стихотворенията ми бяха познати. „Саймън Дий старият ловец“, „Полето с тополите“^[1] и помнех, че преди години мама ни ги четеше в кухнята в Килиндъф.

Имаше стихотворения, които не можех да разбера, а имаше и такива, които бяха съвсем прости.

*Колцина ли опечалени
остави Луси тук?
Но тя е в гроба — и за мене
светът е вече друг!*^[2]

Поставил книгата разтворена на гърдите си, се питах коя е Луси и защо толкова много липсва на поета.

---

[1] Стихотворения от Уилям Уърдзуърт и Уилям Купър. — Б.пр.

[2] Прев. А. Игов. — Б.ред. ↑

17

Обонянието ми никога не е било много силно. То почти липсва. Но няколко, може би не повече от пет мириса са запечатани неизличимо в паметта ми. До ден-днешен, когато помириша сапун „Палмолив“, мигом си припомням кальпа, който мама купи при първата ни ваканция в Килиндъф. Всяка сутрин той лежеше на страничната маса в кухнята, до тенекиеното тасче, в което миеше ръцете и лицето си. Да, добре помня мириса на „Палмолив“ и разсърняващия допир на ледената вода.

Мирисът на орлови нокти, където и да го усетя, винаги ме пренася на Фордж Роуд, над завоя, където лагеруваха пътниците. Растението избуваше през оградата и всяко лято ароматът му се носеше нагоре или надолу от пътя, в зависимост от това накъде духаше вятърът. Когато духаше морският бриз, мирисът от орлови нокти те съпровождаше чак до кладенеца на Малуни, където ходеше да напълниш кофите с вода.

Сега, докато крача по Фордж Роуд и търся закътаната поляна под яворите, където лагеруваха пътниците, имам чувството, че подушвам орлови нокти, макар че по това време на годината ги няма.

Въображаемият мирис ме връща към онзи ден в късното лято, когато мама дойде да си откъсне клонки за вазата. Помниш ли вазата? Тя беше единственото украсение в къщата, може би сватбен подарък, и със сигурност помниш какво се случи с нея. Аз още го помня с болка.

Тя беше поставила вазата с орлови нокти на долната полица на бюфета, беше седнала до огнището и докато си почиваше след свършената работа, учеше Айлийн да плете. Къщата беше подредена и чиста и вътре цареше покой.

Ти седеше на пода с разперени крака и хвърляше топка срещу стената до бюфета. Чувството за покой те изпълваше. И тъкмо чувството за покой те завладя до такава степен, че се превърна в радост, а радостта преливаше от сърцето ти и ти хвърляше топката все

по-силно и по-силно, без да мислиш. Когато радостта се превърна във възторг, ти запрати топката толкова силно, че тя отскочи от пода, удари вазата с орлови нокти и я катурна. Тя падна на циментовия под и се разби на хиляди парчета. С какъв потрес се взираше в парчетата тогава, в пръснатите клонки орлови нокти, в локвата, която растеше на циментовия под. Почти не забеляза вика на мама, вдигнала ръце пред лицето си, нито плетката на Айлийн, омотана в бъркотията, която беше предизвикал, без да искаш. Беше поразен от невъобразимия покой, пръснат на парчета с вазата.

18

— Може ли да отида да направя чай? — попита Майки.

— Може ли да отида с него? — добави Айлийн.

Още с пристигането на полето двамата започваха да се чувстват уморени и да скучаят.

— Добре — съгласих се. Поне нямаше да слушам мрънкането им. — Вземете котлето и идете при огъня. Там има варел с вода и с кранче. Напълнете котлето и го сложете на огъня. Пъхнете го понавътре, но внимавайте да не се изгорите и не позволявайте другите да го местят, защото ще има да чакате, докато заври. Щом водата кипне, сложете вътре чая и се върнете възможно най-бързо.

Вече бях стара пушка и изпитвах гордост и самодоволство от това, че раздавам заповеди и наставления. Татко се колеба дали да пусне Айлийн и Майки на торфището, тъй като бяха твърде малки, но само няколко дни след началото на лятната ваканция те започнаха да го увещават.

Оплакваха се, че всички са на торфището и няма с кого да си играят в Парка. Те си мислеха, че на Трети ров има карнавал и че едва ли не всяка сутрин започва с пикник, и не спряха да досаждат на татко, докато накрая отстъпих. Той прецени, че ще могат да помогнат през деня, дори и само да правят чая. Веднага щом пристигна на полето и видя големия огън, запален в началото на рова, обграден с противопожарни канавки, Майки веднага бе обхванат от ентузиазъм той да прави чая.

Безпокойството на татко за това, че праща малки деца на полето, не се споделяше от другите, защото там работеха цели семейства. Понякога виждах на някой парцел да работят жена и шест деца на всякаква възраст, като дори най-малките помагаха. Понякога мама също изявяваше желание да дойде, но татко я убеждаваше, че след къщната работа реденето на калъпи торф ще й дойде в повече.

Угризенията му стигаха дотам, че се питаше редно ли е Айлийн и Майки да идват на торфището. Аз също не бях сигурен, но скоро промених мнението си. Исках да имам някого за компания. С идването

на подкрепленията парцелите около нас бързо бяха довършени и ние изостанахме. Въпреки помощта на татко вечер бяхме ужасно бавни в реденето на калъпите. Майки помагаше по малко, както и Айлийн, но беше истинско разочарование да открия, че и аз съм далеч по-бавен от другите.

Изоставането ни имаше и други последствия. С преместването на повечето от работниците на около половин миля надолу, се беше изместили и огънят. На Майки и Айлийн им беше нужно много време да стигнат до него, а докато се върнеха, чаят вече беше съвсем изстинал. Въпреки това изпитвах облекчение да не върша тази работа, защото ми беше неудобно да се срещам с познати и да отговарям на въпросите им къде работим и колко сме свършили.

Да, радвах се, че ми правят компания. Торфеното блато беше необичайно и зловещо място, когато наоколо нямаше хора. Тишината беше ужасна. Пълна. В тази кафява пустиня нямаше нито птици, които да пеят, нито дървета, които да шумят от вятъра. Нямаше звук от автомобили. Понякога долавях окуражителния шум на машини в далечината или отсеченото пухтене на локомотива, теглещ вагоните по централната линия, която вървеше между Трети и Четвърти ров чак до депото.

Дните минаваха и аз с покруса наблюдавах как се отдалечаваме все повече и все по-отчаяно напрягах сили и изстисквах все повече работа от Майки и Айлийн. Бях ги сложил да работят в долния край, където торфът беше по-лек и по-сух. Вече вместо да се храним на старателно подредения от Айлийн пикник, ние набързо изляздахме сандвичите и пиехме студено мляко вместо чай. И най-сетне парцелът свърши. Редовете не бяха много прави, особено в долния край, но калъпите бяха наредени и работата беше приключена.

Късно следобед ние важно закрачихме покрай рова, за да вземем следващия си парцел. Исках да го започнем преди татко да е пристигнал. Със смущение гледах колко много бяхме изостанали и колко много парцели се бяха превърнали в редици тъмнокафяви кошарки. После стигнахме до почти довършени парцели, на които още работеха хора. След това стигнахме до парцели, които бяха наполовина обработени, и накрая дойдохме до парцели, които едва бяха започнати. Тук-там, до големите блокове сух торф седяха групи от хора, които си караха следобедната почивка. Атмосферата беше необичайно ленива.

Когато подминахме всички работещи и всички, които си пиеха следобедния чай, стигнахме до първия свободен парцел. Сложихме палтата и торбите си на купчина до един блок нареден сух торф и наредихме няколко кошарки. Веднага щом направихме кошарките, за да маркираме парцела, всички групички хора, които си почиваха покрай блоковете, започнаха да си събират багажа. Работниците бързо минаха покрай нас и започнаха да заемат нови парцели. Идваха на цели дузини, целеустремени и енергични, минаваха бързо покрай нас, без да вдигнат очи.

Станах нервен и подозрителен. Как можеше толкова много от тях да завършат парцелите си едновременно? Обходих нашия парцел. В средата му имаше подгизнала хълтнина, където ивиците торф бяха положени една върху друга и бяха съвсем мокри, почти както са били изкопани от багера. Беше грозно, ужасно. След това се разходих по средата на другите парцели. Подозренията ми се оказаха основателни. Другите парцели бяха сухи и редовете им бяха успоредни, което правеше реденето на калъпите милион пъти по-лесно. Стомахът ми се сви, сърцето ми се сви, бях измамен.

Върнах се, изпълнен с гняв и възмущение, решен да се справя с парцела и да им покажа, че тяхната хитрина няма да ме сломи. Сложих Айлийн и Майки да работят на най-добрите редове, но и те бяха помокри и меки от всички предишни. Захванах един от най-лошите, където калъпите бяха наредени толкова близо един до друг, че бяха слепнали. Само ръбовете им бяха сухи. Трябваше първо да отделям калъпите един от друг, преди да ги редя на кошарка, и внимателно да пренасям всеки калъп поотделно, вместо да слагам по два наведнъж.

Бях напреднал малко в парцела, когато ни посети бригадирът Кристи Морис.

— Майко мила — процеди той, сякаш първо сдъвкваше думите от яд, след което ги изплюваше към мен, — какво правите?

Беше застанал над мен с дълга бяла летва в ръка. Толкова се бях задълбочил в работата, че не го бях забелязал да идва. Носеше му се ужасна слава.

— Ти на това редене ли му викаш? — Той пъхна летвата в последната ми колибка и я събори. — Четири реда височина не е достатъчно. Искам торфът да изсъхне. А няма да изсъхне, ако не го редите поне двойно по-високо.

— Но ако сложа още, ще се срути, мистър Морис — гласът ми трепереше, както и всички други части от тялото ми.

— Слушай, аз плащам за свършена работа. Ако не можеш да я вършиш, пръждосай се оттук. Гледай. — Той закрачи из парцела, като стъпващ върху парчетата торф и сякаш нарочно ги мачкаше с ботушите си. — Какво прави той? Пясьчни замъци ли? Той ритна купчинката, която Майки беше събрали от останките от мокър торф. — Какво е това?

Погледнах разпилените парчета и кръглото мокро петно на върха на бригадирския му ботуш.

— Съжалявам, мистър Морис. Ще се стараем повече — запелтечих аз, помнейки съвета на татко да не противореча на тези хора.

— Ще се стараете ли? — Червеното му лице се наду от яд. — Как така ще се стараете? Да не съм ви длъжен? Няма какво да се стараете. Или вършите работа, или не можете, а ако не можете, искам да се пръждосате от торфището толкова бързо, че след вас пушек да се вдига. Ясно ли е?

— Да, мистър Морис.

Той се отдалечи бързо по полето, като почти не погледна към другите парцели.

— Той е гаден — каза Айлийн, пребледняла, като ме гледаше.

— Какво ще правим? — попита Майки.

— Ще ги редим по-добре — сопнах се аз.

— Да, но калъпите не стоят цели. Чупят се — опитваше се да обясни той, застанал до купчините отломки, които трябваше да представляват кошарки от наредени калъпи торф.

— Уф, тогава върви да направиш чай. Ако не те бива на торфището, стой си у дома.

Когато пристигна, татко се слиса.

— Защо взехте този парцел? — изстена той. — Защо не ме изчакахте?

— Мислех, че щом приключим, трябва да вземем нов парцел. Но много от тях бяха готови и само чакаха някой да вземе този парцел. Щом започнахме, те се преместиха на следващите парцели.

— Сигурен съм. И съм сигурен, че сега ни се присмиват, копелетата. — Бях поразен да чуя жлъчните ругатни на татко. — Няма

да свършим този парцел и до Коледа — каза той, като хвърли палтото си и веднага се захвани за работа.

Майки се върна с чая, който беше горещ, защото огънят беше наблизо, но това не ни достави никаква радост, докато се хранехме мълчаливо.

— Освен това ни посети Кристи Морис — вметнах след малко.
— Разфуча се за реденето и каза, че ако не го правим по-добре, ще ни изгони.

Татко се изплю на земята.

— Това човече е една торба.govna. Мисли си, че може да юрка хората само защото са го направили бригадир. Но някой ден ще си получи заслуженото. Когато го срещна, ще му дам да се разбере. Искам да видя той как вади торфа от тази дупка.

Татковото възмущение малко ме окуражи, но не успя да разсее тежкото чувство от това, че го бях разочаровал.

19

Понякога се чувствам като един от онези нещастници, които сме виждали по телевизията в репортажи за земетресения да ровят из развалините в търсене на останки от предишното.

Крача по улицата и търся следи от домовете, които познаваше и в които те приемаха с радост. Малкият Джон, който едва ли е чувал за Робин Худ го няма. Почти не личат стените на къщата, няма го гъстият сламен покрив, в който той държеше косата, която остригваше от теб и от другите местни мъже и момчета. Той не беше бръснар, просто случайно си беше купил машинка за подстригване от панаира в Слайго. Струва ми се, че по едно време знаех защо не иска да гори косата, а все я крие в сламата на покрива. Имаше някаква случка, но изглежда съм я забравил.

Следващата къща, на Дейзи и Теси, още я има, но е празна откакто двете старици умряха. Ослушвам се за екзотичния глас на техните токачки, но чувам само недоволните врани, които са завзели вълшебната градина. Пътеката е замрежена от храсти и не мога да видя дали старият стенен часовник с часовки ръст още стои в коридора.

Къщата на Пат Даниълс е полуразрушена, каквато си беше и по онова време. Още помня страхотния вкус на тънките парчета шоколад „Кадбъри“, с които винаги те черпеше, когато ходеше у тях. Ти все се чудеше колко безупречно пометени са винаги подовете на горната спалня и кухнята, макар там да нямаше покрив. Когато покривът пропадна, Пат просто изчисти купчината гнила слама и се прибра на закрито, докато накрая остана да живее в единствената стая с покрив.

Къщата на брат му Джон Даниълс е почти също толкова разрушена. Той държеше бик и надничайки над стобора, ти и Антъни тайно наблюдавахте разгонените животни и за пръв път предугадихте тайната на плоденето.

Всички те са изчезнали, с изключение на дребните останки от живота им, които откривам, докато ровя из развалините и спомените си.

20

Пристанът представляваше павиран кей, който вървеше не към вътрешността на реката, а по посока на течението и свършваше с каменна стена, сякаш строителите се бяха отказали от практическото му предназначение. Лодки не се виждаха, но беше пълно с плувци. И тъй като посоката на течението беше на юг, кеят предлагаше естествен припек, където хората с удоволствие се мотаеха преди и след плуване.

На върха на стената имаше дъска за скокове във вода, оригинален трамплин, монтиран от плувния клуб. Когато наоколо имаше момичета, по-големите момчета не спираха да показват уменията си на гмуркачи. Реката беше най-дълбока на края на пристана, където спираха лодките, а понякога и някоя баржа. Но лодките бяха рядкост и реката беше изцяло във владение на плажуващите.

Редовните плажуващи бяха по-големи от нас, имаше и момчета, и момичета, така че постоянно вървяха задявки. Когато се появихме с хавлии под мишниците, всички впиха в нас подозрителни погледи.

— Можете ли да плувате, момчета? — попита Томи Нълти, когото познавахме като капитан на детския отбор по галски футбол, което му даваше право да ни пита каквото пожелае.

— Естествено — отвърна Вал, опитвайки се да прикрие с нахаканост несигурните умения, придобити под напътствията на Арт.

Всяка вечер в продължение на няколко седмици, понякога до толкова тъмно, че не се виждаше нищо освен тръстиките, които пазеха пясъчните наноси от вятъра, който духаше постоянно от езерото ние бяхме упражнявали движенията. Арт ни обучаваше така, както бяха обучавали него. Когато напреднахме толкова, че да оставим гумите и правехме по десетина загребвания без чужда помощ, решихме, че вече можем да отидем на реката.

— Не ви вярвам — каза Томи. — За първи път ви виждам тук. Някой виждал ли ги е тук? — Той се извърна и онези, които слушаха, поклатиха отрицателно глави.

— Слушайте, момчета, това не е къпалня. Вижте какво течение. Ще ви отнесе за нула време. Много е опасно и не искам да ви търсим по дъното на реката или отвъд пролива.

— Няма проблеми — каза Вал. — Можем да плуваме, честно. Покажи им, Арт.

Арт бързо пристъпи и се гмурна в течението. Направи няколко бързи загребвания надолу по реката, след което се обърна и преодолявайки течението, доплува обратно до кея.

Томи го наблюдаваше с отворена уста.

— Да, той е добър. Дяволски добър. И вие ли сте толкова добри?

— Н-не — каза Пади. — Но плуваме по малко. Нали ще ни наглеждате?

— Добре, но се дръжте близо до брега и не отивайте по-далече от онзи камък — Той посочи един камък, който стърчеше над водата на двайсет-трийсет метра надолу. — Когато стигнете камъка, излизате и се връщате. Така ще бъдете в безопасност и ще можем да ви наглеждаме.

— Благодаря.

— Къде се е учили вашият човек да плува? — Томи насочи въпроса си към Пади.

— В техния град, в Ерис.

— Май се е учили от рибите. Адски добър е.

— Нали?

Пади, Вал и аз се спуснахме във водата и направихме по няколко загребвания, като се стараехме да се държим на една ръка разстояние от кея, както искаше Томи. Той ни погледа, докато се увери, че наистина умеем да плуваме, след което се върна при другарите си.

— Той е свестен — каза Пади, когато излязохме от водата до скалата, която служеше за граница.

Беше много вълнуващо да чувстваме течението на реката, съзнавайки, че под нас има пет метра бързо движеща се вода. Отново и отново се връзахме до кея, за да преплуваме краткото разстояние до скалата. Течението улесняваше задачата ни — дори да не помръдвахме с ръце и крака, водата пак би ни отнесла дотам, стига само да не потъваме, и всеки път ние стигахме малко по-далече надолу по течението.

От първия миг, в който се гмурна във водата, Арт се сроди с реката или може би реката се сроди с него. Той беше като една от големите платики, които понякога зървахме от моста да излизат от дълбините на торфенокафявата вода, за да изчезнат отново и отново да се появят няколко метра по-нататък. Лудуваше във водата, плуваше като състезател, после се обръщаше по гръб и се носеше по течението отвъд пролива в езерото. Но колкото и силно да беше течението, Арт винаги успяваше да се обърне и да преплува обратния път по-лесно, отколкото ние плувахме надолу.

Когато най-сетне се качихме на кея, за да изсъхнем, Томи каза на Пади:

— Хайде да дойдем тук в събота сутринта. Пловният клуб има тренфор, който може да ни дава уроци.

— Няма начин — възрази Пади. — Всички работим на торфището.

— В колко часа в събота? — попита Арт.

— Около десет сутринта.

Арт се обърна към трима ни:

— Можем да идваме сутрин и да си доработваме вечер.

— Можем да пробваме — каза Пади.

— Та ти няма какво да се учиш — каза Вал. — Ти плуваш като делфин. Само ние можем да имам някаква полза от това.

— И аз ще дойда. Може да науча някои трикове.

— Добре. Аз съм навит — каза Вал. — А ти, Роби?

— Става. Ще се научим да плуваме по-добре.

— Ох, сигурно ще трябва да пропусна „Военноморски майтапи“^[1] по радиото. — Той единствен имаше радио и го слушаше редовно, след което ни разказваше шегите, които беше чул от хумористичните програми.

— Ще трябва ли да плащаме уроците? — попитах Томи, преди да си тръгнем.

— Безплатни са, пловният клуб ги осигурява.

В десет сутринта в събота вече се намирахме на кея. Освен нас четиримата имаше още една дузина други момчета, и по-големи, и по-малки. Учителят пристигна и се преоблече в автомобила си марка „Морис Майнър“. Когато излезе, първото нещо, което ме впечатли, беше огромното му шкембе. Беше мъж на средна възраст, с

безстрастно изражение. Той не попита за имената ни и сякаш не забеляза, че има нови ученици в групата. Строи ни в редица и накара първия от нас да влезе във водата.

Първото упражнение беше за краката и той накара всеки поотделно да се държи за ръба и да изпълнява движенията в стил бруст. Посвети повече време на Пади, Вал и мен, виждайки, че движенията ни не бяха съвсем правилни. Арт освободи, без да каже и дума.

След това пусна всеки от нас във водата на края на кея да покаже как плува стил бруст. Стоеше на ръба над нас, а ние плувахме на място срещу течението, докато той ни даваше напътствия и ни показваше какво да правим с ръце. Беше страховито. Той беше много точен и веднага, щом започнахме да изпълняваме напътствията му, в движенията ни настъпи видимо подобрение.

Разбира се, когато Арт влезе във водата и заплува, той бързо се понесе нагоре по течението към моста. Треньорът му извика да се връща и цялата група се разсмя. Дори треньорът се усмихваше.

— Как се казваш? — попита той, когато Арт се върна и застана до кея, движейки бавно ръце и крака срещу течението.

— Арт. Арт Макхю.

— Къде си се учили да плуваш?

— При нас. В Ерис.

— Като те гледам, май си тренирал заедно с тюлените.

Видях как Арт премигна и се изчерви, не знаейки дали това е подигравка или комплимент.

— Искам да преплаваш до спасителния пояс и обратно — каза треньорът.

Арт се обърна и с мощнни красиви движения се стрелна до спасителния пояс на двеста ярда надолу по течението, при пролива. След това се завъртя срещу течението. С всяко движение той преодоляваше течащата вода и плавно се придвижваше нагоре, докато стигна до кея и опря ръцете си върху него, за да излезе от водата. Цялата група го аплодира.

Треньорът стоеше мълчаливо и го гледаше с възхищение.

— Младежко — каза му, — ти притежаваш вроден талант на плувец.

Арт се изчерви. Този път беше съвсем ясно, че е изречен комплимент.

След това отново се заехме да упражняваме отделните движения. Чувствахме се нелепи и тромави след демонстрацията на Арт.

Когато разпусна групата, треньорът се обърна към Арт.

— Ако идваш всяка събота, ще ти давам допълнителни уроци за напреднали — каза му той. — Можеш да станеш наистина добър.

Докато се подсушавахме с кърпите, попитах едно момче на име Джим, което познавах от училище:

— Как се казва треньорът?

— Еймън Макарик. Добър е, нали? Все още печели първи места на състезанията по плуване. Но вашият приятел го изненада.

— Да, не очакваше такова нещо от новак.

— Вие сте в класа на мисис Кели в пожарната, нали? — по-скоро отбеляза, отколкото попита той, имайки предвид бараката до пътя срещу училището, която бяха пригодили за учебна стая.

— Да, но годината свърши. Вече ще бъдем в голямото училище.

— При Щипката — каза Джим с подчертана досада.

— При кого? — попитах аз озадачен.

— При Щипката, директора. Не знаеш ли за него?

— Знам за директора, разбира се. Но защо му казваш Щипката?

— Ами защото щипе всички, естествено. Не само аз му казвам така.

Замълчах, опитвайки се да разбера смисъла на онова, което ми беше казал Джим. Но Вал вече беше наострил уши.

— Как така щипе всички?

— Боже мой, нали не искаш да ти покажа? Опипва те между краката в час и ако те хареса, те кара да останеш след училище, за да те нащипе до насита.

— Леле — каза Вал, — ама позволяват ли му?

Джим сви рамене.

— Когато опознаеш директора, ще разбереш, че не става дума за пълночленение. Ще се вдървиш от страх, включително и пишката ти, дори още да не ти става.

Спогледахме се озадачени.

— И на момичетата ли го прави?

— Не — каза Джим, — той щипе само пишки.

— Леле — каза Вал. Довършихме обличането в мълчание.

---

[1] The Navy Lark е популярна хумористична поредица, излъчвана от Радио Би Би Си през шейсетте и седемдесетте години на ХХ век. — Б.пр. ↑

21

Няколкото камъка, останали от замъка на Макфирбис в Ликан, сигурно са най-мрачните от всички руини, които съм посещавал, откакто се върнах в Тирера. Там, където някога са спорили учени, там, където са написани Жълтата книга на Ликан, Великата книга на Ликан и Книгата на родовете, сега пасат овце и крави.

Седемстотин години, а може би и повече, нашите предци, воеводите О’Дауд от Тирера, поддържали и защитавали великото дело на рода Макфирбис. Поколение след поколение те събирили знанието и мъдростта на цялата страна, като записвали датите и превръщали легендите в история. Те записали историята на Кули в легендата „Тоин бо Кулна“, както и много други ирландски митове и легенди.

Техните книги се множали през вековете и служели на учените, които идвали тук да ги ползват, както и в обучението на нови поколения поети, книжници и историци. Книгите оцелели. След като векове наред били пренасяни в торби от едно място на друго, сега те се пазят под стъклените похлупаци на музеите.

Дуалтах, последният представител на династията, бил прогонен от Ликан от Кромуеловите колонисти по същото време, по което покровителите му били лишени от земя и заточени в планините. Дуалтах обаче имал приятели и привърженици дори сред англичаните и намерил убежище в Иски, където да завърши великото си дело. Поironия на съдбата животът му бил отнет от един от Кромуеловите заселници. Вече старец, той се притекъл на помощ на девойка, преследвана от местния коцкар Томас Крофтън. Скандалът избухнал в една кръчма във Фарнахарпи и смъртта на Дуалтах белязала края на най-великата династия учени в келтска Ирландия.

Докато гледам няколкото камъка наслед полето, се опитвам да възстановя образа на мястото от времето на неговото величие. Един от представителите на династията ме очарова с особена сила — Томас Кам. Прякорът му ни кара да мислим, че той е поминувал из средите на простолюдието. „Кам“ означава „крив“. Едва ли е бил лъжец, по-скоро

е бил гърбав. Аз поне си го представям гърбав, посветил живота си на Великата книга, на подреждането на откъслечни събития в обща история. Не е ли самата ирландска история дело на Томас Кам? Той притежавал изобретателен ум и вмъкнал някои случки от себе си. Дали, отправил поглед на север над Атлантика, той не се вдъхновил да запише легендата за децата на Лир? Неговата версия е най-старата, така че кой знае? Легендата продължава да се разказва, почти осемстотин години по-късно. Тя е оцеляла почти толкова време, колкото ужасното изгнание на Финула и нейните братя^[1], и колкото другото дело на неговия род — ирландската история.

---

[1] Четирите деца на дребния ирландски крал Лир били превърнати от ревнивата им мащеха в лебеди и орисани да останат в този образ 90 години. — Б.пр ↑

22

— Значи свършихме? — попита недоверчиво Айлийн, докато довършвах последната кошарка от последния ред. Тя отлично знаеше, че е така, но аз разбирах откъде идва недоверието ѝ. Същото недоверие изпълваше и мен. Беше трудно да се повярва, че най-сетне бяхме приключили. От осем дни се мъчехме с този ужасен мокър торф и тези ужасни мокри кошарки. Ако не беше слънцето, което продължи да грее през осемте дни, осушавайки земята и торфа, щеше да ни отнеме и повече време. Ако беше валял дъжд, щяхме да си останем там до края на лятото. Всъщност татко успяваше вечер да свърши повече от всички нас.

Работата ни беше отнела осем дни, при положение, че сам човек обикновено успява да свърши по един парцел на ден. Бяхме останали толкова назад, че на цяла миля от нас нямаше други работници, а огънят беше толкова далече, та вместо горещ чай пиехме студено мляко. В нашата изостаналост обаче имаше и нещо хубаво. Бригадирите също бяха напред с другите и с цели дни никой не се навърташе около нас да гледа колко са ни високи кошарките.

Събрахме си палтата и багажа и се отправихме на дълъг преход да настигнем коортите, които атакуваха парцел след парцел.

— Няма да изкараме толкова pari, колкото мислеме — каза Майки. — Дали ще можем да си купим крава? Татко каза, че ще можем да си купим крава с парите, които изкараме, и ще ме научи да го доя.

— Нея — поправи го Айлийн. — Кравата е „тя“, а не „той“.

— Надявам се да изкараме достатъчно, за да си отидем до Слайго в края на лятото. Той ми каза, че ще наемем камиона на Джими Ленърд и ще отидем до Килиндъф ако спечелим достатъчно — казах аз, разколебан в постижимостта на вълшебния блян. Още ме измъчваше последната мисъл, когато в далечината съзряхме бели ризи или рокли. Бях твърдо решен никога повече да не допусна да бъда изигран и сега, докато подминавахме основната част от работниците в посока на новите парцели, събрах цялата си решителност.

В последната част от прехода ни към нас се присъедини Албърт Уолш. Той тъкмо беше довършил парцела си и беше тръгнал да хване нов. Албърт беше две години по-голям от мен и идваше от север, от окръг Лонгфорд. Беше необичайно в Парка да срещнеш земляк. Албърт винаги беше безупречно облечен, дори докато работеше на торфището, но също така минаваше за феномен, тъй като успяваше да завърши цял парцел за един ден, колкото най-бързите възрастни.

Независимо от разликата във възрастта ни, Албърт винаги се отнасяше приятелски с мен и с приятелите ми. Всъщност той винаги се усмихваше и се държеше любезно с всички. Допадаше ми.

— Надявам се да са ни оставили добри парцели напред — каза той с обичайния си весел тон.

— Дано — рекох, — защото не ми се влиза в някой като последния.

— Да, вашият беше ужасен. Сигурно е бил най-гадният парцел от тази страна на рова. Чак сега ли го свършихте?

— Да, от осем дни го работим, а Кристи все се въртеше около нас.

— Най-гадният парцел на торфището и Кристи все около вас — доста ви се е съbralо. Ще разгледаме какво има и ако не са хубави, няма да бързаме.

Когато стигнахме първия свободен парцел, двамата с Албърт го обходиме. Беше сух, хиляди пъти по-добър от онзи, който току-що бяхме свършили, но все пак не беше идеален. В средата десетпетнайсет реда бяха положени прекалено нагъсто. Албърт забеляза, че тези редове ще се правят по-трудно, защото парчетата ще трябва първо да се отделят едно от друго и едва тогава — да се наредят в кошарки. Бяха сухи и нямаше да се трошат, но това да се откърят едно от друго щеше да отнеме доста време. Разгледахме следващите парцели — бяха безупречни.

— Как ти се струва първият? — попитах Албърт.

— Не е от най-добрите. Ще трябва да се работи, но аз мисля, че не сме длъжни да го вземем. — Той се засмя и ми смигна: — Елате.

Заведе ни до голямата купчина торф и бързо се покатери върху нея. Изчаках Айлийн и Майки да се качат след него. От другата страна на високия блок наречен сух торф се простираше пуста ничия земя. На петдесет ярда по-нататък се издигаше блокът готов торф от Втори ров,

а помежду се виждаха ивици девствен торф, полянки от прещип, пирен, тресавище.

— Това е идеално място за почивка след тежкия труд на торфището. Нали? — попита Албърт.

— Да, освен това умирам за чаша чай. От няколко дни не сме вкусвали чай на торфището.

Айлийн и Майки извадиха котлето. Взеха също съдинката на Албърт и се отправиха към огъня.

— Сега ще седим тук и ще дебнем — каза Албърт.

Настанихме се удобно на седалките, които направихме от равни калъпи торф, и вперихме очи в облаците. Откраднатите минути безделие бяха прекрасни.

След известно време, през което се наслаждавахме на тишината и от почиващите мускули, зададох на Албърт въпроса, който ме интересуваше:

— Как редиш толкова бързо?

Албърт помълча една-две минути, сякаш премисляше отговора си.

— Не знам. Става от само себе си. Най-важното нещо е ритъмът, който си създаваш и поддържаш. Видях как работите, вие вдигате отделно всеки калъп и го редите и всеки път се правяте. Това уморява кръста и хаби много сили. Трябва да действаш като машина, пред която има редове, а не отделни калъпи. Гледай как става.

Той слезе и разхвърли няколко калъпа от купчината по земята като за редене. След това се наведе пред тях.

— Аз правя ето така. Стоя наведен в една поза и движа само ръцете. Влизам в ритъм, хващам калъпите и ги пускам на кошарка. — Бях изумен от ритмичния начин, по който се движеха ръцете му, движенията следваха едно след друго плавно и се превръщаха в единствено плавно действие.

Отидох и разхвърлях калъпите, за да опитам. Той натисна врата ми с ръка, докато главата ми почти докосна земята.

— Сега си повдигни задника и се разкрачи. Ето така. — Изпълних указанията и макар движенията ми да не бяха така плавни като на Албърт, разбрах, че съм научил нещо много полезно.

— По-лесно се работи нагоре по наклона, защото се навеждаш по-малко — добави той, когато се върнахме на местата си върху блока.

— Освен това си тананикам някоя песен, за да си поддържам ритъма. Коя е любимата ти песен?

— „Скалите на Бон“.

Той погледна към небето.

— Не, много е бавна. С тази песен няма да изкараш парцела за един ден. Измисли някоя по-бърза и по-живя и си представи, че си на танци с някоя красива мадама. Това ще те държи в настроение и ще забравиш колко е досадно.

— Да — съгласих се. — Еднообразието много ме мъчи. А когато се замисля, се сещам за Слайго, от което ми идва да легна и да мечтая.

— Не, това не помага в реденето. Харесай си песен, представи си, че си на танци, и влез в ритъм.

— Ще опитам.

Айлийн и Майки се върнаха с котлетата горещ чай, от които се издигаше пара. Разположихме се и извадихме сандвичите да обядваме.

След малко чухме шумоленето на сухия торф в купчината. На двайсетина метра по-нататък на блока се качи някакъв младеж. Когато ни видя, той се изчерви от смущение, но не ни поздрави и не се обърна към нас. Отвори торбата си и извади от нея сандвич, който заръфа с такова ожесточение, сякаш само за това беше дошъл.

Албърт бавно се изправи и небрежно надникна над ръба на купчината към полето. После ни смигна и седна до нас.

— Все още няма раздвижване — прошепна той.

След това двамата с Албърт се редувахме да ставаме, да се протягаме и да поглеждаме крадешком към първия парцел, който продължаваше да стои предизвикателно празен. Хората очевидно го наблюдаваха от разстояние. Който и да беше дошъл насам като нас, или се беше запътил да си свари малко чай, или беше решил днес да приключи по-рано с надеждата до сутринта парцелът да бъде зает.

По някое време видях една жена да върви покрай парцелите. След нея вървяха три малки деца. Познах я, беше вдовица от енорията, която работеше като чистачка в училището. Може би тя щеше да вземе парцела. Седях мълчаливо, забил поглед в земята, а стомахът ми се свиваше от напрежение.

Точно под краката ми земята беше мочурлива и в нея растяха дребни червени цветя. Може би нямаше да ги забележа, ако не се опитвах да не гледам вдовицата, която, спомних си, се казваше мисис О'Бърн и която се приближаваше към парцела и го оглеждаше както бяхме направили и ние. Надявах се, молех се да има благоразумието да не го взима.

— Казва се росянка — рече Албърт.

— Какво?

— Цветето — кимна той към малкия червен цвят, който бях откъснал почти несъзнателно и сега изучавах с усърдието на ботаник.

— Хм.

— Яде мухи.

— Глупости.

— Не, наистина яде мухи. Гледай.

Той откъсна клонче пирен и го окастри така, че да остане само малка зелена пъпка на върха. След това протегна клончето към червените цветя и погъделичка едно от тях съвсем лекичко с върха на клончето. Мигом венчелистчетата се надигнаха и извиха над влажния център на цветето.

— Видя ли, помисли си, че е уловило муха.

Беше като някакъв умален кошмар, венчелистчетата приличаха на пипала, които се надигат и обвиват нещастната жертва, залепнала за сладката, лепка примамка в центъра.

— Ето едно затворено — забеляза Албърт. — Сигурно е уловило муха.

— Какво прави, когато я изяде? Сигурно се отваря и започва отново?

— Сигурно. Не съм ги гледал толкова продължително. Но ако този парцел не го вземат скоро, май ще имаме време да разберем това.

Младежът, който се намираше на двайсетина метра от нас, започна да нервничи. Той изигра истински театър с прибирането на багажа и сгъването на палтото, сякаш то струваше цяло състояние и той не желаеше нито една гънка по него, като през цялото време хвърляше крадешком погледи към парцела. След малко той се спусна от блока. Двамата с Албърт се спогледахме. Той ми смигна. Изправихме се и се огледахме. Да, вдовицата беше взела парцела.

Младежът безцеремонно хвърли торбата и палтото си и взе следващия парцел.

— Хайде — рече Албърт.

Двамата се спуснахме като стрели надолу по купчината.

— Вземи първия — каза Албърт. — Той е най-хубавият наоколо, а вие го заслужавате след това, което изтърпяхте.

Започнах да редя калъпи, а сърцето ми биеше силно от ужас някой да не дойде да ми вземе парцела, преди да успея да го запазя. Погледнах през рамо и видях как хората се надигат, надигат се от парцелите, надигат се иззад купчините, надигат се навсякъде, бързайки да завземат добрите парцели. Но ние ги бяхме изпреварили.

Малко по-късно Албърт дойде при мен и двамата се разходихме из новите ни парцели, като се възхищавахме от това колко суhi са те, колко право вървят редовете и колко равна е земята.

— Ако си бил на най-лошия парцел на торфището, очаква те най-доброят — рече Албърт. — И не забравяй какво ти казах за ритъма. — И той се отдалечи, свиркуйки „Жълтата роза на Тексас“.

Наблюдавах го как крачи към началото на парцела си. Но продължих да редя нови калъпи, отчасти за да подчертая собствеността си върху парцела, отчасти за да го изчакам да напредне, та да не трябва да се състезавам с него. Малко по-късно оставил Майки и Айлийн да работят на реда, който бях започнал.

— Тук е много по-добре, нали? — каза Майки.

— Да — съгласих се аз, хвърляйки гузен поглед към съседния парцел, където мисис О'Бърн работеше, навела глава, а децата, които я следваха в своите редове, едва се виждаха сред издигнатите кошарки.

— Татко ще се зарадва — продължи Майки. — Може да наваксаме и да спечелим достатъчно пари за крава.

— Може да спечелим достатъчно пари, за да си отидем до Слайго — натърти Айлийн.

— Може — съгласих се аз. — Но трябва още доста да поработим.

Албърт вече беше напреднал доста в неговия парцел и аз се върнах да започна от долния край като него. Да, татко щеше да се зарадва. Новият парцел беше най-доброят на цялото торфище. Може би щеше да прекрати мрачното, мълчаливо настроение, в което беше изпаднал онази вечер, когато ни видя оклепани с кал до ушите. Но не

можех да се насладя на късмета си. Всеки път, когато поглеждах към О'Бърн, усещах в стомаха си тежест, която исках да прогоня, но не можех.

23

От нотариалния акт на къщата виждам, че съм си възвърнал правото да добивам торф в планината, както и да ползвам пасището в местността Чимин. Едва ли обаче ще взема да добивам торф със собствен труд или мляко от собствена крава. Въпреки това обичам историята за един местен свещеник, който, призован в Рим за Първия ватикански събор, настоял да вземе със себе си и своята крава. Дали го направил от съображения за икономия, или смятал, че млякото в Италия не е добро за него, не се знае. Може би е имал нужда от духовната питателност на своето слайговско мляко.

Връзката с пасището Чимин mi допада. Спомням си как двамата с Антъни подкарвахте кравите надолу по Рак Роуд сутрин и ги връщахте обратно на хълма вечер. Тогава Рак Роуд представляваше тесен коларски път, постлан тук-там с каменни плочи, но кравите следваха виещата се пътека от глинеста пръст, а вие следвахте кравите, внимавайки в краката си, да не настъпите някое прясно кравешко лайно. Когато имахте възможност, ти и Антъни галопирахте из целия Чимин — онази местност от общинското пасбище, която се вдава навътре към графство Донегал, гонехте овцете, прескачахте ниските каменни стени, на които се сушат водорасли, хвърляхте се в дюните от ситен пясък.

Помня също как чичо Оуен те возеше на рамката на велосипеда си по крайбрежния път покрай стария замък и вълнолома. После той броеше овцете, *пасящи* в неговата ливада край морето, след което отново се качвахте на велосипеда и продължавахте покрай варницата, където фермерите гасяха вар, та чак до Урвата. Как се радваше той на твоето възхищение пред морските вълни, които гърмяха и се разбиваха в подножието на високите скали. Оуен умря. Неговата смърт не беше последната в обречения татков род, но той беше най-близък на татко и тази загуба ни донесе най-много скръб. Когато мама те заведе на свидждане в болницата в Слайго, ти за пръв път видя града и уличните лампи. Но най-силно те поразиха призрачните лица, които изникваха

на всяка спирка на връщане, при прозореца, до който седеше мама. Все питаха „Как е Оуен?“ и все чуваха „Не е добре“. И по призрачните лица се изписваше мъка и огорчение. Той не ги беше возил на рамката на колелото си да гледат гърмящите вълни при Урвата, но ги беше радвал в слънчевите недели със своята сърцата игра на футболното игрище. Те бяха пътували с автобуси до далечни места, за да го подкрепят срещу другите отбори, когато той, татко и останалите братя прославяха енорията и графството — единствената слава, която си струваше усилието.

24

Раздрусах картофеното стъбло, за да изроня гроздовете златисти клубени. В градината зад къщата бяхме засадили от сорта „Рекорд“. Според татко това беше най-добрият ранен сорт. Иначе харесвахме най-много „Кер Пинк“ и затова на нивата на Шана бяхме засадили само такива. Татко обаче се оказа прав за „Рекорд“-а и при всяко забиване на лопатата под корените на картофените растения аз изваждах толкова златисти грудки, колкото за вечеря на няколко души. Бяхме започнали да копаем от тези картофи още в началото на лятото и вече беше останала само около една трета от градината.

Работата беше лесна и аз не бързах. Лятната суматоха беше свършила, а лятото се бе окказало добро. Почти нямаше какво да се работи по насажденията от зеле, картофи и зеленчуци, освен да се гледа как дозряват на мекото слънце. Наслаждавах се на свежия аромат на стъблата и прясно изкопаната пръст. Мечтателната атмосфера, подхранвана от слънчевото време, продължи и след връщането ни от ваканцията, прекарана в Слайго.

В събота обикновено обядвахме малко по-късно, когато татко се върнеше от работа. Беше почти пладне, когато мама влезе в стаята да ме събуди, като едновременно с това разтваряше прозорците навсякъде, за да проветри къщата от миризмата на спящи тела. Единствен Майки беше станал рано, очакващ с нетърпение двамата с татко да посетят следобед един местен фермер, който имаше крава за продан. Щяхме да купуваме крава с парите, изкарани на торфището, и Майки беше измолил от мама и татко той да се грижи за нея. Джим Шанът бе предложил паша и малък сайвант, където да държим кравата през зимата срещу незначителна такса.

Отне ми едва няколко минути да напълня голямата тенджера с картофи. Тъй като можех да не бързам, отидох до телената ограда и седнах там да помечтай за Слайго. Оградата представляваше четири реда тел, вързана на бетонни колчета. Телта вече беше увиснала от постоянното седене и люлеене на децата върху нея.

Нашата градина беше първа в редицата и беше оградена откъм вътрешната уличка. От другата страна на уличката, под прав ъгъл, бяха разположени градините и задните порти на двуетажните къщи. Аз се люлеех на оградата и разглеждах едно цветче, което бях откъснал от синора до градината, когато с изненада съзрях някой да излиза от къщата на Молой. Изненадан бях, тъй като Молой бяха едно от малкото семейства, които се отказаха и напуснаха, а къщата им стоеше празна.

Оказа се момиче. Мъкнеше метална кофа за боклук, с която пресече двора и излезе през задната порта. На тези къщи боклукът се събираще пред задните порти. Над роклята си тя носеше синя престилка на точки, а на главата си имаше кърпа, вързана отзад на врата и под косите така, както правят жените, когато чистят или боядисват.

Тя остави кофата, огледа се и леко се сепна, когато ме видя да седя съвсем близо до нея. Усмихна се.

— Здравей — рекох беззвучно, като едва оформях сричките с устата си.

— Здрасти — отвърна, продължавайки да се усмихва широко и хукна обратно към вратата.

Изгледах я как се прибира в къщата и чак тогава поех дъх отново. Тя със сигурност беше най-красивото момиче, което бях виждал. Под кърпата на главата й се виждаше руса коса, която се спускаше до раменете.

Не можех да откъсна очи от задния вход, през който се беше прибрала, докато гласът на майка ми не наруши тишината.

— Роби, извади ли картофите?

Опомних се, грабнах тенджерата с картофите, влязох бързо в кухнята, хвърлих ги в мивката и пуснах студената вода. Измих тенджерата, след което започнах да мия картофите от пръстта и да ги връщам обратно в тенджерата за варене.

Мама влезе в кухнята с дългия, остьр нож.

— Ще нарежеш ли една зелка, за да сложим вечерята да се готови?

Тя отнесе тенджерата с картофите, а аз въодушевено излязох отново в градината, като размахвах ножа така, сякаш бях тръгнал да заколя някого. Започнах да избирам зелката, без да бързам, като

непрекъснато поглеждах към задния вход, в който бе хълтнало момичето, но тя повече не се показа. В съзнанието ми изникнаха няколко стиха от „Златната съкровищница“ и аз започнах да ги повтарям наум отново и отново, докато оглеждах редовете със зеле.

*Красива като малко цвете
връз мъхестия пън!
Като звезда, когато свети
една-единичка вън!*^[1]

Питах се как така не съм разбрал, че в Парка е пристигнало ново семейство. Обикновено, преди да доведе семейството си, мъжът изкарваше определено време на работа в Компанията, а татко би ни казал за такова нещо дълго преди то да се случи.

Когато седнахме да вечеряме, задебнах удобен момент да попитам татко за новодошлите. Беше трудно да се намеся със странична тема, тъй като Майки непрекъснато бърбореше за кравата и за фермера, при когото бяха ходили следобеда, като не спираше да задава въпроси за доенето и за това колко често трябва да я наглежда, нетърпеливо заграждайки своята територия от страх да не взема да нахлюя в нея.

Най-сетне настъпи тишина.

— В къщата на Молой има нови хора — подметнах.

Майки веднага наостри уши да чуе какво ще кажа, но щом разбра, че не е свързано с кравата, се успокои и залапа вечерята си.

— Наистина ли? — учуди се мама. — Не бях забелязала.

— Джордж Мартин се нанася там — каза татко, като изгребваше с лъжица остатъците от зелевата яхнията с бекон. — Той работи от няколко седмици на торфеното блато, но както е тръгнал, по-добре да си събира багажа, вместо да се устройва в нов дом.

— Защо? — попита мама.

— На торфището се говори, че Уили Морахан се е заканил да покаже на този мръсен протестант кой управлява сега. Горкият Джордж е кротък и възпитан човек, друг такъв не мож намери. Но Морахан вдига вой за това, че са ни мачкали осемстотин години и сега щял да научи този еди-какъв си кой кого ще мачка. Явно Кристи е наел

Джордж, но Уили наредил да го пратят на новото блато, където се отводнява Седми ров и се копаят канавки на метър.

— Е, няма голямо значение къде ще работи, но не е хубаво да тормозят човека само затова, че е протестант — рече мама.

Татко поклати глава и се усмихна мрачно.

— Има голямо значение къде ще работи. Тази работа е отвратителна. Затова се кодошат с него мъжете. Копаенето на канавка в ново блато е почти непосилен труд. Ако си на надница, не те интересува дали канавката, която си изкопал, ще се затвори преди работният ден да е свършил. Но ако работиш на метър, трябва бригадирът да я измери и чак тогава да я запише в книгата. Канавката трябва да е еди-колко си широка и еди-колко си дълбока. Ако бригадирът не дойде да ти измери канавката същия ден, на другия ден от нея може да няма и следа. Разбиращ ли накъде бия? На бас се хващам, че Уили Морахан, или който и да е от тях, няма да си счупи краката от бързане да мери канавките на Мартин, докато са още пресни. Ще ти кажа само, че не бих искал да съм на негово място тази зима.

— Това е ужасно — каза мама с неподправен потрес. — Ужасно.

— Казват, че онзи горе се грижи за своите. Дано има кой да се погрижи за Джордж Мартин тази зима.

Докато седях там и слушах със страх на какво е подложен Джордж Мартин, се тревожех за момичето с кърпата на главата, „красива като малко цвете връз мъхестия пън“.

— Има ли семейство? — попитах толкова нехайно, колкото можех с цялата бъркотия в главата ми.

— За негов късмет има само една дъщеря, та няма да му трябва толкова храна, колкото на нас.

— Тя се казва Хейзъл — обади се Айлийн.

— Откъде знаеш? — обърнах се рязко и тя ме погледна с изненада и любопитство.

— Ан О’Донъл я заговори на пазара. Тя ще е в класа на Ан.

Сърцето ми ту спираше, ту препускаше. Ако се отнасят с баща ѝ на торфището толкова зле, той сигурно ще си тръгне. От друга страна, Ан О’Донъл беше сестра на Пади и приятелка на Айлийн, така че щях да срещам Хейзъл в нашия край на Парка, ако започнеше да излиза с Ан и Айлийн.

Тя щеше да учи в пожарната, тъй като Ан беше една година след Пади и мен, а Айлийн беше още една година по-малка. Хейзъл, какво красиво име. „Като звезда, когато свети една-единичка вън.“

— Най-добре да тръгваме — каза татко.

Майки също скочи от стола си.

— Ще го наречем Пръги — заяви той.

— Нея — напомних му аз.

— Добре де, какво значение има? — каза той.

Мама се засмя.

— Има голямо значение. Ако доведете „него“, през зимата няма да има мляко.

---

[1] Прев. А. Игов. Стrophата е от същото стихотворение на Уилям Уърдзуърт, което е цитирано по-рано в романа. — Б.ред. ↑

25

Постоянно се стряскам от разни неща из къщата, които извикват спомени. Пиронът, на който окачвахме газената лампа, още е в стената, покрит от пластове боя. Дори и когато електрическите стълбове се изправиха в редица по протежение на улицата и електротехниците прокараха кабел към къщата, с който захраниха три крушки, увиснали по една от тавана на всяка от стаите, газената лампа си остана на мястото за всеки случай. Някои от съседите смятаха, че това е мода, която ще отмине, и останаха верни на газената лампа.

А когато се връщахте за двете седмици ваканция през август, в къщата нямаше ток и вие с радост се събирахте вечерта под газената лампа. Трябва да потърся из антикварните магазини. На този пирон вече не може да виси нищо друго.

Малката летва на прага на входната врата също си стои, онази, на която се спъна в зимата на големия сняг. Тогава гонеше чайките, които слизаха да кълват трохите, които мама им хвърляше. Забавляваше се да ги дразниш, изскачайки навън, докато кацаха, и се скриваше обратно, докато се вдигнеха във въздуха. Накрая се подхлъзна, или пък се спъна, на прага и си разби устата в пода. Още имам белег на устната.

26

В стаята цареше онази тишина, която обикновено цари по време на изпит. Изпитваха ни по ирландски, английски и математика, за да отселят кандидат-стипендиантите. Подгответелният клас щеше да кара по няколко часа допълнително три дни в седмицата и щеше да се готви за изпитите за окръжни стипендии, провеждани в Истър. Тези стипендии носеха голям престиж. Присъждаха се едва на десет ученика в целия окръг и затова всеки стипендиант си спечелваше уважение, граничещо със страхопочитание. Това ме привличаше не помалко от факта, че цялото ми средно образование щеше да бъде безплатно.

Седяхме притиснати един до друг на дългите чинове, разделени на момчета и момичета. Директорът се разхождаше из стаята и гледаше какво пише всеки от нас. Никой не смееше да вдигне поглед. Бяхме силно впечатлени от жокейската нагайка, която използваше за наказание, с метална топка на дръжката и тънък железен връх.

Не се изкушавах да зяпам наоколо, бях изцяло погълнат от изпита и единственото, което ме разсейваше, бяха откъслечни мисли за Хейзъл, която се намираше в пожарната. Но тази разсеяност бързо се превръщаше в още по-голямо старание заради възможността да се издигна в очите на Хейзъл. В нищо не ме биваше особено, но тук се справях добре. С лекота можех да стана първи в класа. Всъщност ако се постараех, можех да стана първи в целия окръг.

Отнесен в мечти и работа, не бях забелязал как директорът се бе приближил и бе седнал на чина пред мен. Той взе листа, на който пишех, и започна да чете. През това време ръката му бръкна между чина и мен и започна да гали стомаха ми, след което се спусна надолу към слабините ми. Така значи, той си беше щипка, както се беше изразило момчето на реката.

Наведох се напред и притиснах ръката му с гърдите си към ръба на чина. Продължих да натискам докато той се опитваше да издърпа ръката си, и с радост почувствах как се свива от болка, когато най-

сетне успя да се освободи. За миг ми хрумна, че той или е много чувствителен, или преувеличава болката си, докато се връща на мястото си в предната част на стаята. Тогава забелязах, че се мъчи да извади от ръката си треска, получена от грубия дървен чин. Той отвори аптечката върху бюрото си и извади пинцета, памук и йод, а аз се опитвах да се съсредоточа отново, докато най-сетне обяви край на изпита.

Цялата стая миришеше на йод, докато сгъвахме листовете и ги предавахме напред по чиновете. Той ни даде да четем от учебника по английски, докато прегледа и оцени работите ни. Макар текстът, който ни беше дал да прочетем, да ни отне само няколко минути, продължихме да пазим пълна тишина. Миризмата на йод подсказваше, че не бива да дразним ранения звяр. Най-после той тропна с нагайката по бюрото и всички покорно вдигнахме очи.

— В класа има четирима, които имат някакъв шанс да спечелят стипендия, доколкото мога да съдя по тези работи. Искам те да останат след училище тази вечер, за да се разберем за допълнителните часове.

И той започна бавно да изрежда имената, първо имената на три момичета, после моето.

Никой не се учуди при произнасянето на техните имена, но когато се чу моето, всички глави се извърнаха към мен.

— Леле — чух до мен Вал.

Беше станало три часът и директорът би звънеца, за да разпусне училището. Забелязах, че разни хора ме гледат. Пади се подсмихваше приятелски.

— Свали ли те, или наистина се стараеш? — попита Вал.

— Разбира се, че се старая. Ти не се ли стараеш?

— Да не си луд? Да остана след училище с този? Да не мислиш, че съм превъртял?

— Да не ти пuka — каза Пади с усмивка. — Той ще ти дава допълнителни уроци и ти ще спечелиш стипендия, бъди сигурен.

Но на мен не ми беше весело. Бях ужасен и отвратен от собствената си глупост. Едва успях да помоля Пади да се обади у нас и да каже на мама, че ще закъснея. Когато си тръгна, съжалех, че съм го измислил по този начин. Веднага щом узнаеше новината, тя щеше да почне да пали свещи от възторг, а аз вече нямаше да мога по никакъв

начин да предизвикам изключването си от класа, преди някой да разбере, че са ме избрали.

Училището бързо се опразни, докато останахме само четиридесетната избраници, седнали мирно срещу директора, който вписваше оценките. Накрая той затвори дневника, подвързан в кожа, събра пачката изпитни работи и слезе от подиума.

Седна на чина срещу нас и започна да рови из листовете.

— И четиридесетната сте се справили добре — каза той и добави някак разсеяно, сякаш не говореше на нас: — Обещаващо, много обещаващо.

Той въздъхна дълбоко, като продължаваше да преглежда листовете, сякаш не бързаше за никъде. Разгледах ръката му, да видя дали има следи от треската, но не забелязах нищо.

— Подготвителният клас ще има занимания от три до три и половина в понеделник, вторник и сряда.

Замислих се дали няма начин да отсъствам в тези дни. Домашните задължения можеха да бъдат удобно извинение. Но това бе невъзможно. Татко беше готов да премести планини, да мине през огън, за да ми осигури добро образование. Той не спираше да говори за училище и образование. Това беше единственият начин да успеем в живота. Той се чувстваше горд от моите дребни училищни успехи: те компенсираха факта, че никога няма да играя като него футбол за окръга, нито дори за енорията. А аз се радвах, че той е доволен. Влизането в специалния клас за окръжната стипендия представляваше най-доброто признание. Той щеше много да се гордее с това. Така че не, нямаше как да използвам домашните задължения като предлог да не посещавам тези часове. Намирах се в капан. Бях пропуснал явната възможност да избегна тази беда — възможност, която всички освен мен бяха съзрели. Аз бях тъпият.

Директорът бавно продължаваше да разлиства изпитните работи. След това назова едно от имената на момичетата и започна да прави оценка на работата ѝ. Когато приключи, той ѝ подаде листа и каза:

— Можеш да си вървиш.

Тя прибра листовете в чантата си и излезе. Той назова следващото име и изпълни същата процедура. И това момиче си отиде. Третото име беше на последното момиче и аз започнах да се потя под яката на ризата, под мишниците, по гърба. Не чух и дума от това, което

каза на последното момиче, седях в очакване, докато и тя си взе чантата и напусна.

Останахме директорът и аз. Фигурата му сякаш се уголеми на чина, на който седеше, а аз сякаш се смалявах, докато се превърнахме във великан и джудже.

Той започна да говори за работата ми, колко точни са отговорите ми и колко съм даровит, и изведнъж разбрах, че той всъщност ме баламосва и че изобщо не го интересува дали ще спечеля стипендията, и магията изведнъж се развали. Той престана да бъде великан, престана да бъде директорът, в чиято власт се намирах и на когото дължах уважение и преданост. Той беше щипка, а аз бях в неприятно положение, но ужасът беше изчезнал.

Той оставил работата ми на чина и ме погледна със своята студена, непроницаема усмивка.

— Ти си късметлия — рече. — Ще оставаш след училище с три момичета. Не се ли вълнуваш? Харесват ли ти?

Погледнах го прямо.

— Много са хубави — казах, сякаш отговарях на въпрос по математика.

Той погледна през прозореца.

— А, мисис О'Бърн приключва — каза той замечтано. Аз също погледнах. Мисис О'Бърн наистина излизаше през портата на училището, понесла на увисналите си рамене тежестта на целия свят, и се отправяше към пожарната, за да си довърши работата. Той очевидно бе чакал тъкмо този миг.

— Тя сигурно е измила тоалетните най-старателно — каза той с ласкав глас. — Искаш ли да слезем и хубавичко да ги опикаем?

— Не, не искам да съсипвам работата на мисис О'Бърн — казах с най-твърдия и хладен тон, на който бях способен. След това седнах и го погледнах твърдо, сякаш казвах „Следващият въпрос, Щипка“.

Той се обърка. Засуети се, погледна отново работата ми и направи някакъв коментар, който дори не чух в старанието си да запазя присъствие на духа. След това чух, че ме освобождава с думите:

— Това е всичко. Заниманията започват в понеделник.

Взех си нещата и напуснах безмълвно. Бях свободен, поне засега. Зад завоя в Парка ме чакаха Вал и Пади.

— Какво стана? — попита Пади, развеселен от моята беда.

Хвърлих чантата на земята и тримата седнахме до стената. Разказах им всичко. Те бяха очаквали нещо по-зловещо. Разочарованието ги върна в обичайното им настроение.

— Трябва да се спася от това — рекох.

— Няма да е лесно — отвърна Пади. — Когато казах на майка ти къде си, тя затанцува от радост.

Изпъшках. Ясно виждах картината. А това беше нищо в сравнение с начина, по който щеше да реагира татко, когато узнаеше, че са ме избрали да се боря за окръжна стипендия.

27

Днес посетих местността Розан, разходих се покрай къщата на Фланъли до мостчето над река Иски. Всяка есен лесковата гора покрай реката се позлатяваше, натежала от гроздове лешници.

Споменът за нея витаеше в мислите ти, докато лежеше буден в предната стая на къщата в Баликлеър, стискаше „Златната съкровищница“ между пръстите си, четеше заглавията на стихотворенията на оскъдната светлина на уличната лампа и съчиняваше стихове за Розан. Когато момичето на име Хейзъл запали въображението ти, ти веднага я свърза с местността и започна да съчиняваши фрази, да търсиш рими и да плетеш стихове един в друг така, както отчаяно желаеше да сплетеш Хейзъл с това място и със себе си.

Реката продължава да се носи, спокойна, но безспирна. Често двамата с Антъни идвахте тук, наблюдавахте вировете и кафявата пъстърва, твърде бърза за неумелите ви опити да я уловите. Затова решихте да използвате по-ефикасни, но и жестоки методи на лов. Започнахте внимателно да слушате разказите на разни възрастни за улова, взривен с бутилки негасена вар. Риболовът по реката беше незаконен, защото правата върху нея се водеха на господарите дори след като земята от двете страни по цялото продължение на реката им бе отнета. Техните пазачи продължаваха да следят покрай реката за бракониери. А всички мечтаехте да бъдете бракониери и да разказвате истории за това как сте преметнали пазачите. Мечтаехте да воювате срещу тази последна феодална нелепица.

28

Рядко се случваше някой да влезе в нашата къща в Парка. В Слайго домът ни беше винаги отворен и хората ни навестяваха по всяко време на денонощието. Тук всички бяхме чужди един за друг, тъй като живеехме в град и независимо от близостта на жилищата им, между хората съществуваше отдалеченост.

Затова, когато Том Бренан и Доунал Фицджералд позвъниха у дома да търсят татко, посещението им предизвика изненада и любопитство. Мама излезе и ги покани да влязат. Аз седях на кухненската маса и си пишах домашната работа. Франк и Били веднага бяха изпратени да си лягат. Мама повика Айлийн и Майки да ѝ помогнат да измие съдовете в помещението зад кухнята. Така кухнята остана, общо взето, празна и татко покани двамата мъже да седнат на кушетката, а той самият придърпа стол към масата и седна срещу тях. Не вдигах глава от учебника, надявайки се да не ме изгонят.

— Смятаме да учредим профсъюзна организация — обърна се Том Бренан към татко, — и искаме да разберем дали ще се включиши.

— Ако всички се включат, сигурно и аз ще се включва — отвърна татко без особен ентузиазъм.

Преструвах се, че се занимавам с домашната работа, въпреки че предметът на разговора определено ме разсейваше. Веднага разбрах затруднението на татко. Често го бях чувал да роптае срещу Том Бренан и другите стругари и шлосери, които получаваха пълна надница, а вършеха по-малко от него. Том, бащата на Вал, който беше градски човек, винаги се държеше твърде компетентно и самоуверено, което не му печелеше симпатиите на колегите, дошли от по-отдалечени и изостанали краища на страната. Но аз често го срещах, когато ходех при Вал, и той се държеше с мен приятелски и любезнно.

— Може и да не дойдат всички — каза Доунал. — Знаеш каква е ситуацията в Компанията. Първо ще убедим повечето от хората, а по-късно ще привлечем и останалите.

— Ще трябва да се борим да учредим профсъюза и да ни признаят — продължи Том. — Но местният отговорник на Работническия синдикат ще помага. Щом се запишат дори и няколко човека, той ще ни осигури подкрепата на Синдиката. След това ще трябва да издигнем определено искане или две искания. Затова дойдохме при теб, Джо. Смятаме да използваме случая с твоята надница. Всички смятат, че не е честно да не ти плащат майсторска надница, след като си квалифициран и вършиш тази работа. Това е идеален случай, с който да притиснем управата.

— Не знам — рече татко. — Казват, че скоро ще оправят нещата. Казват, че онези в централата ме мотаят.

— Вече доста време те мотаят — отвърна Том, — и по нищо не личи, че скоро ще го оправят. По другите торфища също има наети ковачи, на които плащат пълна надница, така че не вярвам проблемът да е в централния офис. По-скоро местните са тези, които те мотаят. Кой ти движи нещата?

— Ами аз говоря редовно с Уили Морахан. Той казва, че говори с началника.

При споменаването на Уили Морахан двамата мъже изсумтяха презрително.

— Морахан те лъже — заяви Доунал. — Той не би направил нищо за никого, освен някаква мръсотия. Този човек се радва на чуждото нещастие.

— Не, не е така — каза татко, защитавайки своя земляк.

— Този човек е гад и продажник, Джо. Знаеш го и всички го знаят. Сигурно не прави нищо по твоята работа и му доставя удоволствие да се притесняваш. Профсъюзът ни трябва, за да бием шута на такива като Морахан — Том почти тропаше с крак от възмущение.

— Как така да бием шута? — попита татко притеснено.

— Да му бием шута. Да го разкараме.

— Но той не е толкова лош.

— Хайде бе! — включи се Доунал. — Знаеш ли, че взима пари почти от всички работници на торфището, които след това не връща? Това се нарича рекет. Той е ерген, няма семейни отговорности. Хората, от които взима, живеят ден за ден и хранят много гърла. Обаче никой

не смее да му откаже, за да не загуби работата си. А за повечето хора това би означавало да загубят и къщата.

— Не знаех, че взима пари — татко беше изненадан, дори потресен.

— И не е само това. Нали чу как Джордж Мартин копае канавки на метър в прясното блато.

— Чух това и съм съгласен, че не е редно.

— Ако издигнем искане за Джордж Мартин, всички работници на торфището ще влязат в съюза. Ако издигнем искане за тебе, всички работници от цеха ще се включат. Трябват ни само две ясни и справедливи искания като тези, а накараме ли ги да отстъпят по тях, профсъюзът е готов. Тогава ще ги принудим да седнат и да обсъдят с нас сто други проблема — натърти Том.

— А защо си мислите, че ще отстъпят? — в гласа на татко звучеше съмнение.

— Защото ако не отстъпят, ще има стачка.

— Стачка ли? — татко изглеждаше като зашеметен.

— Може да се стигне дотам, Джо — включи се Доунал. — Знаеш ги какви са. Трудно ще се вслушат в доводите ни. Ние ще се опитаме. Ще ги поканим да преговаряме. Но всички знаем как ще реагира началникът. Затова трябва да сме готови да излезем на стачка.

— Не знам. За Уили Морахан ще ми е проблем. Знаете, че сме земляци.

— Знам това, Но Уили Морахан не представлява гордост за никой край. Знаеш ли колко пари взе Джордж Мартин миналата седмица, след като му удържаха наема? Десет шилинга! Как се издържа семейство с десет шилинга?

— Това е должно — съгласи се татко. — Аз съм против такова нещо. Джордж е кротък и разбран човек. Не е право да го мъчат така.

— Доста хора на торфището се мъчат като грешни дяволи и причината за повечето е Морахан. Десет шилинга! Толкова не би платил и на момчето в кръчмата да свари чай.

Доунал беше от южна Ирландия и децата обичаха да имитират melodичния му акцент. Всяка неделя той отиваше на игрището с наръч домашно изработени стикове и учеше по-малките деца да играят ирландски хокей — игра, напълно непозната в Мидлендс, както и в повечето северни и западни графства, откъдето бяхме повечето.

— Какво ще кажеш, Джо? — попита Том.

— Ще си помисля. Ще се присъединя към профсъюза, но това със стачката е сериозно нещо. Могат да ни оставят без работа, докато умрем от глад. Могат да ни изхвърлят от къщите. Почти всички имат семейства. Аз имам шест деца и още едно на път.

— Всички имаме семейства и тръгнем ли на това, няма да е лесно. Но за да спечелим, ще трябва да покажем решителност. Ако изберем добре времето и се държим заедно, няма какво да направят. Те трябва да добиват торф. Не мисля, че управителят или голямото началство ще рискуват целия едногодишен добив заради няколко фунта, които си спестяват от надницата ти. Колкото до Морахан, когато разберат, че заради неговите мръсотии се вдига стачка, те няма да го подкрепят. Не, не, ще го изхвърлят като парцал. — Дивях се колко уверен е Том в това, което говори.

— Добре — каза татко. — Ще си помисля.

— Чудесно — каза Доунал. — Но не се бави много. Трябва да бъдем организирани и подгответи, за да ги ударим пролетта, тъкмо преди да излезе багерът.

— Възхищавам ви се — каза татко. — Но това е сериозно решение и не искам да ме изритат като псе. Нито пък искам да ме пратят в Карнданах или в Бангор Ерис. Тук ми харесва. Градът е хубав. Има училище за децата и достатъчно работа. Искам тук да отгледам семейството си.

Доунал кимна.

— Всички искаме това, Джо. Всички смятаме да останем тук. Точно затова трябва да си уредим положението. Това място може да бъде много добро и работата за Компанията може да бъде много изгодна, ако няма такива като Морахан да ни тъпчат.

Те станаха да си вървят. Татко изведенък си спомни ритуала на гостоприемството и ги покани да изпият по чаша чай. Но те отказаха. Тъкмо бяха вечеряли, като нас, и искаха да посетят още някой дом, преди да е станало късно за гости.

Аз не вдигнах поглед от тетрадката и мъжете си тръгнаха, без да ми обърнат внимание. Бях развлечена и уплашена. Това, което крояха, изглеждаше много сериозно. Беше ме накарало да затая дъх. А връзката между татко и Джордж Мартин беше вълнуваща заради още нещо. Това свързваше нас двамата с Хейзъл.

Татко сякаш също не забелязваше присъствието ми и когато се върна от вратата, изглеждаше объркан.

Майки и Айлийн влетяха в стаята.

— Какво искаха, татко? Какво искаха?

— Нищо — каза татко така, сякаш мислите му бяха някъде много далеч. — Нищо не искаха.

29

Ваканциите, прекарани в Килиндъф, спасяваха сърцето ти да не се пръсне от мъка. Преувеличавам ли? Едва ли. Сърцето не може да се пръсне физически, хората притежават неимоверна издръжливост и способност да оцеляват, да се пригаждат към нови условия, да свикват с нова обстановка, но детската душа може да бъде смазана като бръмбар с ботуш. Докато пътувахте с камиона на Джими Ленърд и се носехте през планините Кърлю, подкованият ботуш беше винаги на мили зад теб.

Беше като истинско завръщане. Всички мебели бяха натоварени в камиона, както на идване. Всички деца бяха в гнездото отзад, където мама даваше тон за песен. Този път ти се постара и ти да пътуваш отзад. Седяхте на сгънатите завивки между четирите крака на кухненската маса и пеехте с пълно гърло, сякаш участвахте в „Баладисти в събота вечер“^[1]. Колко гръмогласно приветствахте табелата „Окръг Слейго“, старата ковачница до Ривърстаун, където татко бе чиракувал. Джими дори натисна клаксона — поздрав за бившия татков работодател. Но след моста на Балисадеър всички мъркваха. Вече се намирахте в Тирера. Вече нямаше нужда от песни, за да изпитвате възторг. Всички се взираха между дъските на каросерията, за да зърнат морето, да зърнат Кулата на Баликилкаш. А стигнехте ли върха на Килкъльн, очите ви се силеха да попият цялата гледка, да не пропуснат нищо. Какво видя онзи първи път, когато превалихте хълма и под вас се простря Килиндъф? Помниш, че видя Джак Конуей, седнал на косачката, теглена от коня му, и Пат Конлън, запътил се в обратната посока с каруцата си, и как двамата спряха да поговорят, когато се срещнаха на пътя. Видя Джеймс Изполичаря, седнал до варосаните колони на портата си, и брат му, Дебелия Уилям, който се криеше зад него. Видя Уили Бърнс, застанал на средата на нивата, да храни телето. Видя Джим Шеридан, яхнал новия си велосипед, с господарски цилиндър, килнат на една страна на главата му. Видя Мери Конлън по престилка да пресича улицата с чаша захар в ръка

към къщата на Бриджи Малоуни. И видя пушека, издигащ се от двора на Антъни — сигурен знак, че вари картофи отвън за прасетата и кокошките. Ето какво видя от върха на хълма Килкъльн. Това виждам и аз във въображението си, когато си представя, че прехвърлям онази межда.

Как се вълнуваше, когато татко превърташе ключа във входната врата. Как затаи дъх, влизайки, за да намериш къщата точно както я бяхте оставили, но по-малка, много по-малка, отколкото в спомените ти.

Когато десетките съседи, събрали се на кръстопътя, внесяха и наместеха покъщнината, бяхте свободни и се пръсвахте във всички посоки като отломки от взривена скала: Майки при адаша си чично Майк, който имаше ферма на Рак Роуд и гледаше крави и овце, магарица и пони, което теглеше двуколката. Айлийн отиваше у Бриджи Малоуни, дъщерята на Малкия Джон, вече покойник, както пише във вестниците. А ти отиваше да намериш Антъни, за да му помогнеш с картофите, за да може след това да се втурнете из полето, да ловите зайци или да отидете с въдицата на брат му за скумрия на скалите на Куангър.

Да, тези ваканции те топлеха през цялата година, те държаха подкования ботуш далеч от теб.

---

[1] Ballad Makers Saturday Night — радиопредаване за ирландска народна музика. — Б.пр. ↑

30

— Трябва да се махна от подготовкителния клас. На всяка цена — казах на Пади, докато се строяхме по двама, преди да влезем в църквата за часа по хорово пеене. Аз не пеех добре, Пади също, но за директора това нямаше значение. Той държеше всички да присъстват и да пеят на сутрешната литургия в неделя, а после и на вечерня. Носеше требника си навсякъде, дори на хоровото пеене, и винаги го държеше в едно положение, в дясната ръка, под лявото рамо, сякаш за да се покаже пред света колко смирен е с требника до сърцето си. Това беше най-грамадният требник, който съм виждал, дебел почти колкото олтарния мисал.

Учудих се, когато Пади ми отговори, защото аз само произнасях на глас мислите, които ме мъчеха непрекъснато, ден и нощ.

— Не можеш да напуснеш току-така. Вашите няма да позволят, освен ако не им кажеш какво става. Защо не направиш нещо, че да те изключат?

Погледнах го сякаш пред мен стоеше пророк, който току-що бе разрешил всички загадки на живота.

— Но как ще ме изключат? Като не уча? Като се правя на пълен идиот?

Директорът се завъртя, доволен от строя, и ни поведе към църквата. Чувствах се сякаш стъпвах в облаци, обгърнат от светлината на небесната мъдрост. Животът отново преливаше от възможности.

Докато завивахме на ъгъла, Пади изрече добре обмисления си отговор:

— Не, така само ще те нашари от бой. А ако боят не помогне, ще се оплаче на баща ти и вашите ще те накарат.

Току пред църквата той ми прошепна на ухото:

— Измисли нещо да го вбесиш до такава степен, че да те изключи.

Когато влязохме в църквата, всички трябаше да мълкнат. И при най-тихия шепот, нарушил тишината, директорът посочваше заплашително лампата над олтара.

На горния етаж класът се нареди по височина, момичетата отпред, момчетата отзад. Тъй като бях от по-високите, стоях в последната редица, почти невидим за директора. Вторачих се в мигащата лампа над олтара, както правех винаги по време на хор. По време на литургия разглеждах главите на паството и се опитвах да разпозная хората по тиловете им. Сега обаче се взирах в единственото живо нещо пред погледа ми и тъкмо лампата породи вдъхновението ми.

Ето как щях да го ядосам. Директорът винаги се дразнеше и от най-неволното покашляне в църквата. Да, ето къде щеше да се вбеси.

Когато шумът от стъпките стихна, директорът назова заглавието на църковна песен, удари един от клавишите на пианото и започна да дирижира с ръце. Хорът поде песента.

Аз бях като гарван сред славеи и стратегията ми бе да маркирам с устни думите, произнасяйки само артикулирана тишина. Сега си помислих да се включа със своето грачене в сладкогласната хармония, носеща се около мен. Но дори хорът да мълкнеше, задавен от смях, това нямаше да бъде толкова сериозно провинение.

Докато мислех, ръката несъзнателно стискаше в джоба на панталоните ми гumenата топка, с която си играех на стената на училището в междуучасията. Изведнъж си спомних за топката и се огледах. Зад мен имаше голяма стена без прозорци, идеална за игра на топка. Хвърлих поглед обратно към директора. Той продължаваше да размахва лудешки ръце, отметнал глава назад, черните косми в носа му се виждаха, и от време на време обръщащо длани нагоре сякаш се опитваше да повдигне гласовете до нови висоти.

Бавно скрих глава от полезрението му, наведох се зад високите гърбове и слязох от подиума. Извадих топката и я хвърлих срещу стената на църквата. Туп и хващам. И отново туп — хоп. След което започнах да хвърлям все по-бързо, внимавайки да не изпусна някоя топка, в очакване пеенето да спре и да започне разследването.

Но пеенето продължаваше. Може би не чуваше тупкането от хора. А може би така се беше прехласнал от песнопението, че не забелязваше нищо около себе си. Учениците от последния ред сигурно

ме чуваха, може би ме наблюдаваха съглътетата на очите си, но никой не се обърна и никой не сгреши един тон.

Хвърлях топката все по-силно и все по-високо. И внимавах все повече да я уловя след отскока. Но пеещите гласове не трепвала.

И тъкмо докато се чудех кога изобщо ще ме забележи, бях проснат на земята, закрил глава с ръцете си. Не бях чул нищо, но когато се обърнах, той стоеше над мен. Фучеше от яд, ноздрите му се разширяваха като на бесен жребец, а той се опитваше да удържи гнева си, за да не го излезе в Божия дом, но така и не успяваше да се овладее. Размахваше грамадния си требник. Беше ме ударил с него по главата и се готвеше, ако се изправя на крака, да ме удари отново. Затова останах да лежа там, закрил глава.

Най-после пеенето отслабна и се накъса, за да премине в изумена тишина.

— Стани — просъска той, едва владеейки гласа си. — Върни се в училище. Чакай ме пред бюрото ми.

Всички знаеха зловещото значение на чакането пред бюрото. То бе или шибане с пръчка, или щипане. В моя случай нямаше съмнение кое от двете ще бъде и щом слязох по стълбите, бръкнах с ръце в джобовете, за да ги стопля. Топлите ръце не болят толкова от пръчката, колкото студените. Не бе изминало много време в чакане пред бюрото, когато класът се върна в стаята. Очевидно бе съкратил хоровото пеене. Всички ученици ме гледаха със съчувствие и любопитство.

Когато заеха местата си — някои седяха на чиновете, а други стояха прави покрай стената, тъй като нямаше достатъчно чинове за всички — директорът се придвижи към предната част на стаята, докато застана пред мен. Не се наложи да призовава за тишина. Всички чакаха, вцепенени. Може би се притесняваха за мен, но се притесняваха и за себе си, тъй като до края на часовете директорът можеше да излезе гнева си върху всяко нещо, което се движеше.

Той заговори през стиснати зъби с глас, треперлив от огромното напрежение при произнасянето на всяка сричка.

— Никога не бях виждал някого да скверни дома Божи. И никога няма да го видя повторно. До ден-днешен не бях срещал човек, който да използва храма Божи за игрище. Не бях и помислял, че някой може да прояви такава дързост пред светлината на олтара.

Той се обърна към мен. Бледото му лице бе изопнато така, сякаш щеше да се сцепи.

— Ти си позор — изплю той думите по мен. — Ти си позор за семейството си. Ти си позор за това училище и за мен. Когато приключи с теб, вече ще знаеш да уважаваш Божия дом — и той бръкна в бюрото, за да извади жокейската нагайка.

Аз протегнах дясната си длан и той отстъпи една крачка, за да може хубаво да замахне. Ударите заваляха ритмично. Започнах да броя. Не бяхме го виждали да нанася повече от шест удара на всяка ръка. Когато стигна до седем, спрях да броя. Опитвах се да запазя самообладание, знаейки, че колкото удара понесе дясната ми длан, толкова очакват и лявата. Най-сетне той приключи и оставил нагайката върху бюрото, откъдето железният й връх продължи да блести заплашително към класа. Прочетох в очите им ужаса от пръчката и от размера на наказанието ми.

— До края на седмицата ще стоиш въгъла — обяви той, задъхан от усилието, — а може би и следващата седмица също, докато събера сили да те обучавам отново, след като оскверни Божия дом. А колкото до кандидат-стипендиантския клас, кракът ти повече няма да стъпи в него. Бъдещите стипендианти в това училище винаги са били пример за добро поведение. Но ти и това омърси, несреќник.

Отправих се към ъгъла, Тъпия ъгъл, както му казвахме, защото в него обикновено изправяха онези, които не можеха да решат задачите по аритметика или да преведат текст от учебника по ирландски език.

Ръцете ми бяха изтръпнали. Знаех, че болката ще се върне бавно и безжалостно и ще трае толкова по-дълго, колкото по-малко я чувствах в момента. В промеждутька между наказанието и болката можех да се насладя на победата. Бях постигнал целта си. Бях изхвърлен от подготвителния клас. Вече нямаше да се потя от притеснение три дни в седмицата заради извънредния час и за номерата, които Щипката прилагаше, за да ме задържи след трите момичета. Най-сетне се бях отървал.

Но докато болката бавно обхващаше ръцете ми от китките надолу, се замислих за това как ще се прибера у дома и какво ще стане, когато мама и татко разберат за постъпката ми. Болката в ръцете ми беше нищо, сравнена с мъката в душата ми от тяхното разочарование, от срама, който щяха да изпитват заради позора, на който бях изложил

семейството, от гнева им, когато узнаеха, че съм поругал църквата. И най-много се страхувах от това, че никога повече нямаше да погледнат на мен благосклонно.

31

Хората ме питат по разни литературни четения какво ме е вдъхновило да напиша стихотворението „Видението на Джон Девайн“. Обяснението е едновременно лесно и трудно. Някога познавах един свещеник, чудесен преподавател, отец Том, който умееше да разяснява всичко — от свойствата на ангелите до подхранващите почвата вещества, съдържащи се в кравешкия тор. Веднъж ни възложи да напишем за Коледа стихотворение в рими, посветено на Бог. В урока си той спомена виденията на свети Йоан Кръстни и свети Йоан Богослов. Аз пък си спомних за един Джон Девайн^[1], когото познавах, и се запитах какво би казал той по въпроса за Бог. В представата ми изниква образът на мъж, на баща ми, на бащата на Антъни, на Майк Малоуни, мъж, застанал на синора, в сянката на дърветата, едва различим във вечерния сумрак, зареял поглед в нивата, която току-що е засял. Той стои там, почти невидим силует, след усилиния ден, гледа засятата нива и размишлява. Двайсет години по-късно написах стихотворението.

---

[1] Английското изписване на имената Йоан Богослов — John the Divine и Джон Девайн — John Divine, е почти еднакво — Б.пр. ↑

32

Ваденето на картофи от студената земя беше мъчна работа. Аз обаче нямах намерение да се оплаквам, нито да се самосъжалявам. Правех всичко по силите си да си върна родителското благоразположение. С приближаването на зимата се стъмваше все по-рано и съботата беше единственото време, в което можеше да се свърши нещо.

Двамата с Майк работехме на нивата на Шана от ранни зори. Татко щеше да дойде, когато си свършеше работния полуден. Аз копаех енергично в стремежа си да свърша колкото мога повече до пристигането му. Картофите излизаха трудно, но веднъж извадени, влажната почва се отърсваше от тях лесно и златистите купчини засияваха сред тъмнокафявите трапове.

Работата на Майки беше по-лека — той събираще картофите в кофа и ги носеше в ямата. Въпреки това не спираше да се оплаква. Гърбът го болеше. Беше му досадно. Ръцете му бяха разранени от кофата. Аз обаче не преставах да го подтиквам и да искам още повече старание.

Когато така наречената яма, която всъщност не беше дупка в земята, а купчина над земята, достигна приемлив размер, аз се смилих.

— Ако искаш, иди да нагледаш кравата.

Той ме изгледа с недоверие:

— Może ли?

— Да, но не се бави. Докато се върнеш, ще съм изкопал още сути картофи.

— Аз пък ще пренеса картофите до ямата двойно по-бързо, отколкото ти ги копаеш.

— Ще видим.

И той хукна. Кравата беше неговото щастие. Откакто мама вече не я доеше, той съвсем посръна. Дотогава винаги я беше придружавал. Но когато татко започна да върши тази работа, трябваше да я съчетае с други задължения и така Майки си остана у дома.

Тишината, която настъпи след като си тръгна, беше прекрасна, както и усещането да бъда сам насред пустото поле. Облегнах се на лопатата и зареях поглед в небето над Шлийв Бон. Имаше само няколко прокъсани бели облака високо горе, където съвършеното V на ято диви гъски излъчваше пълна липса на интерес към земята под тях. Дали тези диви гъски бяха прелетели и над Слайго със същото безразличие? Нима бяха прелетели над къщурките на Килиндъф, без да се поколебаят и за миг? Как беше възможно? Как бяха устояли на привличащата топла гръд на Лох Иски или на спиращата дъха дивота на планината Окс? Скоро щяха да бъдат на Баликлър. И ако погледнеха надолу и видеха Хейзъл в задния двор да изхвърля боклука, нямаше ли да трепнат, да извият и да се спуснат от високото небе, за да опитат глътка по-висша красота?

Наблюдавах неотклонния полет на дивите гъски, докато се изгубиха в далечината, устремени на юг и несъмнено към извора на техния собствен екстаз. Тогава си спомних за своя хал и продължих да копая. Каквото и да се случеше, нямаше да се изложа отново. Лесно е да прогониш мечтите с лопата в ръка, докато теглиш съсухрените стъбла и отърсваш пръстта от грудките.

Майки се върна и започна да събира извадените картофи.

— Никога не ходиш да видиш кравата — каза той. — Не обичаш ли кравата?

— Обичам кравата, разбира се. Но и без това доста хора се грижите за нея. А и имам други неща за вършене.

— Защо не дойдеш сега да я погледаш? Много е хубава, докато пасе трева.

— Не знам. Трябва да свършим колкото може повече работа, преди да дойде татко. Той няма да остане доволен, когато разбере, че вместо да работим, сме гледали как кравата пасе.

— Но ние посвършихме доста, нали така? Ако довършим и този трап, можем да си починем, нали?

Хвърлих поглед на трапа и на солидната купчина картофи — плодът на половин ден труд.

— Добре тогава, газ до дупка, докато изкараме този трап, и после ще идем да погледдаме как Пръги пасе трева. — И забих лопатата в неотстъпчивата земя на Шана.

Работихме без прекъсване, докато свършихме трапа, след което захвърлихме лопатата и кофата и Майки ме поведе към мястото, където пасеше кравата.

— Как ти се струва? — попита той.

— Знаеш, че не я виждам за първи път.

— Да, но не си я виждал отдавна. Вече ѝ даваме ярма и остатъците от вечерята. Татко казва, че се храни по-добре отпреди. Погодбре ли изглежда според теб?

— Да. Определено смяtam, че е станала по-тълста.

Кравата ни гледаше благо, сякаш любопитна да разбере нашата оценка за състоянието ѝ. Беше черно-бяла, фризийска порода, предпочитана заради добрата млекодайност. Тази слава не беше незаслужена, съдейки по големите кофи мляко, които кравата даваше сутрин и вечер. Количество беше повече от достатъчно за цялото семейство, затова оставяхме част от него да се подкваси за масло, което биехме в буталката. Когато се извадеше маслото, оставаше мътеница, с която правехме хляба.

Майки галеше главата на кравата.

— Не можеш да я доиш, нали?

— Не.

Той знаеше, че не умея да доя, и аз си помислих, че злорадства. Вместо това той каза:

— Ела да ти покажа.

— Само ще похабим млякото.

— Няма да се похаби чак толкова. — Той клекна до вимето на кравата. — Гледай как си държа ръката. Ето — каза той и кимна към особения начин, по който беше свил палеца и показалеца си около бозката, докато другите му пръсти останаха отпуснати. — После стискаш ето така. — И с едно сръчно движение той изстреля стряя мляко на земята.

Клекнах до него и го оставил да нагласи пръстите ми около бозката. Но когато натиснах, не излезе нищо, дори и капка.

— Видя ли, не ме бива. Ти си му хванал цаката.

Изправих се. Майки сияеше. Вече имаше нещо, което той умееше, а аз — не, и се зарекох никога да не се науча да доя крава, за да си останат нещата така.

— Хайде да се връщаме — рекох. — Ако татко пристигне, докато ни няма, пак ще ми пишат черна точка.

Върнахме се бързешката през полето при захвърлената лопата и кофата.

— Защо игра на топка в църквата, Роби? — Майки беше доста омекнал към мен, откакто бях в немилост.

Погледнах го изпитателно, за да разбера дали не е чул нещо за предисторията, но изражението му показваше, че слуховете не бяха стигнали от моя клас до неговия.

— Имах си причина. Ще ти кажа някой път, но не сега. Сега не мога да говоря за това.

Той ме зяпаше неразбиращо и аз не желаех да разруша връзката, която съществуваше между нас в този момент.

— Ако започна да мисля за това, ще ме заболят ръцете — казах и стиснах длани под мишниците, като заподскачах по трапа с болезнена гримаса.

Майки вдигна едно картофено стебло и се завтече след мен.

— Дай си ръцете за още десет удара. Много леко се отърва.

Когато изиграхме сцената, се захванахме отново с копаене и събиране на картофи. Казах на Майки:

— Ще спечеля стипендия въпреки него, ще видиш.

— Но нали не си вече в специалния клас?

— Да, но съм допуснат до изпита и ще го взема.

— Тогава каква е ползата от специалния клас, ако и без него можеш да вземеш стипендия?

— Той преподава два предмета допълнително освен петте, които изучаваме в училище. Изпитът е по седем предмета, така че аз ще трябва да изкарам повече точки от пет предмета, отколкото другите — от седем.

— Всички говорят, че те е нарочил.

— Да. Точно това ме амбицира. Ще науча всичко дума по дума, за да не може да ме пипне, и така ще го вбеся още повече.

— Ако събъркаш, ще те разсипе.

— Знам. Ако си припомням това постоянно и залягам здраво до Великден, има шанс да спечеля стипендията. И ако спечеля стипендията, ще е благодарение на него, само че по обратния начин. Но не казвай на никого. Не искам да знае какво съм намислил.

— Добре, няма. Гладен съм. Колко е часът?

Майки постоянно беше гладен и постоянно ядеше, но като го каза този път, аз също се усетих гладен. През тази част от деня беше трудно да се отгатне точният час, защото слънцето стоеше на едно и също място над трънака и нищо не се случваше.

Продължихме да работим в мълчание, докато гладът не ни увери, че вече е настъпил следобед и е минало времето, когато татко трябваше да пристигне с обяд. Купчината картофи беше станала внушителна.

— Какво ще правим? — попита Майки. Вече трябваше да е тук.

— Иди при Шана да го питаш колко е часът. Аз ще продължа да копая.

Майки се запъти към къщата на Шана. Тревожех се. Татко никога не закъсняваше за такива неща. Дали не беше станало нещо? Дали пък не искаше да ме вижда?

— Три и половина е — заяви възмутено Майки, когато се върна.

— Как няма да съм гладен?

— Така си е — съгласих се. Вече бях сериозно притеснен. Стомахът ми се беше свил на топка не само от глада. Татко никога не закъсняваше. Уречеше ли час, винаги го спазваше. Често се шегувахме с това, че е роб на часовника и винаги държи да изпълни и най-дребната уговорка, дори когато би било по-разумно и по-полезно да постыпи другояче. Беше казал, че веднага щом се прибере и обядва, ще дойде при нас. Тоест най-късно до два часа. И беше обещал да ни донесе горещ чай и сандвичи за обяд.

— Какво ще правим? — попита Майки.

Знаех, че се надява да оставим работата и да отидем до дома да видим какво става. Но се ужасявах от мисълта за още една простъпка и още по-дълбоко затъване в родителското недоволство. Как щеше да реагира татко, ако пристигнеше на нивата със закъснение и видеше, че сме духнали?

— Ще почакаме още малко. Ако си уморен, почини си, аз ще продължа да копая.

— Не сме хапнали нищо от сутринта.

— Знам. Ако поработим още малко и той не се появи, никой няма да ни упрекне, че сме се прибрали.

Татко се появи доста по-късно. Майки го забеляза в мига, в който главата му се появи над живия плет покрай пътя. Той оставил колелото

си на обичайното място, мина през дупка в плета и се упъти към нас с празни ръце и бодра походка. Разгледа купчината картофи с усмивка.

— Момчета, свършили сте много работа и сигурно сте изгладнели. Ще покрием картофите и ще си идем у дома, да видите новата сестричка.

— Новата сестричка ли? — изписка Майки. — Значи мама е родила?

— Точно така, и бебето е добре, и майка ви е добре.

— Ура! — извика Майки и се спусна в галоп през нивата към пътя.

— Чакай. Първо трябва да покрием картофите. — Татко отиде до малката копа сено, което бяхме окосили от синора около нивата. Той разхлаби въжетата и взе една стиска. Върна се и я разхвърли върху картофите. — Още веднъж така, и сме ги опазили от сланата. — Той се радваше като малко дете, но избягваше да ме погледне в очите и аз не знаех дали ми е простили.

— Разважи ни за нея, тате — каза Майки. — На какво прилича?

— Мисля, че прилича на майка ви. Това е добре. Не ви трябва момичето да прилича на мен. — И той се засмя на собствената си шега.

— А как ще се назава? — Майки беше ужасно развлечена.

— Ще трябва да решим. Предложиха да се назава Анджела, защото, докато се раждаше, камбаната биеше за Ангел Господен.

— Айлийн сигурно се радва, че е момиче — рекох.

— Място не може да си намери от радост. И много ни помогна. Родилните мъки на майка ви започнаха малко след като вие двамата излязохте сутринта. Айлийн беше много разумна. Първо извика мисис Пауър, а след това отиде за акушерката. Трите бяха страхотен екип и докато се прибира у дома, бебето вече беше излязло на бял свят.

Майки и аз бяхме забравили за глада си, докато намествахме картофите и разхвърляхме дебел пласт сено върху тях. Когато приключихме, татко взе лопатата и хвърли няколко буци пръст върху сеното.

— Това ще ги предпази засега — каза той. — Чудесна реколта. Много добре сте се справили с ваденето и събирането на картофите. Аз самият не бих се справил по-добре. — И аз почувствах, че горчилката от позора ми е започнала да се отмива.

33

Зад къщата се простира Рафтъровата нива. Татко неведнъж е садил там картофи. Бащата на Антъни също често е взимал земя под аренда, за да отглежда реколта, той беше фермер без земя. Но когато полето останеше голо, то се превръщаше в игрално поле за всички. Всички деца от селото, и разбира се, всички братовчеди, се събираха там. Там за пръв път срещу Антъни. Той беше няколко месеца по-голям, но за едно току-що проходило дете няколко месеца повече правят другия почти възрастен.

При едно от завръщанията си в Килиндъф ти отиде да го видиш и майка му ти каза, че вади картофи за вечерята. Следвайки прясната бразда в нивата, ти го откри легнал между картофите с малък пластмасов микроскоп, който си беше купил по пощата от компания, рекламираща се в книжки с комикси. Той внимателно изучаваше бублечката, която беше уловил. После ти подаде микроскопа. Споделеният микроскоп играчка ти даде чувството, че си у дома.

34

Разбрах, че нещо е станало, когато мисис Пауър дойде в училището да ме търси. Стомахът ми се сви, паника обхвана мозъка ми.

— Роби, у вас има неприятности. Бебето не е добре. Майка ти и баща ти поръчаха да вземеш Майки, Франк и Били и да се приберете веднага.

Какво правеше татко у дома? Беше понеделник. Сутринта ни беше събудил за училище и беше заминал на работа. Айлийн си беше вкъщи. Тя беше останала да върши къщната работа и да помага на мама няколко дни, докато е на легло. Защо не беше дошла да ни викне Айлийн?

Трябваха няколко минути Майки, Франк и Били да си вземат чантите и палтата. Когато излязоха навън, ме засипаха с въпроси. Поклатих глава.

— Трябва да се приберем. Нищо повече не знам.

Мисис Пауър ни беше изпреварила и вече крачеше по средата на пътя до Парка, навела глава. Това не беше добър знак. Когато завихме зад ъгъла, видяхме, че влиза в тяхната къща, а не в нашата.

Стомахът ме заболя и главата ми се замая, когато прекрачих прага. Татко седеше на кушетката, заровил лице в ръцете си, но вдигна глава, щом влязохме.

— Имаме лоша новина — започна татко. Очите му бяха зачервени, беше плакал. Това ме уплаши. — Бебето умря.

— Кога? Как? — попитах, скован от ужас. Майки и Франк седнаха до масата и заплакаха.

— Какво стана? — изкрещях, сигурно без да повиша глас.

— Тази сутрин — започна татко, заеквайки, след като заминахте на училище, майка ви задръмала, мислейки, че и бебето спи. Когато се събудила и я взела да я нахрани, тя била... — Той мълкна, неспособен да повтори ужасната дума.

Стоях потресен, не знаейки какво да кажа и какво да направя. Изведнъж стомахът ми се надигна и аз се втурнах в тоалетната. Но вратата беше заключена, вътре имаше някой и аз изтичах навън зад бараката и повърнах. Конвулсииите продължаваха, макар стомахът ми вече да бе празен, мъчех се да повърна дъха си и да стана мъртъв като Анджела.

Когато спазмите престанаха, аз се облегнах на стената на бараката. Огледах се. Наоколо нямаше никого. Паркът беше обгърнат от тишината, която цари докато децата са на училище. Сега тази тишина бе зловеща, сякаш светът се бе отдръпнал в черупката си пред ужаса на случилото се. Тя беше едно прекрасно, усмихнато бебе. Как можеше да умре? Как можеха да й позволяят да умре? Беше само на два дни. Що за живот е това?

Влязох отново в къщата. Първо отидох в стаята на Айлийн. Тя лежеше на леглото и плачеше, закрила лице в длани си. Около нея лежаха части от играчки и дрехи, които беше събиравала за времето, когато Анджела щеше да заживее в нейната стая. Понечих да кажа, че съжалявам, но това щеше да прозвучи глупаво; че всичко ще се оправи — но това щеше да бъде лъжа; и думите заседнаха в гърлото ми неизречени, а аз стоях там, мълчах и я гледах как плаче.

После отидох пред вратата на предната стая, стаята на мама и татко, моята стая, в която предишните две вечери бях заспивал, слушайки равномерното дишане от бебешкото кошче и се бях будил нощем от плача на огладнялото бебе. Черната дръжка на вратата изглеждаше страховита, сякаш цялата ми сила нямаше да стигне да я натисна, сякаш водеше към самия ад. Но аз я натиснах и отворих вратата. Мама седеше в леглото, подпряла гръб на възглавници. Кошчето беше издърпано плътно до леглото. Влязох вътре. Отначало не видях Анджела в кошчето.

— Ела, Роби — гласът на мама не трепереше и макар очите й да бяха зачервени, тя не плачеше. — Ела да видиш сестричката си.

Аз потътрих оловни крака по линолеума, докато се надвесих над кошчето. Погледнах. Малкото й бяло лице не ми се стори по-различно, отколкото докато спеше. Но неолових никакво движение. Посегнах с опакото на ръката си и леко докоснах страната й. Беше студена и твърда сякаш се бе превърнала във восък. Клепките й бяха

затворени, сякаш ги бе спусната пред света. Но какво знаеше тя за света, та да побърза да го напусне?

— Сега всички трябва да бъдем смели — прозвуча равният глас на мама. — Анджела е на небето. Тя ще се превърне в ангел и ще бди над нас. Ще доведеш ли Майки и Франк да я видят?

Кимнах и тръгнах към кухнята. Те седяха в същите пози, в които ги бях оставил сякаш преди сто години.

— Ела да видиш бебето — рекох на Майки. — Тя изглежда съвсем като че спи.

Майки не помръдна. Отидох при Франк и го хванах за ръката. По лицето му продължаваха да се стичат сълзи, но той тръгна с мен. Когато влязохме в предната спалня, той замръзна, но когато видя мама и чу гласа й, се отпусна отново. Тя го взе, той се покатери на леглото при нея и потъна в прегръдката ѝ. През това време влезе Майки, сякаш ни беше проследил. Застанах до кошчето и го подканих с жест да погледне вътре. Той бавно прекоси стаята, бавно вдигна очи и погледна в кошчето. Стоеше там, взираше се в малкото бяло лице, обрамчено с дантелите на възглавката и къдриците на завивката, и сякаш се опитваше да проумее.

Аз също отчаяно се опитвах да разбера случката малко по-късно, когато излязох в двора. Подпирах се на колелото си, изправено до задната стена, зареял поглед в далечината, когато ужасяващо предположение се надигна от дълбините на мозъка ми — че аз бях виновен и Господ ни беше наказал за това, че бях осквернил дома Му, че аз бях предизвикал това проклятие върху цялото семейство. Опитвах се с всички сили да отблъсна тази страховита мисъл, и исках аз да съм умрял вместо Анджела.

След известно време мисис Пауър се върна. Беше ясно, че е помогала цялата сутрин. Семейство Пауър живееха в съседната къща. Чувах я как слага чайника и изважда чашите. След това изпрати Франк да ни викне за обяд. Не ми се ядеше. Нямах сили да погледна над масата в лицата на моите братя, сестра и баща. Но щеше да бъде още по-лошо, ако отсъствам, затова се довлякох до кухнята и клюмнах на стола.

Татко зае мястото си в началото на масата, но вместо да се храни с обичайната си енергичност, той само седеше, вторачен в чашата чай пред себе си. На коляното си държеше Кормак и го подрусваше

напълно несъзнателно. Айлийн, Майки, Франк, Били и аз избягвахме да се погледнем в очите, сякаш изведнъж се бяхме превърнали в непознати, събрани на една маса против волята ни.

Мисис Пауър милостиво мълчеше, докато наливаше чай, режеше хляб и слагаше неща на масата.

После наруши тишината:

— Малкият ангел е на небето и ще бди над вас до края на живота ви.

Думите ѝ ме смразиха. Анджела не беше кръстена. Нямаше да отиде на небето. Нямаше да отиде на небето. Малко ли пъти ни бяха обяснявали това в часовете по катехизис, но едва сега се досетих.

Погледнах към татко. Той продължаваше да се взира в чашата си. Запитах се дали той или мама ѝ бяха направили спешно кръщение, каквото всеки човек има право да направи на болно бебе. Но Анджела не беше боледувала. Очаквах най-лошото. Но трябваше да узная.

— Анджела не беше кръстена, нали? — попитах.

Никой не отговори. Татко само вдигна ръка. Айлийн зарида. Мисис Пауър се доближи до нея и я прегърна.

— Стига, стига — каза тя. — Бебето е отишло право на небето. Повярвай ми. И ще ви чака там да се съберете отново.

Но тя нямаше да бъде на небето. Тържествената дума на Църквата тежеше повече от успокоителните думи на мисис Пауър. И нямаше да ни чака. Никога вече нямаше да бъдем заедно с нея. Тя беше загубена. В лимба — самата дума звучеше по-страшно от ад. Вада поне може да бъде с някои, които са я обичали. Но лимбът — тъмното място, в което никой от нас не можеше да отиде, беше най-самотното от всички селения. За да бъде спасена от тази участ, достатъчно щеше да е някой от нас да бе полял малко вода на главата ѝ и да бе изрекъл ритуалните слова. Бяхме я изпуснали. И сега тя бе изгубена вовеки.

Не бях в състояние да изпия чая си, нито да проглътна залъка си, затова след малко станах и излязох навън. Облегнах се на фронтона на къщата и се вторачих в черната кал, омесена от стъпките на хората, които минаваха напряко от ъгъла на къщата до задната врата. Чувствах, че никога повече няма да мога да вдигна очи към небето и да срещна укоряващия поглед или обвиняващия пръст на Онзи, който бе решил да ни накаже. Моята постыпка в църквата ли бе причината? Или всички се бяхме провинили в гордост заради реколтата, заради кравата, заради

няколкото спестени фунта в пощенската банка? Дали Той не бе решил, че трябва да ни усмири? Ако това беше целта му, то Той я бе постигнал с ужасна жестокост.

— Роби — гласът сякаш долетя от никъде в мъртвата тишина на Парка. Познах този глас още преди да вдигна очи.

Хейзъл стоеше на пътеката и ме гледаше. Няколко мига не помръднах, не знаейки дали тя наистина е там, тъй като не бях чул стъпките ѝ, и дали умът ми или всевиждащото око в небето не ми поднася нови мъчения.

Чак когато тя тръгна да нагази в калта, за да дойде при мен, се сепнах и реагирах. Беше Хейзъл, разбира се. Тъй като беше протестантка, бяха я пуснали от училище преди обяд, докато католиците изучаваха религия. Спуснах се към нея.

— Роби, разбрах за бебето, когато се прибрах. Това е ужасно. Съжалявам. — По бузите ѝ се стичаха сълзи. Тя протегна ръка като възрастен и като възрастен стисна моята. Аз обаче, съвсем не като възрастен, не можех да изрека и дума.

— Може ли да видя Айлийн? — попита тя, когато пуснах нежната, топла ръка.

— Да, влез — продумах и я поведох към предната врата.

Когато я видя, Айлийн каза:

— О, Хейзъл! — и я прегърна.

Оставих ги и излязох отново, чувствайки се съвсем объркан, сякаш небето щеше да се срути или пък аз щях да изскубна от земята скали, гори и къщи и да стъпча отломките в езерото, за да дам израз на отчаянието си.

Албърт Уолш се зададе по пътя с колелото си и помаха с ръка, когато ме видя. Той както винаги изглеждаше безукурно в работните си дрехи. Прибраше се в необичаен за него час. След като приключи сушенето, Албърт се хвана на работа на блоковете готов торф, където подбираще суhi калъпи за най-горния ред, който предпазваше останалия торф от дъжд. Той не беше достатъчно възрастен, за да работи на договор, затова му плащаха на парче, като превеждаха парите в чека на баща му, както беше при сушенето.

— Защо се прибраш толкова рано? — попитах го, когато спря и се подпра с крак на бордюра.

— Освободиха ме. Работехме прекалено бързо и те се притесниха, че може да не остане достатъчно работа, за да задържат редовните работници през зимата. Затова пуснаха всички като мен да си вървят.

— Какво ще правиш сега?

— Не знам. Може би ще замина за Англия като другите. А може би не. — И той се засмя дяволито. Аз също се засмях леко, надявах се да не си тръгне.

— А ти как я караш? Виждаш ми се оклюмал.

— Бебето умря.

Албърт ме погледна със зяпнала уста.

— Кога?

— Тази сутрин.

— Това е ужасно. Съжалявам.

Кимнах, докато той продължаваше да се взира в мен. Що за чудовище трябваше да съм, за да водя нормален разговор, сякаш нищо не се е случило, докато земята под нозете ми вопиеше от негодувание? Как можех да се смея на шегичката му?

— Може ли да вляза да я видя? Изложена ли е?

— Да — казах и кимнах към къщата.

Албърт оставил колелото си отстрани на пътя и ме последва. В кухнята Хейзъл седеше на кушетката до Айлийн и я държеше в прегръдката си. Татко продължаваше да седи до кухненската маса с Кормак на коляното си и със съвсем объркан вид.

— Може ли Албърт да влезе да види бебето? — попитах татко.

— Разбира се. Здравей, Албърт — каза татко, като се изправи, оставил Кормак на пода и ни поведе към спалнята.

Когато Албърт видя бебето в кошчето, той също се разплака.

— Съжалявам — промълви той към татко и мама.

— Благодаря, Албърт — отвърнаха те почти в един глас.

После Албърт си тръгна. Изпратих го навън.

— Кога е погребението? — попита той, възсядайки отново колелото си.

— Не знам — отвърнах.

През това време децата започнаха да се връщат от училище. От мълчанието, с което преминаваха и от любопитните им погледи личеше, че са чули новината или подозират най-лошото.

Хейзъл излезе от задната врата.

— Трябва да си вървя — каза ми тя.

— Благодаря, че намина. Много си добра.

— Няма нищо — рече тя.

Но грешеше. Не знам какво е означавало за Айлийн нейното посещение, но за мен значеше много. По един неясен начин Хейзъл въпльщаваше надеждата. Тя беше като нас и все пак беше различна. Тя беше прекрасна, но все пак стъпваше по същите бетонни пътеки като нас.

Започнаха да пристигат хора, възрастни. Първо дойде Тед Пауър с колелото си, торбата с обяда му си стоеше на багажника. Очевидно беше чул новината и беше зарязал работата, което щеше да му коства половината надница. Той беше най-кроткият мъж, когото съм виждал, освен това беше дребен на ръст, затова и прякорът му беше лесен за отгатване — Мечето.

Децата отново се запътиха към училището на малки групички, минавайки бързешком покрай нашата къща, като агнета, усетили миризмата на вълк. Когато всички те се прибраха в сигурните обятия на училищния двор, жените заприиждаха към къщата с тъжни лица и молитвени броеници между нервните си пръсти. А мисис Пауър стоеше в кухнята и правеше чай за хората, които присядаха с нас да спodelят мъката ни.

Нешо в присъствието и топлината на съчувствието им наистина помагаше да преживеем минута по минута, час по час, и да не изпадаме в най-мрачните мисли.

Хората не спираха да идват. Синьото кошче сега беше поставено по средата на кухнята, приглушените съчувствени думи се прекъсваха от молитви от Светата броеница, Скръбните тайни, докато най-скръбната от всички тайни лежеше, увита в бели пеленки, в старото, очукано бебешко кошче.

Мисис Нали, магазинерката, която беше станала близка приятелка на мама, дойде и донесе цяло парче нарязана шунка, сирене, масло и десетина хляба. Татко отиде до „Орел“ и се върна, напълнил пазарската чанта с бутилки уиски и портвайн. И хората идваха, клатеха глави неразбиращо, сръбваха уиски, портвайн или чай, хапваха от сандвичите и си тръгваха.

Когато наближи нощта, хората спряха да идват, а онези, които бяха стояли с нас през деня, започнаха да си отиват. Беше приблизително времето, по което татко ни разпитваше дали си написали домашните и ни навяваше сън, като сверяваше времето и навиваше будилника. Но будилникът беше застинал в неподвижна тишина, времето беше изгубило значение, а в съня се криеха ужаси, с които не желаехме да се срещнем.

Това не беше обикновено бдение. Всички си бяха тръгнали. Останали сами, ние гледахме през тютюневия дим към бебешкото кошче и не смеехме да се погледнем в очите. Тогава се върна Мечето. Той се беше отбил по обед, но оттогава не бяхме го виждали. Той внесе някакъв сандък и когато го постави на пода в кухнята, видяхме, че това е малък ковчег.

— Щях да го боядисам, но нямаше време да изсъхне — каза той, изричайки наведнъж повече думи, отколкото някога го бях чул да каже.

— Благодаря, Тед — каза татко. — Много хубаво, че си го направил.

Ковчегът бе направен от шперплат. Отстрани имаше изписани орнаменти, а на капака беше изрисуван красив келтски кръст. Хобито на Тед беше дърворезбата и той очевидно се беше прибрали по обед, за да го скрои и изработи. Ковчегът беше красив, но когато го видяхме, всички започнахме да плачем, съзнавайки предназначението му.

Тед си тръгна без да каже дума. Тишината, която остана след него, беше непоносима. Ръцете и краката ми сякаш бяха скованы от огромна тежест. Какво ще правим сега?

Мама седеше на кушетката, подпряла гръб на възглавници. Тя каза със спокоен глас:

— Време е да се сбогувате с Анджела.

— Но защо да се сбогуваме сега, мамо — възропта Айлийн. — Нали ще бъде с нас още ден-два?

— Искам да бъдете смели за Анджела — каза мама. — Господ я прибра от нас. Такава е волята му и не бива да я оспорваме. Щом Господ прибра Анджела, Той ще се грижи за нея, а тя ще бди над нас. Искам да разберете едно нещо. Господ прибра Анджела преди да бъде кръстена и затова не може да бъде погребана по обичайния начин. Тя не може да бъде погребана в гробището. Затова баща ви ще я вземе довечера, за да я погребе отделно. Но няма значение къде ще бъде

тялото ѝ, защото душата ѝ ще отиде там, където Господ е отредил, и ние трябва да знаем и помним това.

Айлийн ридаеше неудържимо. Майки и Франк се бяха свили и мълчаха.

— Роби, искам да отидеш с баща ти и да му помогнеш. Трябва да бъдеш смел и силен. И помни, че това, което се случи, е Божията воля. Не ни е дадено да разберем пътищата Му.

Можеше да не се тревожи за последното. Нямаше как да проумея отнемането на детски живот два дни след раждането. Мисля, че мама чувстваше това, а също може би и че се терзая, задето съм предизвикал нещастната съдба на Анджела с посегателството си върху Божия храм.

Мама отиде при кошчето и вдигна Анджела така, сякаш бе още жива. Взе я на гърди и я прегърна. Татко извади дюшека, възглавницата, пелените и одеялцето от кошчето и ги нагласи в ковчежето.

— Кой иска да даде последна целувка на Анджела? — каза мама и я поднесе на Кормак да я целуне, а после на Били и Франк.

Когато дойде ред на Майки, той каза:

— Може ли да я гушна? — и мама постави вързопчето в ръцете му.

След него я взе Айлийн и я държа толкова дълго, сякаш никога нямаше да я пусне. Накрая я подаде на мен. Малкото ѝ челце беше толкова студено, когато го притиснах към бузата си, та исках да я прегърна завинаги, за да върна част от топлината в нея. Но това беше невъзможно, аз я подадох обратно на мама, която я прегърна и целуна за последен път и я предаде на татко.

Татко я взе пред себе си със силните си ръце. Той не я прегърна, нито я целуна, само я държеше благоговейно пред себе си така, както свещеникът държи съда със Светото причастие. Положи я в ковчега, погледа я с благоговение и постави капака. Тед дори бе поставил четири винта в капака и татко ги зави.

Седяхме и гледахме ковчега, без да смеем да мислим, да говорим или да питаме, когато тишината бе прекъсната от шума на автомобил, който спря пред къщата. В Парка нямаше автомобили и аз веднага отгатнах, че става нещо важно.

— Това сигурно е Пийт Кейси — тихо каза татко. Той отиде и отвори входната врата.

Пийт живееше извън града в семейната си ферма и работеше за Торфената компания. Татко много го уважаваше. Макар млад и неженен, той беше един от малкото притежатели на автомобили и изпълняваше неофициални курсове. Най-често младежки компании го наемаха да ги кара на танци.

Пийт се показва на вратата с тъжно изражение. Той ни погледна, после погледна към ковчега и каза:

— Съжалявам.

След това отиде при мама и стисна ръката ѝ.

Стояхме наоколо, сякаш ние бяхме изгубените души, сякаш ние се бяхме озовали в лимба, докато Пийт най-сетне се размърда и попита:

— Готови ли сте да вървим?

Татко помълча и рече:

— Да, Пийт. Готови сме. Роби ще дойде с нас.

Мама ни подаде палтата и ние се облякохме. Татко се наведе и взе ковчега в ръце. Аз минах пред него и отворих вратата. Пийт тръгна първи към колата и отвори багажника. Татко постави ковчега вътре и затвори капака. След това отиде зад къщата и се върна с една права и една обикновена лопата. Аз седнах на задната седалка и татко оставил лопатите до мен.

Пийт запали колата и се обърна към татко:

— Накъде, Джо?

Татко отново помълча, преди да отговори:

— Трябва да намерим междина — каза той.

— Какво?

— Междина, граница между две земи. Там трябва да я погребем.

— Ами границата между двата окръга и двете провинции минава през града.

— Щеше да е подходящо, ако не беше река. Мислех да я закараме обратно до границата на окръг Слайго, на планината Кърлю.

Сърцето ми подскочи. Колко прекрасно място за гроб на Анджела, точно там, където спряхме тогава, с изглед към Слайго от едната страна и към Мидландс от другата.

Татко продължи:

— Съгласен ли си да ни караш чак дотам? Пада се след Бойл.

— Ще карам докъдето кажеш. Затова съм тук.

Потеглихме през града, по моста, следвахме тъмния път през Строукстаун, Елфин, Бойл, маршрут, по който бяхме пътували и преди, но винаги денем, при различни обстоятелства. Заваля дъжд и вече виждах само тесния път, обрамчен от двата полукръга на предното стъкло.

Селата и градовете, през които минавахме, изглеждаха също толкова нещастни, колкото бяхме ние, а уличните им лампи осветяваха само дъжда. След Бойл започнахме да се изкачваме със завои нагоре по Кърлю и аз затърсих с поглед да забележа табелката, приветстваща пътниците с влизането им в окръг Слайго. Преди тя винаги изпъльваше сърцето ми с възторг, но не и сега. Сега тя щеше да представлява надгробен камък за моята малка сестричка.

Пийт спря колата край пътя точно до знака. Бавно и неохотно татко излезе навън. Пийт го последва. Аз извадих лопатите и ги подпрях отстрани на колата.

Присъединих се към двете фигури, които едва се виждаха в тъмнината. Татко бавно вървеше и оглеждаше мястото от двете страни на пътя. Стигнахме до другата табела, на която пишеше „Добре дошли в окръг Роскомън“. Двете табели бяха почти на сто метра една от друга.

— Къде е междината? — попита татко. — Сигурно е по средата между двете табели.

— Сигурно — отвърна Пийт, в гласа му звучеше почуда.

Завъртяхме се, изминахме приблизително половината разстояние и спряхме отново.

— Забравих да взема фенера — каза татко.

— Не се тревожи за това. Избери мястото, а аз ще докарам колата и ще насоча фаровете.

Татко се отдалечи от пътя и огледа мястото от другата страна на канавката. Отново се спря и остана неподвижен. Никога не бях го виждал така скован от нерешителност.

— Тук е мочурище.

Никой от нас не отговори.

— Безчовечна сган, искат да погребем малко дете като куче.

— Безчовечна е меко казано — откликна Пийт с чувство. —

Няма ли по-добро място да я погребем?

— По нашия край има специални места по границата между околиите и ничии парцели на кръстопътищата. Но най-често хората използват ивицата между земята и морето. Най-често там — пясъчните дюни досами морето.

— Далече ли сме оттам? — попита Пийт.

— Много далече — отвърна татко. — Ще стигнем там чак призори, а това се върши нощем, най-добре в полунощ.

— Какво да правим?

— Да ти кажа честно, Пийт, не знам какво да правим. Мислех, че това място е подходящо, но не мога да погреба бедното създание в мочурище край пътя.

— Искаш ли да знаеш какво правят хората в Баликлеър?

Татко направи няколко крачки и се върна на пътя.

— Да, кажи ми.

— Не го споменах, защото мислех, че си решил как да постъпиш. Пък и хората не обичат да говорят за това.

— Знам. Разбирам — каза татко. — И при нас е така. Само мъжете знаят къде е гробът.

— В Баликлеър погребват бебетата в ъгъла на протестантското гробище.

— В протестантското гробище? — попита татко удивено.

— Помогнах на един съсед да погребе детето си преди около година.

— В протестантското гробище!

— Те май нямат нищо против бебетата да се погребват в християнски гробища. Изглежда са по-цивилизовани от нашите.

— Те допускат католически бебета в своите гробища?

— Бебетата все пак не са кръстени, така че не са нито католически, нито протестантски.

Представих си приветливото малко гробище на протестантската църква, където ходеше семейството на Хейзъл в неделя, и за малко да извикам на татко „Да, точно там трябва да погребем Анджела“.

— Не знам дали е редно.

— Така правят хората в Баликлеър и то ми се вижда разумно.

— Трябва ли да искаме разрешение?

— Едва ли. Мисля, че се прави тихомълком. Никой не иска разрешение. Никой не дава разрешение. Никой не научава за това. Но

хората си знаят. Знаеш как става. Протестантите са свестни в това отношение. Разбираят затруднението на хората. Затова оставят един ъгъл на гробището празен и мине-не мине там се появи нова могилка, но те не питат.

— Според теб как трябва да постъпим, Роби?

Въпросът ме втрещи, защото татко наистина се терзаеше от нерешителността си и наистина искаше да разбере какво мисля аз, търсеше съвета ми. Сякаш в този мрачен миг, на този мрачен път, аз внезапно бях пораснал. Опитах се да се стегна, за да отговоря както се полага на възрастен.

— Според мен ще е ужасно да погребем Анджела тук. Мисля, че ще е много по-добре в протестантското гробище, където ще можем да ходим на гроба ѝ.

Татко помисли малко и каза:

— Добре. Тогава ще бъде в протестантското гробище.

И ние се обърнахме към колата и закрачихме малко по-леко, тримата един до друг, и аз вървях печално, в крачка с мъжа отляво и с мъжа отдясно.

35

Винаги ми е бил интересен случаят със слепотата на свети Фърнан. Всеки знае легендата — той ослепял, защото всяка сутрин ходел в Скрийн да види приятеля си свети Адамнан, вървейки срещу изгряващото слънце, а вечер се прибирал, крачейки срещу залязващото слънце. На мен обаче тази история винаги ми е звучала малко неубедително. За какво му е на един отшелник, изbral да живее в тази свещена гора, да пътува всеки ден до Скрийн? Във всеки случай количеството слънце, на което се радваме в Тирера, сутрин или вечер, едва ли е достатъчно да увреди ретината. Но идеята да бъде ослепен от слънцето е очарователна. Дали не е бил подвластен на древния порив да обожествява изгряващото слънце? Това ми се струва доста по-правдоподобно.

Местността Олтърнан, наречена на светеца, или просто Вирът, както я знаят хората, винаги е била място за поклонение. Всеки помни как се събраха хората там във времето от Гирлянддената неделя — последната неделя на юли, до петнайсети август — Успение Богородично. Във всеки от тези дни човек можеше да изпълнява своя молитвен ритуал, но само призори, преди изгрев-слънце. Периодът съвпада с Августовския пир или Лунаса, така че дали същите обреди не са били изпълнявани хиляди години преди християнството да си присвои и местата и ритуалите?

Неведнъж си извършвал този ритуал, избирайки делнични дни, когато наоколо няма жива душа. Но когато си идваше за ваканцията през втората половина от август, успяваше да присъстваш единствено на последния ден от празниците. И споменът за Олтърнан оставаше у теб заедно с другите спомени през цялата година.

Онзи ден ходих там. Сега, изглежда, мястото се посещава по-рядко. Хората идват за богослужението на петнайсети август, но никой вече не изпълнява онези молитвени ритуали. Въпреки това мястото не се е променило, реката все така се спуска на скокове от един вир на друг, вдълбани в скалата, каменната стена с нейните тераси, на които

светецът е спял и се е молил, изворът, на който умивал очите си. Всъщност мястото е същото, каквото го е възхвалил лудият Суини в своите песни преди петнайсет столетия: Олтърнан сред зеления лещак. И лешниковите дървета още са там, надвесени над реката.

Тук царят красота и тайнство, а обстановката напомня молитвен храм за преклонение пред природата и подозирам, че тук предците ни са отдавали почит на свръхестествените същества в продължение на поне седем хиляди години.

36

Опитвах се да заспя с ръка върху дървеното сандъче, което държах до леглото. В него пазех всичките си ценности, картички от Слайго, изрезки от вестници, но най-вече книги — „Златната съкровищница“ и разни книжки, които бях съbral от шкафовете в магазина на мисис Нали. Това бяха стари учебници от нейните синове. Всеки път, когато помагах на мама в пазаруването, аз се преструвах, че търся в шкафовете нещо определено. Тя държеше там захвърлени всякакви ненужни вещи, и ако попаднеш на някоя интересна книга, молех я да ми я заеме. Тя я прелистваше с копнеж, сякаш между страниците можеше да има скрито любовно писмо. След това ми я подаваше с думите:

— Можеш да я запазиш. Сигурна съм, че ще я използваш повече, отколкото моите.

И аз наистина ги използвах, изчитах ги всичките, учебници по история, учебници по география, и особено учебниците по английски език. Откакто погребахме Анджела в протестантското гробище, заспивах трудно. Затова лекичко вдигах капака на сандъчето, за да не разбудя татко и мама, и изваждах някой от учебниците по английски. Дълго разглеждах илюстрациите или пък препрочитах някое стихотворение отново и отново, докато го научех наизуст. Успявах да чета благодарение на тънката ивица светлина, процеждаща се между стената и пердето, което лекичко избутвах. Колкото по-малко прелистваш книгата, толкова по-малка беше вероятността татко и мама да ме хванат и да ми наредят незабавно да заспивам. А това не беше толкова лесно.

Все пак се опитвах. Лежах по корем. Легнех ли по гръб, сполитаха ме тревожни мисли. По корем спокойствието идваše по-лесно. Ръката ми галеше окуражителната хладина на дървеното сандъче.

Сандъчето беше от общежитието, в което татко бе живял, преди да се премести в Балиkleъr. То се намираше отвъд торфеното поле,

недалеч от работилниците. Една вечер, когато се връщахме от сушенето на торфа, срещнахме Бил Мъри, домакина. Той се мотаеше отвън, пушеше лулата си, и татко се отби да каже „здрасти“.

Стояха и си говореха, татко хвалеше Бил колко добре поддържано е общежитието, а Бил се оплакваше, че вече никой не живее там. Попитах татко къде е спял и преди той да успее да отговори, Бил предложи да ми покаже. Татко снизходително се съгласи. Беше една от онези летни вечери, когато дневната светлина сякаш е безкрайна, а слънцето е решило никога да не угаси фенера си. Бяхме работили здраво и се чувствахме доволни от себе си.

Бил ни поведе по права бетонна пътечка през прясно окосената морава към една от квадратните постройки. Отвори вратата и влязохме. Сгънатите койки бяха струпани една върху друга в далечния край на помещението. Шкафчетата бяха наредени едно до друго покрай съседната стена. До нас се издигаше купчина дървени сандъчета. Бил посочи къде са били леглото и шкафчето на татко.

Поинтересувах се за сандъчетата. Всеки квартирант получавал по едно от тях, държал го заключено под леглото си и пазел в него ценните си вещи. Бил се обърна към татко и го попита дали помни Големия Макарти и камъка. Той бил от графство Клеър и се отличавал с огромния си ръст и физическа сила, но всяка вечер изваждал от сандъчето си плоско морско камъче и го държал в ръка, докато заспи. Една сутрин забравил да го заключи и когато част от мъжете се прибрали вечерта, видели камъчето да се подава изпод възглавницата на Макарти. Те прихнали да се смеят и единият от тях казал, че ако се хвърли умело, този камък като нищо ще прелети чак до торфището. Друг от тях го взел, отишъл до вратата и с всички сили го запокитил в далечината.

— Прав си — рекъл, и всички отново прихнали да се смеят.

Когато Големия Макарти се приbral и забелязал, че е забравил сандъчето си отворено, трескаво затърсил камъка. Забелязал онези да се хихикат и побеснял. Мъжете побягнали. Когато се осмелили да се върнат, всички мебели били потрошени, а Макарти бил изчезнал. Повече не се чуло за него.

Татко попита Бил какво ще правят с купищата мебели. Продавали се. Веднага попитах по колко са сандъчетата. Два шилинга

и половина. Татко ме попита дали искам едно такова сандъче. Разбира се, исках. Бил накара татко да се подпише и го взехме.

Мислех си за Големия Макарти и неговия морски камък и съжалявах, че и аз не бях си донесъл един от Слайго, от Куангяр, камък, огладен от хиляди години приливи и отливи. Можеше да ми помогне да заспя.

Не рискувах да извадя книгата, докато не отгатнеш по равномерното дишане, че татко и мама спят. Пълната тишина вероятно означаваше, че още са будни и продължават да се борят всеки по свой начин с несподелена и неизразима скръб.

Малко по-късно чух шепот и наострих уши.

— Мислиш ли за гласуването утре? — попита мама.

— Да — отвърна татко.

— Какво ще се случи?

— Не знам. Ако мине — зле, ако не мине — пак зле.

— Много се тревожиш.

— Как да не се тревожа? Ако хората гласуват „за“, ще спрем работа още преди обед. Ще напуснем работилниците и в края на седмицата няма да има заплата. Ако гласуват против, положението ми остава несигурно. Началниците могат да решат да ме натирят за назидание. Могат да ме пратят на Бангор Ерис от другата седмица.

— Бангор Ерис не е краят на света.

— Не си виждала Бангор Ерис.

— Винаги можем да се върнем в Килиндъф.

— Не, не можем. Не можем да се върнем.

— Там бяхме щастливи.

— Там бяхме бедни и ако бяхме останали, щяхме да сме още победни. Тук имаме шанс. А сега, след като погребахме детето в тази земя, трябва да останем. Предадохме я, като я оставихме да умре, без да е кръстена.

— Не сме я предали. Избий си това от главата. Вината не беше наша. И няма значение къде е погребана, има значение къде е душата ѝ. А тя е над нас и ни гледа. Чувствам това до мозъка на костите си. Знам го, както знам собственото си име.

— А църквата? Тя какво казва?

— Добра католичка съм, но знам, че тук църквата греши. Анджела е при ангелите и ако утре отидеш на стачка, тя ще се грижи за

нас.

— Бог да благослови вярата ти. Но както ни гледа отгоре, може да ни види и как гладуваме.

— Защо да гладуваме? Имаме си картофи, зеленчуци, мляко и масло. Някои от хората тук и това нямат.

— Притеснявам се и за тях, особено след като ще излязат в моя подкрепа.

— Те не излизат само в твоя подкрепа. Те искат да признаят профсъюза. Колко пъти да ти го каже Доунал Фицджералд? Те се борят за себе си. Просто използват твоя случай, за да накарат Компанията да преговаря. А постигнат ли това, условията ще се подобрят. Може и опасността от Бангор Ерис да изчезне.

— Мисля, че ще гласуват в полза на стачката. Багерите трябва да излязат на полето след седмица и моментът е подходящ за стачка.

— Значи така ще бъде. Ще оцелеем.

— Може да ни изхвърлят от работа.

— Едва ли. Нали им трябва някой да им реже торфа?

— Да, но дали непременно? В блоковете има подреден достатъчно торф, който да им стигне за цяла година.

— Осланяй се на Бога и на Анджела, която ще бди над нас.

— Решил съм, ако стачката се проточи, да продам къщата в Килин.

— Наистина ли? Та ти си я строил със собствените си ръце, ти и братята ти. Нима можеш да се простиш с нея?

— Може би е добре да си отрежем пътя назад. Докато я има къщата, ще го има и изкушението да се върнем. Тук сме се установили и тук семейството има най-добри изгледи за бъдещето.

— Може би, но тепърва ще видим. Бог е добър и всичко, което се случва, е за добро.

Лежах вцепенен. Едва дишах. След смъртта на Анджела у дома почти не се говореше. Очакването на предстоящата стачка усиливаše усещането за съдбовност. Мама със своята решителност и непреклонна вяра беше единствената твърда почва под краката ни в несигурното тресавище на онези мрачни дни. Тя страдаше най-много и аз често се питах дали наистина черпи сили от вярата си, или се преструва на силна заради нас. Защото ние се нуждаехме от това.

Татковата идея да продаде къщата в Слайго ме смяя. Бях свикнал с мисълта, че нея винаги ще я има и винаги ще ни чака да се върнем. Беше немислимо да я продаваме. Всички с изключение на Анджела бяхме родени в тази къща. Както каза мама, там бяхме щастливи. Там също така изживявахме възторзите на нашите ваканции. Как така ще я продадем? Ако ни трябваха пари да оцелеем, щеше да се наложи. Но не беше само това. Може би че там просто бяхме твърде щастливи, бяхме твърде привързани към мястото. Татко вероятно разбираше, че никога няма да пуснем корени в чужда земя, докато продължаваме да теглим сокове от почвата на Килиндъф.

От седмици мисълта за стачката не излизаше от главите на хората. Но с наближаването на уречения ден за събитието се говореше все по-малко, докато накрая темата се обви в мълчание. Всички се страхуваха от това видение. Семействата вече едва издържаха от една седмица до следващата. Ако някой се разболееши и пропуснеше да отиде на работа, в края на седмицата не получаваше заплатата си и семейството му трябваше да пазарува на вересия. Да се погаси такъв дълг са нужни месеци. Ами ако се наложеше да не работят две или три седмици? Ако всички престанеха да работят, щяха ли магазините да продължат да им дават на вересия? Щяха ли да могат да си го позволят? И ако Компанията предприемеше твърд курс, дали нямаше да изгонят семействата от къщите им? Тъкмо тези неизвестни правеха всеки разговор по темата нежелан.

37

Откакто се завърнах, постоянно търся обяснение на онова странно пътуване, което предприехте с татко до върха на планината Кърлю в търсене на границата между двете графства. В днешно време хората говорят по-свободно по въпроси, които тогава се пазеха в тайна и бяха болезнени. Освен това впоследствие Църквата призна, че лимбът е измама, хитрост, с която клирът е пришпорвал паствата си да кръщават децата възможно най-бързо.

Обичаят бил бащата да отнесе трупа на некръстеното дете и да го зарови в полунощ на границата между две землища или две енории. Използвали и ничия земя, оставена на някой кръстопът. В район като Тирера обаче най-често извършвали такива погребения на брега на морето.

Дълго мислих върху това, имах чувството, че мозъкът ми ще се пръсне, понякога мислех по цяла нощ. Най-после ме озари една идея. Пограничното място не принадлежи нито на едната страна, нито на другата. То е външно място. А полунощният час, разделящ предния ден от следващия, е външно време. Дали погребението не представлява някакъв ритуал? След като новороденото в християнския свят било про克ълнато да отиде в лимба, дали не го предлагали на шидите^[1] с надежда за по-добър задгробен живот? Пролуките във времето и в пространството са били използвани от шиди да напускат другата земя, защо да не се използват и за достъп дотам? Най-отчетливата от всички граници, тази между земята и морето, между две стихии, вероятно се е считала за най-могъщата граница и следователно е била използвана най-често.

Моята теория, че тези погребения са свързани с древен ритуал по принасянето на тези деца на шидите, се подкрепя от Том Конър, който е дълбоко запознат с древните традиции в този край. Той не бе чувал за подобна идея, но тя не е и нещо, което хората свободно биха признали с оглед на отношението на Църквата към езическите ритуали. Все пак, каза той, в нея може би има нещо вярно, тъй като някои хора

погребвали некръстените си деца сред кръглите руини — могили, за които се вярва, че са подвластни на друидски магии и са входове към отвъдното.

Последната му забележка ме порази. Тя доказваше моята теория с положителност. Най-сетне разбирах защо татко предприе онази странна одисея с трупа на Анджела, макар и да не я доведе докрай.

---

[1] Шиди (Sidhe) — митични същества в ирландската митология, подобни на феите. — Б.пр. ↑

38

— Ти си Роби, нали? — Няколко мига не бях в състояние да го възприема, макар да го бях разпознал веднага. Бях излязъл да видя кой чука и ей го на, застанал на прага. Уили Морахан.

— Баща ти вкъщи ли е, Роби?

— Няма го, мистър Морахан. Ще влезете ли?

Дръпнах се и той мина покрай мен в своя син костюм и вратовръзка, и в снежнобялата си риза, оставяйки след себе си силен аромат на уиски и цигари. Беше неделя вечер, в къщата цареше спокойствие и ред, и аз не се смутих от неочекваната визита. Поканих го да седне на кушетката. В кухнята нямаше друг освен мен. Под мишницата му имаше пакет, увит в кафява хартия, който той стискаше така, както банковите чиновници носят сутрешния вестник или пък банковият директор — чадъра си. Когато го поставил на масата, разбрах, че е бутилка.

— Татко и мама слязоха в селото — обясних аз, питайки се как щеше да реагира татко на този гостенин.

— Сигурно няма да се забавят — отвърна той. — Ще ги почакам, ако не възразяваш, Роби.

Не знаех колко ще се забавят. Те дори се бяха колебали дали изобщо да излизат. Имаха навик всяка неделя вечер да посещават магазина на мисис Нали. Мама правеше някои покупки и хубавичко се наприказваше с мисис Нали, тъй като по това време в магазина рядко имаше клиенти. Докато жените си говореха, татко изпиваше бутилка черна бира на тезгяха. Той избягваше да ходи в кръчмата, защото не можеше да си позволи поредиците почерпки в компания. Но тази неделя вечер всичко беше различно. Стаката продължаваше вече цяла седмица, в четвъртък татко не бе получил чек и настояваше, че не може да си позволи лукса да изпие бутилка черна бира. Мама настояваше, че мисис Нали ще се обиди, ако не приемат нейното предложение да направят обичайните си покупки на вересия, като изрично беше подчертала, че няма значение кога ще си оправят сметките.

— Искате ли чаша чай, мистър Морахан?

— Чай ли, Роби? Сигурен съм, че правиш отличен чай, но аз съм на нещо по-силно. Можеш ли да намериш две чаши? — Той разопакова бутилката. Беше уиски „Пауърс“.

Отидох отзад да взема чашите. Точно такава възможност чаках. Влязох при Айлийн, която лежеше на леглото и четеше книга, и ѝ заръчах да изтича до магазина на мисис Нали и да каже на татко, че Уили Морахан го очаква.

Когато поставих двете чаши на масата, той извади тапата и щедро ги напълни. Взе едната чаша в ръка, сякаш щеше да вдигне тост, и премести другата през масата.

— Това е за баща ти — каза той, като посочи чашата. Отдъхнах си. За миг бях решил, че го сипва на мен.

— От доста време се каня да навестя баща ти, от много време. Но времето лети неусетно. Исках да пийна с него по едно, даже не по едно, а по няколко. Има доста, за което да си говорим двамата с баща ти.

Той отпи от чашата си и аз осъзнах, че вече е пиян. Дотогава увереното му държане го бе прикривало.

— С баща ти се знаем от много отдавна, още от нашия край.

Не бях чул татко да говори за него като за близък приятел, а само като за познат, още повече, че татко се знаеше с много хора. Чудех се каква е целта на това посещение и дали не носи лоши вести за стачката, или пък е решил да се опита да подмами татко да отстъпи и по този начин да подкопае единството на работниците.

Вече щеше да е доста трудно да накарат мъжете да се върнат, без да са удовлетворили напълноисканията им. В понеделник сутринта те гласуваха и после напуснаха работните си места. Някои бяха гласували против, но след това се присъединиха към стачните постове отвън. Беше нещо съвсем ново и те изпитваха ужас от онова, което предстоеше да се случи. Но онova, което се случи, ги изненада. Първият камион на Макхенри пристигнал да натовари торф за Дъблин. Когато видял стачния пост, шофьорът спрял камиона пред веригата от мъже. Според очевидци бил дребен жилав човек със силен дъблински акцент. Разговорил се с мъжете за техните искания, докато през това време камионите продължавали да пристигат и да спират отзад. Не

след дълго се образувала колона, дълга половина миля, повечето от камионите били на Макхенри, но имало и други.

След това, пред тълпата от угрожени шофьори и решителни стачници, дребният дъблинчанин скочил на капака на камиона си и изнесъл въодушевена реч. Той членувал в същия профсъюз и нямало да мине с камиона си през стачния пост. Татко каза, че речта му не можела да се преразкаже, защото била изпъстрена със сквернословия. Наругал собствениците, началниците и инспекторите, наричайки ги „долни мекерета“. Призовал работниците да бъдат твърди и да отстояват правата си, а другите шофьори — да последват примера му. После се метнал в кабината, запалил двигателя, обърнал камиона, надувайки клаксона, и бавно повел хората в обратната посока. Останалите шофьори последвали примера му и цялата кавалкада отпътувала шумно под възгласите на танцуващите стачници.

— В ръцете ни са — крещял Доунал Фицджералд, — в ръцете ни са. Не могат да изнесат и един калъп от това торфище. Не могат да пипнат резервите, не могат да ни оставят навън.

Стачният пост се превърнал в плътна преграда, а мъжете се трупали пред входа така, че дори булдозер да не може да мине, без да ги премаже.

— Казаха ми, че си много добър редач на торф — каза Морахан, пълнейки повторно чашата си.

— Не чак толкова — отвърнах, изненадан, че той изобщо знае, че съм работил на торфището, макар да се гордеех с постиженията си.

— Чух, че си бил добър.

— Не съм правил повече от половин парцел за един ден. Много хора редят по цял парцел на ден.

— Половин парцел е много добре за момче на твоята възраст. Но ти май си падаш доста по книгите. Четенето на книги и реденето на торф не вървят много заедно. — Той се засмя, докато си сипаше отново.

— Знаеш ли, Роби, че и аз бях доста добър ученик в училището в Бъноуен. Тогава ни учене господин Джойс. Няма как да го знаеш. Той умря отдавна. Та той казваше, че съм бил най-добрият ученик, който някога е имал.

Знаех, че това не са празни хвалби. Татко и мама неведнъж бяха споменавали, че той бил изключителен ученик, и знаеха това не от

свои впечатления, тъй като бяха ходили в различни училища, а от хорските приказки.

— Можех да стана всякакъв. Можех да стана доктор или адвокат. Можех лесно да стана инженер, но не си го представям след всички крамоли, които съм имал с инженери.

Той се изсмя и още веднъж напълни чашата си. Бях смаян от количеството уиски, което погълъщаше, но то вече започваше да му се отразява. В иначе прецизния му говор започна да се долавя заваляне. Чувствах, че е на път да се разчувства.

— Само дето пари нямахме, Роби, пари. Ако видиш моя край само, Бъноуен. В сравнение с него вашето село Килиндъф е като цветна градина. Майка ми имаше пет акра мочурлива земя и вдовишката си пенсия. Мочурливите акри не можеха да изхранят и една коза. Ако видиш къщурката ни, Роби.

— Виждал съм я.

Наистина бях виждал къщата на майка му. Докато бяхме за ваканцията в Тирера, татко и аз обиколихме цялата околност с колелата. Той ми показа всички забележителности, които исках да посетя, включително Каменната плоча. По пътя минахме през Бъноуен и той ми посочи къщата, в която живееше майката на Уили Морахан, и тя наистина представляваше печална гледка. Питах се защо не ѝ построи нова къща с многото пари, които изкарваше.

— Виждал си я — повтори той и в гласа му прозвучава разочарование, сякаш би предпочел да говори за нея като за нещо абстрактно. — Нямаше как да отида в колеж или в университет. Но за теб ще бъде другояче, Роби. Залягай над книгите и не мисли как да изкараш повече от половин парцел.

— Може би ако изкарам повече от половин парцел ще набавя пари за колежа или за университета — заявих небрежно в желанието си да разведроя разговора. — Татко и мама трябва скоро да се приберат. — Но знаех, че ако те искаха да се срещнат с него, вече щяха да са тук. Още преди известно време бях чул Айлийн да се прибира в стаята си.

— С баща ти се знаем отдавна, Роби. Все си мислех да се отбия и да го изведа да пийнем здравата. Щяхме добре да си поприказваме. Той беше много добър футболист. Знаеш ли?

Татко не беше много добър футболист, беше легендарен. Кутията с медали на дъното на шкафа доказваше, че е бил много добър, но

възторгът, с който хората от Тирера разказваха за неговите подвизи и тези на братята му, хвърляше около него ореола на легенда. Аз живеех в сянката на неговата слава. Понасях снизходителните изражения на лицата им, когато чуваха, че съм гола вода.

— Гледал съм го, когато беше на върха на силите си. На няколко окръжни финала. Боже мой, Роби, да го беше видял как укротява висока топка, как минава през противниковия отбор и най-яките защитници драскат около него като бублечки.

Вече се беше разчувстввал, свел глава пред себе си. Ако толкова уважаваше татко, да му беше уредил пълната надница. Питах се каква е целта на неговото закъсняло гостуване.

— Баща ти беше корав мъж, Роби. И аз бях корав мъж. Жалко, че никога не пийнахме както трябва, двамата, в някой бар, двама мъже от Слайго, да си поприказваме за едно време.

— Може би някога — предположих аз.

— Късно е, Роби, късно е. Това е краят на един корав мъж.

— Защо? — попитах аз, озадачен и леко разревожен да не е намислил да си причини нещо.

— Краят на един корав мъж. Утре съм за Холихед.

Сърцето ми подскочи. Дали не са го уволнили? Дали стачката не беше приключила? Знаех какво означава човек да е за Холихед^[1]. Фразата се използваше от онези, които емигрираха в Англия.

— Защо сте за Холихед, мистър Морахан?

— Вече не съм мистър Морахан, Роби, така че наричай ме просто Уили. За Холихед съм, защото заминавам. Приключих. Виждаш края на един корав мъж.

— Защо заминавате?

— Защото искат да ме прехвърлят. Предложиха ми работа в Офали като диспечер. Що за работа е това? А? Да седя по цял ден и да гледам как вървят локомотиви напред-назад по линията. Можеш ли да си ме представиш на такава работа? Аз им разкопах лайняното торфище. Аз го пресуших, аз пуснах багерите в него. А имах само хора с лопати. Разкопахме им лайняното торфище и виж го сега. А те си седяха в канцелариите и ме гледаха. Вече ме смятат за ненужен, защото имат машини. Ще дойде време, Роби, и на това торфище ще работят само хора с машини. Ти вече си го видял, нали? Видял си комбайна да обработва земята покрай рова там, където преди имаше

цяла бригада работници и чистеха торфището, преди да тръгне багерът. Сам си видял промяната, Роби. И машината за събиране. Само виж колко хора бяха нужни преди, за да слагат торфа на конвейера. Стотици. Догодина няма да трябва нито един. Вече са направили машина, която събира калъпите от кошарките без ръка да ги пипне. Ще измислят и машина, която да реди калъпите. Ще видиш, само почакай.

— А стачката? Свърши ли?

— Ако бяха дали на Джо надницата, щях да им прекъсна стачката. Бях готов сам да карам един от багерите, но тези кучи синове ме попитаха дали ще свърша и шлосерската работа, която беше останала недовършена. Човек би си помислил, че изобщо не искат работата да започне, така са си легнали на кълките. Ако ме бяха оставили аз да ръководя, щях да доведа от запад цяла група мъже, които да подхванат работата. Но не. Те са решили, че трябва да има промяна и че съм много подходящ да насочвам локомотивите в Офали.

— Дали ще приключат стачката?

— Нямам ни най-малка представа какво мислят да правят тези лайнари, но докато времето е лошо, те не бързат. И без това багерите не могат да излязат. Така че не им дреме. Не трябва да плащат на хора, които не работят, докато чакат времето да се оправи. Спестяват маса средства.

— Какво ще правите сега?

— Не се тревожи, Роби. Ще оцелея. В Англия строят модерни пътища. Под Лондон копаят тунели. Има много работа, и то сериозна работа.

Той погледна златния си ръчен часовник и изсипа остатъка от бутилката в чашата си.

— Роби, трябва да тръгвам. Обещах на няколко приятелчета да се срещнем в хотела, преди да затворят. За по няколко почерпки за сбогом. Знаеш как е. Съжалявам, че изпуснах Джо. Кажи му, че съм идвал, и му кажи да пие едно за мое здраве, когато се връне — той кимна към чашата уиски на масата.

Пресуши чашата си и се изправи доста пъргаво за човек, изпил почти цяла бутилка уиски. Аз също станах, радостен, че най-сетне си тръгва. Той се обърна към мен.

— Роби, и една последна услуга. Помоли Джо да представи нещата по-добре, когато се връща по нашия край. Знаеш какво искам

да кажа.

И той направи нелеп опит да кимне съзаклятнически. Едва ли започнах да го харесвам повече, но започнах да го съжалявам и да си мисля, че може би и той беше по някакъв начин жертва.

Когато татко и мама се прибраха половин час по-късно, аз горях от нетърпение да им разкажа новините. Но татко запази свъсената си физиономия и каза:

— Хубаво, че ни предупреди, Роби.

Посочих чашата уиски, която Морахан беше оставил за татко, той я занесе до печката, отвори вратата и я хвърли в огъня. Краткото лумване на пламъка беше неговият тост за здравето на коравия мъж.

---

[1] Холихед (Holyhead) — пристанищен град на западния бряг на Англия. — Б.пр. ↑

39

По време на последната ти ваканция в Слайго двамата с Антъни посетихте магазина за сувенири в Иски. Търсехте картички с изгледи от този край, които да занесеш обратно със себе си. Вече имаше един стар фотоапарат, с който снимаше пейзажи и хора, но пощенските картички бяха по-подходящи. Докато ти ровеше из картичките, Антъни разглеждаше сувенирите. Той взе една пластмасова къщичка със сламен покрив, повъртя я в ръцете си и каза на продавачката:

— Не я бива. Мога да направя по-хубава.

Продавачката се развесели.

— Можеш ли? — попита тя.

— Със сигурност — отвърна Антъни.

Тя влезе в задната стаичка и се върна с голям пакет пластилин.

— Добре — рече тя. — Да видим какво можеш. Направи къщичка със сламен покрив и ела пак да ми я покажеш.

Антъни взе пластилина и се прибрахте в Килиндъф. Къщата на Малоуни отсреща беше със сламен покрив. Антъни започна да моделира къщата, градината, портата и за нула време измайстори пепелник, в който цигарата се поставяше на портата.

На следващия ден се върнахте в магазина и продавачката се възхити от неговия пепелник къщичка. Тя му поръча да се върне след няколко дни, за да му покаже нещо. Изчакахте три дни, изпълнени с любопитство, и когато отново отидохте в магазина, видяхте на витрината дванайсет бели гипсови отливки на неговия пепелник. Ето че и ти бе удивен.

— И в рисуването ли си толкова добър? — попита продавачката.

— Защо не оцветиш тези отливки и ако се продадат, ще ти дам процент?

Това бе първата поръчка на Антъни.

40

На ъгъла бетонната пътека се разклоняваше, едната част водеше покрай нашите едноетажни къщи, а другата завиваше и вървеше покрай редовете двуетажни домове. Пътеките бяха тесни и пресичаха голата поляна. Когато видях Хейзъл отдалече, разбрах, че ще се срещнем на ъгъла, знаех, че ще се доближим толкова, че ще можем да се докоснем, толкова, че едва да се разминем, и сърцето ми препусна лудо, а умът ми се замъгли.

Когато стигна до ъгъла, тя не се опита да се промуши покрай мен. Бях се приготвил да стъпя на тревата, за да ѝ направя път. Но тя се спря. Усмихваше се.

- Чу ли новината? — попита ме.
- Каква новина? — чудех се колко ли глупаво изглеждам.
- Стачката свърши. Баща ти не знае ли?
- Той е на стачния пост. Още не си е дошъл. Как разбра?
- Един от работниците се отби да каже на баща ми.
- Баща ти трябва да е доволен. Вече ще се отнасят с него по-добре. И с всички.
- С всички — каза Хейзъл и почувствах, че потвърждението ѝ се превърна в многозначително мълчание.
- Ще му дадат свястна работа, нали така? — наруших аз мълчанието ѝ.
- Сигурно, но вече няма значение. Замиnavame за Англия.
- За Англия! — зяпнах аз.
- Отдавна бяхме решили, но татко искаше да остане, докато стачката свърши. Не искаше да предаде мъжете, като си тръгне по време на стачката.
- Но стачката свърши и той ще си тръгне!
- Да, сигурно.

Не можех да разбера как така някой ще чака по-добри условия и когато ги спечели, ще напусне. След осемте седмици стачка всички семейства в Парка бяха останали без пукната пара, всъщност по-лошо

от това, и семейство Мартин едва ли правеха изключение. Ако бяха решили да заминат за Англия, защо не го бяха направили по-рано? Джордж беше подложен на такова отношение, че никой не би го упрекнал, ако напусне. Как изобщо бе издържал осемте седмици на стачка само заради принципа?

— Жалко.

Само че докато се опитвах да схвата смисъла на тази постъпка, аз всъщност мислех за ужасните последствия от нея — това, че Хейзъл щеше да изчезне от света ми.

— Да — каза тя и гласът ѝ се сниши до шепот.

— Но защо? — попитах.

— Мама е нещастна. Тя смята, че тук винаги ще бъдем различни.

В Англия ще ни приемат по-лесно.

— Ще бъдете ли по-щастливи в Англия?

— Мисля, че мама ще бъде. Може би и татко, но той успява да свикне навсякъде.

— А ти?

— Не знам. Мястото ще ми липсва.

— Това място?

Погледнах мястото, на което бяхме застанали и си дадох сметка, че се помайвам и бърборя с Хейзъл Мартин вече цяла вечност. Тя се засмя, уловила учудения ми поглед.

— Имам предвид Парка. И Баликлеър. Но и този ъгъл. Толкова много пъти сме се разминавали на този ъгъл.

Бях удивен. Не бях допускал, че тя ме забелязва, когато се разминаваме, макар да се усмихваше и да казваше „здравей“. Да, на този ъгъл се бяхме разминавали хиляди пъти. Запитах се дали тези срещи бяха породили и у нея същата буря от объркани чувства. Невъзможно.

— Когато умрем, нашите два призрака ще продължат да се разминават на този ъгъл — засмя се тя, но в блясъка на очите ѝ имаше тъга.

У мен се надигна ярост, защото не намирах утеша в това, че призраките ни ще се срещат, и исках тя да остане, за да може всеки път, когато минавам по пътеката, да изпитвам въздорга от възможността да я срещна на ъгъла; изпитвах ярост от това, че животът без нея щеше да бъде като живот без слънцето в небето, без

птиците в дърветата, без пътя към Слайго. Но от устата ми не излезе и звук, нито дума от странните неща, които исках да изрека.

И сигурно защото стоях там почервянал, плувнал в пот, неподвижен като камък, тя се засути.

— Тръгнала съм да видя Ан — рече тя.

— Добре.

Бях замръзнал на място, мозъкът ми се беше вцепенил, бях напълно парализиран. Тя се обрна да продължи по пътя си и това предизвика у мен реакция, неволен спазъм като жалкото плясване на умираща риба.

— Ще се върна да кажа за стачката.

Извървях с нея обратно петдесетте метра по пътеката, докато стигнахме до нашата къща.

— Ще се зарадват, че стачката е свършила — каза тя, прекъсвайки неудобната тишина, за да се сбогуваме отново.

— Да. Но на мен ще ми бъде тъжно, че заминавате за Англия.

— Благодаря, Роби.

Стори ми се, че тя леко поруменя и че гласът, който произнесе името ми, сякаш пееше. Но тя все пак се обрна и продължи към къщата на О'Донълови, а аз почувствах, че вече никога няма да успея да говоря с нея така.

Сигурно съм обявил края на стачката с тон на палач, защото мама ми хвърли кос поглед — между новината и начина, по който я произнесох, имаше пълно несъответствие.

— Наистина ли? Откъде знаеш?

— Хейзъл Мартин ми каза. Един от работниците минал да каже на баща ѝ.

Айлийн и Майки затанцуваха из кухнята. Мама седна на кушетката поразена, сякаш ѝ бе трудно да възприеме този обрат на нещата.

Бяхме оцелели. Поне така изглеждаше. Бяхме оцелели с помощта на мисис Нали, която ни даваше продукти на кредит. И други хора ни бяха помагали. Първата неделна вечер от стачката Чарли Ратиган пристигна в Парка с колелото си. Същата сутрин след литургия не бях отишъл за яйца, както бях свикнал, защото нямахме десет шилинга. Та Чарли свали пазарската торба от кормилото на колелото си и почука на

вратата ни. Влезе вътре, но не пожела да седне. Бил тръгнал за кръчмата, каза. След което оставил торбата на кухненската маса.

— Това са ви яйцата — каза той, като се обърна към мен. — Не ме е грижа кога ще ми ги платите, но ще се разсърдя, ако не идваш да си ги взимаш всяка неделя. А и никога да не ми ги платите, няма да си изгубя съня. Яйца и пари ще има и след нас, когато умрем и вече ни няма на този свят.

Джим Шанът също ни посети. Беше събота вечер, три седмици след началото на стачката. Той пък носеше чувал на багажника на колелото си. Когато го внесе вкъщи, извади от него тълста кокошка, прясно заклана и неоскубана, с изключение на едно петно отпред на гърдите. Джим посочи голото петно.

— Това да не ви притеснява — рече той. — Трябваше да разхвърлям малко пера из двора, за да си помисли госпожата, че лисицата я е изяла.

Следващият ден беше неделя и ние се гостихме като господари.

Но с изключение на тези моменти битката за оцеляване беше мъчителна. Неспирният дъжд потискаше духа ни. Знаехме, че споразумение няма да има, докато торфището продължи да подгизва, и постоянно се взирахме в сивото небе, измервахме количеството паднал дъжд, молехме се вятърът да разкъса плътната облачна пелена. В продължение на шест седмици стихиите не проявиха милост, сякаш бяха на страната на управата, сякаш се чувстваха длъжни да накарат работниците да страдат заради своя бунт. След шест седмици дъждът спря и всички заговориха за торфището и за скоростта, с която съхнеше то.

Когато татко се прибра, по изражението му не можеше да се отгатне дали нещата са минали добре. Отсъствието му от работилницата беше придало на лицето му свеж цвят, но халът ни поддържаше мрачното му изражение.

Наобиколихме го и зачакахме да проговори.

— Утре сме на работа.

— Отстъпиха ли? — попита мама.

— Да. Днес свикаха началник-zechovете и казаха, че искат споразумение.

— Чисто и просто.

— Чисто и просто. Торфището е почти готово за багерите, така че те не са загубили нищо. Спестиха си доста пари от заплати.

— Ще ти плащат ли пълната надница?

— Да. Съгласни са да наемат и Джордж на пълен работен ден.

— Значи край. Свърши се!

— Не съвсем. Момчетата от профсъюза решиха да натиснат още и им връчиха списък с двайсет искания. Заявиха, че искат да се провеждат редовни срещи с управата, за да се решат и много други проблеми. Това ги стресна, но се съгласиха да признаят профсъюза и да провеждат ежеседмични срещи с началник-цеховете.

— Това е чудесно.

— Да. Вече никой няма да ни мачка и заплашва. Okаза се за добро, макар и да се поизмъчихме.

Седнахме да вечеряме. Мама сложи тенджерата брутин по средата на масата и започна да сипва. От всички евтини ястия, с които се прехранвахме през осемте седмици, това ни беше любимото — мачкани картофи с лук, мляко и масло.

— Ще работим извънредно, докато излязат багерите — каза татко и настроението му се повиши със загребването на брутина пред него. — Ще ни плащат при ставка едно и половина.

— Това звучи добре.

— Ако не бързате много, ще можете да си наваксате изгубените надници от извънредния труд — осмелих се да забележа.

— Няма да стане. Хората бързат да изкарат багерите. Колкото по-скоро ги изкарат, толкова по-скоро ще има торф за сушене, където се надяват да наваксат. Затова са готови да изнесат багерите с голи ръце, ако се наложи.

— Всички са закъсали — съгласи се мама. — Не знам как изобщо са издържали някои от тях.

Татко погледна мама, а след това и нас. Усетих, че се готви да каже нещо важно — нещо, което до този миг бе тайл в себе си.

— Предложиха ми добра цена за къщата в Килиндъф и мисля да я продам.

Настана пълна тишина. Бях онемял от потрес. Погледнах към мама. Тя беше заета с вечерята си и аз разбрах, че вече са го обсъдили.

— Но защо? — успях най-сетне да отворя уста. — Стакката свърши. Вече ще ти плащат повече. Когато започне сушенето, ще си

върнем дълговете.

— Имаме доста дългове, а аз не обичам да карам хората да чакат за парите си. Освен това наесен ще почнеш гимназия. Ще има да се плащат такси и учебници.

Щеше ми се да кажа, че ще спечеля стипендията, но не можех да отворя дума по този въпрос, откакто ме бяха изключили от подготвителния клас, макар на изпита да се бях справил добре, всъщност отлично.

— Семейство Малоуни искат да я купят — каза мама тихо. — Хубаво ще е те да живеят в нея.

— Но те си имат своя къща.

— Тя е много стара. Мина времето на сламените покриви — каза татко. — За тях ще е много по-лесно да се преместят в нашата къща, вместо да строят нова.

Повече не можех да понасям разговора и замълчах. Достатъчно болезнена беше мисълта, че ще загубим нашата къща, но беше направо непоносимо да си представя, че къщата на Малоуни ще изчезне. Това беше къщурка със сламен покрив от най-старите, уютна и сумрачна отвътре, а входната врата беше винаги отворена. Татко я наричаше къщата на Малкия Джон, но всъщност там вече живееше семейството на този Джон, Майк и Чарли, Бриджи и Кейти, най-сърдечните и гостоприемни хора, които човек можеше да си представи. Намираше се от другата страна на кръстопътя, на всички им беше на път и всички се отбиваха в нея. От сутрин до вечер разни хора влизаха да поздравят и да обменят новини. Не можех да си представя, че сърцето на селото ще спре да бие. Не можех да си представя, че вече няма да имаме своя къща, в която да се завръщаме. И не можех да си представя, че Хейзъл ще замине за Англия и аз повече никога няма да я видя.

41

Предците ни по бащина линия били каменоделци. Те строили църквата в Иски, а когато енориашите останали без пари, те довършили църквата с уговорката да си получат заплащането в бъдеще. Когато обаче свещеникът си получил храма, забравил за дълга и те умрели в недоимък в каменоделната си работилница. Знаеш тази история. Чувал си я стотици пъти. Помнеше я, когато посети неделната служба там. Помнеше я, когато гледаше нагоре към високия свод, под който хорът пееше на твоето първо причастие и на конфирмацията ти.

Оттогава не бях влизал в тази църква, но не отдавна ходих в нея. На погребението на Антъни. Антъни наследи любовта към камъка. Но не за да строи църкви. Неговите произведения се раждаха с любов на открито, под широкото небе. Мога да си представя неземната му радост при всеки поглед, отправен към полето, към поляните от прещип и скалите, пръснати из Тирера, и всеки поглед към собствените му творения.

42

Писмото сякаш изгаряше джоба ми на път за училище. Новината, която съдържаше, палеше мислите ми, но не с болка, а с възторг.

Писмото се бе получило предния ден. Чакаше ме, когато се прибрах от училище и мама го беше сложила изправено върху нощното шкафче, без да го отвори. Когато прочетох думите „Имам честта да ви уведомя, че ви е присъдена стипендия...“, погледът ми се помъти, ръцете ми се разтрепериха, а коленете ми омекнаха. Продължих да се взирям в листчето, докато мама не го взе от ръцете ми да го прочете, след което го прочете още веднъж на глас. Настана смях и веселие, може би дори танци около мен в кухнята, аз седях като треснат, а другите си предаваха писмото от ръка на ръка, за да го четят и препочитат.

Преди още татко да се приbere от работа, аз бях възвърнал самообладанието си. Докато той се носеше на вълните на щастието, гордостта и възбудата, успях да изпрося разрешението му да напусна училище. Останалите момчета от класа бяха напуснали веднага, щом започна реденето на торфа, но татко, разбира се, беше останал верен на принципите си. Нямах право да отсъствам и един ден от училище, преди да настъпи ваканцията. При новите обстоятелства успях да му внуша, че повече от това, което съм научил, няма да науча и ще е по-добре да се хвана да редя торф и да печеля пари като връстниците си.

Нямаше да напусна обаче, преди да съм видял физиономията на Щипката, когато чуеше новината, че съм спечелил стипендията без помощта му.

Празните чинове изглежда дразнеха Щипката не по-малко от мен. От време на време ми хвърляше по някой кръвнишки поглед, но докато изнасяше уроците си, се обръщаше към момичетата. Най-често ни даваше писмени задания, докато оформяше дневника.

Онази сутрин ни провери по списък, след което продължи да вписва цифри в дневника, без да ни даде никаква задача. Няколко минути по-късно едно от момичетата вдигна ръка.

— Да, Мери, какво има? — попита той сприхаво.

— Получих писмо от общинския съвет, сър. Не съм избрана за стипендиия.

Той се смути леко.

— Жалко. А другите?

Другите две момичета вдигнаха ръце.

— Сър, аз също не съм избрана.

— И аз не съм, сър.

— Жалко. Но пък научихте доста неща в подготовкителния клас и натрупахте ценен опит, като положихте изпита. Ще ви бъде полезно за гимназията. Всички продължавате в гимназия, нали?

Трите момичета закимаха енергично. Той се готвеше да се захване отново с дневника, когато и аз вдигнах ръка.

— Да, Дауд, какво има?

— И аз получих писмо, сър. Дават ми стипендията.

В стаята се разнесоха възклициания и възбуден шепот. За миг си помислих, че ще заръкопляскат. Щипката ме изгледа и издаде горната си устна почти до носа си.

— Браво Дауд, справил си се отлично.

— Да, сър — изчуруликах аз.

— Тогава сигурно ще се запишеш в „Мел“, щом имаш стипендиия?

— Не, сър, в „Сейнт Мери“.

— Значи не те искат в „Мел“.

— Не знам, сър, не съм кандидатствал там.

Лицето му ставаше все по-червено, тъй като беше ясно, че няма да има последната дума. Другите ученици виждаха, че той се държи язвително, а аз му отвръщам дръзко.

— Е, „Сейнт Мери“ не е кой знае какво училище, но като за теб ще е добре.

— Благодаря, сър. Надявам се да се справя.

И той потъна в мрачно мълчание. Беше недоволен. Съзнаваше, че е прекалил, изразявайки се пренебрежително за местното училище, в което ходеха повечето момчета. Можеше да си има неприятности. Можеше да се забърка в истински скандал и го съзнаваше.

„Сейнт Мери“ беше ново училище, разположено на брега на реката откъм Конахт. Говореше се, че Елфинският епископ го бе

основал спешно, за да изпревари отварянето на местна професионална гимназия в провинция Ленстър. Наистина изглеждаше създадено бързешката, тъй като се състоеше от три стаи, принадели към сградата на общината. Пади и Вал също щяха да учат там, така че нямах търпение да започнем училище. Само онези, които се смятаха призвани за свещенически сан или можеха да си позволяят таксите за пансиона, отиваха в колежа „Сейнт Мел“ в град Лонгфърд. Ние го считахме за богаташко училище и никой в Парка не би и помислил да отиде там.

43

Как така не съм идвал досега? Безброй пъти са ми задавали този въпрос и безброй пъти съм го задавал сам на себе си.

Така и не намерих отговор, поне не такъв, който ти би разбрали. Несъмнено една от причините е ужасът от това, нещо да се е променило, ужасът да не би представата ми да се размине с действителността, ужасът, че ако съзра реалността, въздействието на картините в главата ми ще отслабне.

Седем хиляди години нашите предци строили домове и отглеждали животни, обичали се и се женели, раждали се и умирали на тази ивица земя между планината Окс и океана. Какво чудно има тогава, че сърцето ми започва да бие по-силно всеки път, когато се сетя за величествените крайбрежни скали на Окрис Хед, когато си представя възвишенията на Бен Булбен и Нокнария покрай залива, всеки път, когато си спомня трънака край пътя, където дядо ухажвал баба? Какво чудно има тогава, че всеки спомен от Тирера ме е преследвал, докато го пресъздам в думи?

Слайго е първата ми любов. И както всяка първа любов и тази е била мярката, с която съм измервал всяка следваща. И когато започнах да откривам други красоти, имах чувството, че съм изневерили, че съм извършил предателство. И макар да продължих да възпявам първата си любов с несекваща страст, светът постепенно се вмъкваше между нас и разстоянието се увеличаваше. Колкото по-продължително и гръмогласно я възпявах, толкова повече се отдалечаваше любовта ми, докато накрая осъзнах, че възпявам нещо, което вече съществуваше само в моите мисли.

Затова не се връщах. Бях ужасен от онова, по което най-силно копнеех.

Под моста, в основата на първия свод, големия свод, под който минаваше голямото течение, където минаваха лодките и където ние плувахме, имаше подпора, малък каменен остров, площадка около колоната, която предпазваше моста от придошлите води на реката най-вече през зимата. През лятото тази площадка беше идеална за гмуркане в средата на реката и дори самото стъпване на нея беше истинско приключение, тъй като дотам се слизаше единствено през парапета на моста.

Площадката беше любимо място и за рибарите. Ако човек не разполагаше с модерна въдица с макара, с която да хвърли стръвта си чак до средата на течението, подпората беше идеално място. Там ти стигаше и лесков прът, корда, груба кука, скрита в набучения червей, оловна тежест, затегната едва над куката, и коркова тапа от портвайн за плувка. След това сядаш на площадката и с часове гледаш корковата тапа, която се носи по средата на течението.

В края на септември настъпи продължително затопляне, каквото ни липсваше през цялата лятна ваканция. Несъмнено с цел да ни изтезава, слънцето изгряваше в своето великолепие сутрин, докато отивах на училище с колелото, и залязваше в златен разкош, докато се мързех над дебелите учебници по алгебра, геометрия, латински и естествени науки, странните нови предмети със странни имена. Но на обед имахме цял час почивка и щом звънецът удареше, пъхахме сандвичите в джобовете, мятахме се на колелата, дръпвахме въдиците си от живия плет, където ги криехме, и отпращахме към моста.

Събирали сме се сигурно по двайсет човека на площадката, като често ставахме, за да разплетем кордите си. В реката имаше много риба. Виждахме плуващите силуети: платика, таранка и червеноперка. Наблюдавахме съсредоточено корковите тапи, докато дъвчехме сандвичите си. Но рибата не се изкушаваше от нашите червеи. Завързваха се разговори.

— Ама какво плуване му направи този Арт, а?

— Майчице! Какво ли е искал да направи? Да преплува езерото ли? Или да стигне до Атлоун?

— Добре, че го намериха на острова. Можеше да умре там от глад.

— Едва ли. Щом е плувал оттук до Острова на светците, със сигурност е могъл да преплува оттам до брега. Това е десет пъти по-кратко разстояние.

— Може да е искал да се направи на Хъкълбери Фин.

— Може да е искал да покаже колко добър плувец е, след като се върна предварително от онази школа по плуване.

— На Острова на светците поне е нямало щипки.

— Какво имаш предвид?

— Когато се върна от школата, ми каза: „щипките са навсякъде“.

— Леле, затова ли се върна по-рано?

— Каза ми, че всички деца там били гадняри, не ги интересувало да плуват и да се развиват, а само се опитвали да го откажат, за да не плува, и те да спечелят.

— Да, непрекъснато го бъзикали, защото не е от града. Повечето там били от Дъблин.

— Жалко. Арт беше добър. Можеше да стигне до олимпийските игри.

— Абе ако треньорите са били щипки, а децата са били гадняри, ясно ми е защо се е чупил.

— Много си прав. Особено след всичко, което изтърпя. Доста щипки му се събраха.

— Какво значи това? — попита едно момче, което не беше ходило в нашето основно училище.

— Предишният ни учител, Щипката, започна да се занимава с Арт, когато майка му умря, под предлог, че Арт се нуждае от специално внимание. Вечер го водеше у тях, за да му помага с уроците. Нали се сещате как му е помогал. Бащата на Арт беше постоянно пиян и когато Арт му казал, че не желаете допълнителни уроци, баща му го пребил и му казал, че господин директорът е много добър към него и той трябва да се покаже малко по-благодарен.

— Къде е той сега?

— Върна се да живее с баба си в Ерис. Хванал се е на работа при някакъв автомобилен монтьор.

Не взех участие в разговора. Мислех си за Арт и за онзи последен разговор, който проведохме вечерта преди да замине за Ерис. Тогава ми каза, че е искал да се удави, да плува, докато изнемогне и потъне.

Плувал чак до Гът, миля и нещо надолу по течението, но не се изморил. След това минал през тесния пролив на Гът и навлязъл в езерото. Плувал още една миля навътре и започнал да се изморява. Оставил се да потъне в езерото, в кафявите мътни дълбини, а светлината на деня над него постепенно угасвала. Но тъкмо преди да изпусне дъха си, изскочил на повърхността като тапа. Плувал още известно време и опитал отново. Спуснал се към дъното на езерото, но тъкмо отворил уста, за да остави водата да се влезе в него, когато някакъв тласък го изкаран на повърхността.

Опитвал се отново и отново. Но всеки път езерото го изхвърляло обратно. Със своя бавен говор и сериозно изражение Арт описваше мрака на езерото и златните отблъсъци на повърхността, към които бил изтласкан всеки път. При всяко отваряне на очите му езерото, небето и далечната земя изглеждали все по-прекрасни. После пред него се появил островът с красива гора и останки от стари църкви. Водата вече била плитка и той излязъл на брега.

— Опа! — някой беше вдигнал поглед нагоре към парапета и се опитваше да привлече вниманието ни. Отгоре ни гледаше лицето на отец Хенри, червеникавата му коса блестеше на слънцето, а благодушните му черти бяха замръзнали в ледено изражение.

Някой погледна часовника си и възклика:

— Майчице!

Смутени и безмълвни, ние извадихме въдиците и ги омотахме около грубите пръти. Един по един се изкатерихме по колоната на моста. Минавайки покрай свъсения свещеник, всеки от нас измънкваше „Извинете, отче“.

Отецът ни последва в автомобила си, подкаран пред себе си групичката по пътя към училище. Подпряхме глупаво въдиците на стената до велосипедите. Отец Том седеше зад преподавателската скамейка в дъното на празната класна стая. Продължи да чете, докато и последният от нас се вмъкна в стаята.

Когато всички заехме местата си и вратата се затвори, той вдигна очи и ни изгледа.

— Момчета, вие пропуснахте двайсет и две минути от урока ни по английски език. Щяхме да изучаваме „Венецианският търговец“, един от великите шедьоври на световната литература. Щяхме да се запознаем с Шейлок, с нещастника Шейлок, запечатал своя безчовечен и демоничен образ в тази пияна и в съзнанието на всички поколения читатели до ден-днешен. Но може би вие имате по-важни занимания. Та, споделете с мен, докато се опитвам да овладея раздразнението си, каква неотложна работа осуети изучаването на „Венецианският търговец“?

За миг настъпи пълна тишина. После едно от момчетата отпред, което не успя да издържи на изпепеляващия поглед, прошепна:

— Бяхме долу на моста, отче.

— Долу на моста. — Той замълча, сякаш за да смели тази информация. — Долу на моста. Откакто съм в Баликлеър, забелязах, че една определена част от местните хора особено обичат да ходят на моста. Прави ми впечатление, че това са главно хора без работа. Често ги виждам там да се мотаят, да се почесват и да пушат цигара. Никога обаче не съм ги видял да вършат нещо полезно или плодотворно. Но пък може да греша, може изобщо да не съм прав. Може пък вие, момчета, да сте научили много по-ценни неща, прекарвайки двайсет и две минути на моста, отколкото бихте научили от нашия урок по английски език. Може да сте получили по-дълбоки откровения за живота, отколкото бихте намерили, изучавайки образа на Шейлок. Не бива така лековато да приемам, че двайсет и две минути зяпане на река Шанън не могат да са толкова полезни за вас, колкото двайсет и две минути в час. Затова ще ви предоставя възможност да ме убедите, че сте извлекли полза от своето пребиваване на моста. Във всеки случай съм прекалено ядосан, за да възстановя урока. Затова отворете тетрадките си по английски на нова страница и опишете онова, което сте научили, докато сте зяпали реката. Имате петнайсет минути да ме убедите, че сте прекарали това време ползотворно и ако успеете, ще забравим цялата случка. Ако обаче не съумеете да ме убедите, ще се върнем към изучаването на „Венецианският търговец“ в събота следобед. Ясно ли е?

Плътната тишина се запази, докато отваряхме тетрадките си, но ужасната заплаха ни порази като гръм. Извънредни занимания в събота следобед бяха нещо невъзможно. Много от момчетата бяха от

фермерски семейства, а съботните следобеди с хубаво време в края на септември след дъждовно лято бяха златни за селска работа, за прибиране на реколтата, за вадене на картофи, за прибиране на торф. Бащите им щяха да побеснеят, ако децата ги нямаше да помогат. Тези от нас, които живеехме в Парка, също имахме задължения, а някои дори продължаваха да работят почасово за Торфената компания, където трупаха сухия торф на блокове. Нашите бащи също щяха да се ядосат.

Щипката би ни наказал, като подпали ръцете ни със стоманения връх на жокейската си нагайка. Мисля, че в онзи момент част от наведените глави с носталгия си спомниха за неговия директен метод.

Написах заглавието: „Реката“. И изведнъж, докато редях мислено думи, в главата ми изникна образът на реката. Но не като бездушна течаща вода, както я възприемахме от моста, а такава, каквато я бе видял Арт — милостиво божество, отхвърлило жертвата на своя възлюбен син. Това беше реката, която го милваше и която му помагаше, докато той се стреляше нагоре и надолу по течението, а ние стояхме на брега и засичахме с хронометър времето му. Това беше реката, в чиито кафяви дълбини, далеч от златните слънчеви лъчи, се таяха тайни, тайните на келти и викинги, тайните на учени и майстори.

Продължавах да пиша, когато отец Том обяви край. Вдигнах поглед и разбрах, че всички са приключили и чакат мен. Но когато се взрях в лицата им и надникнах в тетрадките им, разбрах, че за тях реката не бе текла, а бе замръзнала неподвижна под ледения вятър на паниката им.

Отец Том прехвърли купчината тетрадки с ловките движения на картоиграч. Раздели ги на две и започна да ги разпределя, но когато приключи, всички тетрадки се събраха в обща купчина с изключение на една.

— Както и предполагах — започна той, — повечето от вас не са научили нищо от времето, прекарано на моста. Не знам колко щяхте да научите в часа ми, но все нещо щяхте да научите. Следователно ще трябва да наваксаме изгубеното време с допълнителни занимания в събота следобед. Едно момче, изглежда, е извлъкло нещо от реката и това си ти, Робърт. Впечатлен съм. Това е чудесно описание на реката и доста поетично, ако мога да се изразя така. Това ме навежда на една мисъл, Робърт. Сигурен съм, че можеш да напишеш стихотворение за

река Шанън и езерото Лох Рий. Помолиха ме да съставям рубрика в епархиалния вестник „Ангелус“ и съм я нарекъл „Поетична трибуна“. Няма ли да е чудесно да публикуваме стихотворение за Баликлеър, и то написано от наш ученик? Ако дойдеш в събота следобед, ще ти дам примери за стихотворения във възхвала на реки и езера. Не е толкова сложно, просто трябва да се потрудиш. Какво ще кажеш?

— Добре, отче.

Казах го смилено, а в стаята се чу кискане, но не злобно, а развеселено от иронията на обстоятелствата. И аз като тях страдах заради съботния следобед. Но атмосферата бе леко разведрена от ласкавия отзив. И допълнително облекчена от това, че щях да споделя съдбата на съучениците си.

Знаех, че отец Том пише стихотворения, или по-скоро стихове за коледни картички и други такива. Той ни ги казваше почти всеки ден през трите седмици, откакто ни преподаваше. Обикновено започваше урока си по английски със стихотворение, което бе написал предната нощ, например за Младенеца в яслата. Римите бяха винаги безупречни, а ритъмът беше като часовник. В стихотворенията му никога нямаше нищо ново. Единственото интересно нещо беше страстта, с която отец Том говореше за тях. Той с жар се бе посветил на мисията си да спре нашествието на поздравителни картички от Китай, на които нямаше нищо освен снимки на коледни елхи, балони и рисунки на Дядо Коледа. Беше се сдружил с някакъв художник, който се вдъхновяваше от испанския майстор Мурильо и двамата създаваха оригинални продукти, сътворени и отпечатани в Ирландия.

След часа отидох при него и го попитах дали не може да напиша стихотворение за Слайго. Изтъкнах, че ще ми бъде по-лесно, и забелязах, че „Ангелус“ се издава в Слайго, който беше и център на епархията. В кутията под леглото ми имаше няколко недовършени стихотворения, посветени на Слайго.

Но той не щеше и да чуе. Искаше стихотворение за Баликлеър и туйто. Да, Слайго е красив, но красиви са и река Шанън, и езерото, и островите, и гористите склонове на бреговете му. Бог не е дарил с красота едно само графство, да не забравяме, пък и не е кой знае каква философия. Всеки може да напише стихотворение за всичко, та защо тогава човек да не вложи поетичния си труд във възхвала на божиите творения там, където ги вижда.

Бог не ме вълнуваше толкова, колкото вълнуваше отец Том. Богословските ми интереси може и да бяха изхвръкнали от главата ми от онзи удар с огромния молитвенник, който ми нанесе Щипката. Все пак предизвикателството ме окриляваше и чувството, което бях вложил в есето си, продължаваше да живее у мен.

Той ми посочи раздела, в който се обясняват различните видове стихосложение в учебника по поезия и ми каза да ги разучам. Да напишеш стихотворение, обясни той, е като да напълниш чаша. Учебникът предлагал цял набор от чаши, от които да си избера. А онова, с което ще я напълня, трябва да измисля сам. Чашата може да е проста като балада например, и е редно да се започне с по-проста форма. Може и да бъде много сложна форма като сонет, но един поет се научава да пише сонети след много години работа.

Когато разказах на татко и мама какво се бе случило, никой не ме обвини, че ще отсъствам в събота следобед. Татко изрази мнението, че ако хубавото време се задържи, няма да е грях вместо това да поработим няколко часа в неделя следобед. Картофите още бяха в земята. Можех да отида и да извадя количеството, нужно за една седмица.

Всяка вечер, след като приключех с домашните работи, аз отварях учебника на раздел „Прозодия“. Тактувах с крак на пода като самодеен музикант, за да измервам стъпката, и едновременно шепних римите. Както каза отец Том, не е кой знае каква философия. Под въздействието на греховна гордост реших да разучам сонета. С изключение на заплетеното римуване той не ми се стори по-сложен от другите форми.

Един сонет щеше да го впечатли силно, затова трябваше да създам сонет. Работех върху него до късно всяка нощ. Исках да го напиша донякъде за събота следобед. Исках дори ако е възможно, да го завърша, така че да отида да копая картофи, а неделният следобед да си остане за мен.

Когато часовете в събота свършиха, бързо излапахме сандвичите си и влязохме в учебната стая на отец Том. Колкото по-скоро започнеме, толкова по-скоро щяхме да приключим. Отворих чантата си, извадих беловата на стихотворението и я поставих на скамейката пред свещеника. Надявах се той да приеме творбата ми и да ме пусне.

Той взе листа и започна да чете, докато шумоленето стихна напълно. Толкова дълго разучава работата, че сигурно я прочете трижди. След това ни погледна през горната част на бифокалните си очила.

— Момчета, това е необикновено. Робърт е написал сонет, съвършен сонет за река Шанън и езерото Лох Рий. Отивам право у дома да го препиша на машина. С малко късмет ще стигне в печатницата навреме и следващата седмица ще се появи в рубриката ми в новия брой на вестника. Но какво правите вие тук? Ах, да, учите за „Венецианският търговец“. Е, аз не мога да ви кажа нищо повече, отколкото вие ще научите сами, като прочетете писцата. Така че приберете се у дома си и прочетете писцата. Ако не я разберете, прочетете я отново и отново, докато я разберете. Щом веднъж се научи да чете, на човек повече не му трябват учители. Заминаяйте.

Никой не помръдна. Не вярвахме, че сме свободни, докато той самият не събра нещата си и не напусна стаята. След това се чуха въздишки на облекчение, приглушени възгласи „ура“ и цял хор от „Страшен е тоя Роби“ и „Браво, Роби“ и всички се спуснаха към вратата.

Случи се след две седмици. Стихотворението ми излезе в „Ангелус“. Бях знаменитост в училище. Всяка вечер, след като приключех с домашните, опитвах ново стихотворение. И стихотворенията се увеличаваха едно по едно в малката тетрадка.

Татко се отби в стаята ми, както му беше навик след работа, за да каже здравей и да ми хвърли един поглед насред тайнствените учебници, с които бях обграден. Този път в ръката си държеше нещо, което постави на масата пред мен. Погледнах го и го разгънах. Беше страница от вестник „Айриш прес“, смачкана и отново изгладена, изпъстрена с малки мазни петна.

— Барни Кели си беше увил в това обяд — каза татко. Ето откъде бяха мазните петна. — Седи до мен и чете този лист от вестник. Изведнъж вика „Господи, Джо, това не е ли твоето хлапе?“ — татко посочи с пръст статия, озаглавена „Поети в Елфинската епархия“, написана от някой си Патрик Лейгън. Буквите едва се мерджелееха пред очите ми. Цялата статия беше за „Поетичната трибуна“ на отец Том и в нея, дума по дума, бе поместено моето стихотворение — в националния ежедневник.

Мина известно време, докато се успокоя достатъчно, за да прочета статията на Патрик Лейгън. През това време, разбира се, останалата част от семейството се тълпеше около мен, опитвайки се да зърне материала. Там пишеше „Бих искал да цитирам всички тези поети от Елфинската епархия, но няма да ми стигне мястото. Тъй като обаче тая нежни чувства към зелените околности на Балиkleъr, към неговите езера и проливи и най-вече към пълноводната, величествена Шанън, ще цитирам един сонет от Робърт Дауд от Балиkleъr, озаглавен «Езерна фантазия»“. И следваше моето стихотворение. Патрик Лейгън завършва статията си с думите „Всеки човек — казва Джордж Мур, лелеейки своето любимо Лох Кара — има в сърцето си езеро. Ето още един поет, който е прозрял тази истина“.

Аз бях поет. Патрик Лейгън и „Айриш прес“ гарантираха това.

45

Вече ги няма едновремешните кръчми. Поне аз не съм виждал такива. Мъже с гумени ботуши, които бавно надигат „стакани“ черна бира — кой не ги помни? Възрастен мъж с кариран каскет се обляга на тезгяха и разсъждава върху живота: „Благодаря на Бога, че живяхме толкова дълго и навредихме толкова малко“. Няма ги вече. Лесно е да бъдем цинични към заслугите на стареца, защото нашето поколение промени лицето на земята. Но какво би рекъл той? Повече ли са нашите злини от добрините ни? Имахме ли право да променяме всичко, да заместим великаните с вятърни мелници? Не предадохме ли ние светия завет да запазим земята такава, каквато я получихме, за да я предадем ненакъренена в нейното богатство и разнообразие на следващите поколения? Ти се усмихваш невинно. Разбира се, не можеш да споделиш нито вината, нито постиженията, защото си бил скрит в хранилище, скрито в друго хранилище.

В тази лъскава, модерна зала няма място за недодялани мъдрости, няма място за „стакани“ черна бира и за мъже с гумени ботуши. Двойка делови съпрузи сядат на съседната маса и си поръчват къри с пиле и лазания. Всичко е променено, разбира се. Имам среща с директора на отдел „Изкуства“. Подранил съм, както винаги в днешно време. Дали накрая започвам да приличам на татко с това нетърпение за бъдещето?

Спомням си първото пакетче къри в Тирера. Сестрата на Антъни го беше изпратила отнякъде, от Хонконг може би. Помниш ли? Майка му сложи от подправката в яхнията според рецептата и покани всички да я опитат. Одобрението беше нула, отзивите бяха унищожителни, никога това чудо нямаше да се възприеме от местните, а вие, децата, изплюхте лютивите мръвки и се тюхкахте, че са развалили хубавата манджа.

Директорът на отдел „Изкуства“ пристига — млада жена с ясни, проницателни очи. Тя ръководи мащабен културен проект на тема

„Разбулено развитие“. Сега, след като съм се завърнал, тя ме кани да напиша роман като част от проекта.

— Нима може да се разбули развитието? — питам я аз.

— А нима може да остане непокътнато? — контрира тя.

Права е. Животът има грижата за това. Смъртта има грижата за това.

— Можете да ни разкажете какво е било, за да разберем какво е сега.

— Като Ошийн^[1] да се завърна и да разкажа на всички?

— Сигурно помните толкова много.

— Спомените са като останки, изкопани от някой археолог. Така се чувствам и аз — като археолог, разглеждащ отломки на собственото си минало.

— А ако сглобите отломките?

— За съжаление няма да върна миналото. Ще се получи просто някаква история.

Тя се смее. А аз си мисля, че може би има две минали времена — външно и вътрешно. Още докато се промъкваме през отломките на физическия свят и на онова, което е било, ние можем да пътуваме и навътре, към дълбините на умовете и душите си, където нищо не се променя. В торфените полета има запазени човешки останки на възраст хиляди години. Дали и в душата няма такова торфено поле, което покрива всичко и всеки, затваря ги и ги запазва непокътнати?

— Може би у всеки от нас живее детето, което някога е бил — подхвърлям аз. — Няма ли да е любопитно да чуем историята на това дете?

— Каква история би разказало детето у вас?

— Какво е да напуснеш този край, да пораснеш и да уседнеш другаде.

— От това ще стане интересна книга. А дали онова дете разбира миналото?

— Не знам. Как бих могъл да знам? За да знам това, трябва да живея едновременно тогава и сега.

Тя отново се засмива и аз добавям:

— Да, той има какво да разкаже. В края на краищата не е ли художествената истина единствената истина изобщо?

[1] Ошийн (Oisin) — митичен поет и воин от келтските предания, който според една от легендите се жени за Ниав — дъщеря на бога на морето Мананан Маклир, и след три лета се връща в Ирландия, за да разбере, че там са изтекли триста години. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.